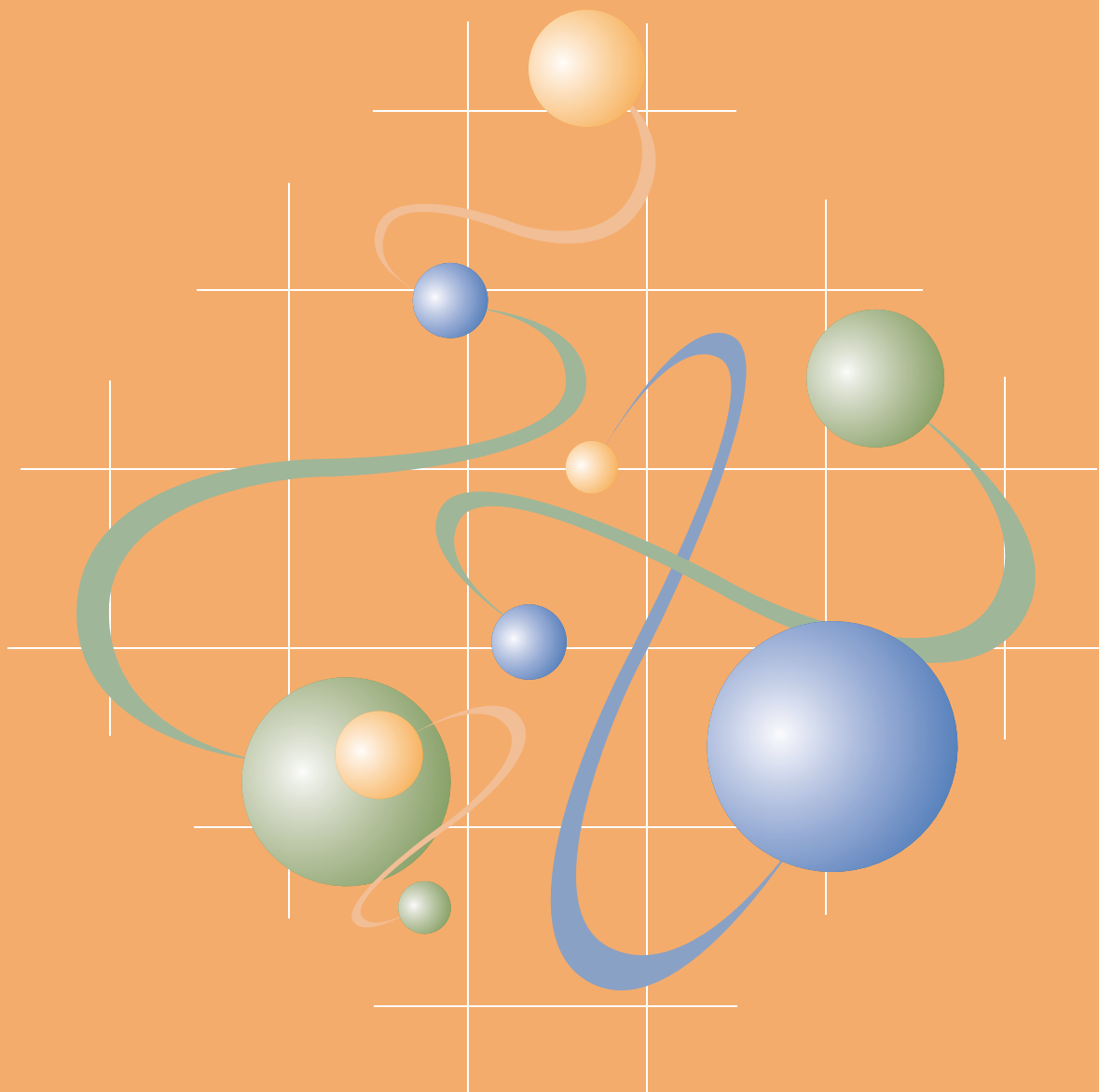

ПАКЕТ ПОМАГАЛА
ЗА ОБУЧЕНИЕ
НА ВРЪСТНИЦИ
ОТ ВРЪСТНИЦИ

ТЕАТРАЛНИ ТЕХНИКИ ЗА ОБУЧЕНИЕ НА ВРЪСТНИЦИ ОТ ВРЪСТНИЦИ: РЪКОВОДСТВО ЗА ОБУЧЕНИЕ

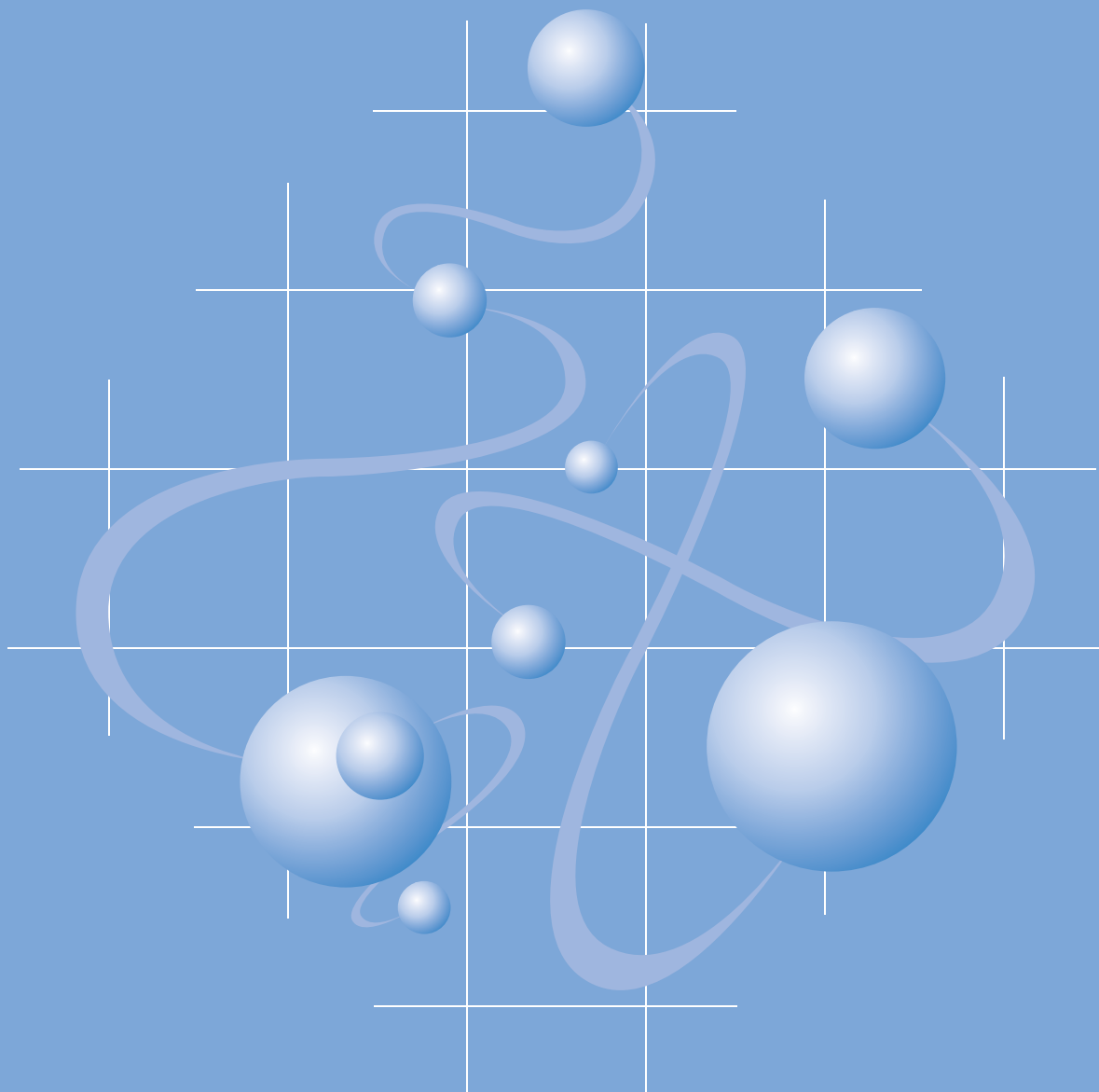

Издава UNFPA в рамките на Младежка мрежа за обучение на връстници от връстници Y-PEER.

www.eFriends-bg.net - Младежка служба за онлайн консултиране

ПАКЕТ ПОМАГАЛА
ЗА ОБУЧЕНИЕ
НА ВРЪСТНИЦИ
ОТ ВРЪСТНИЦИ

ТЕАТРАЛНИ ТЕХНИКИ ЗА ОБУЧЕНИЕ НА ВРЪСТНИЦИ ОТ ВРЪСТНИЦИ: РЪКОВОДСТВО ЗА ОБУЧЕНИЕ

Настоящата публикация се реализира с подкрепата на Фонда на ООН за население (UNFPA) и Програмата на ООН за ХИВ/СПИН (UNAIDS), както и със специално финансиране, предоставено от Американската агенция за международно развитие (USAID) на Международната организация за семейно здраве (FHI)/Програма “Младежка мрежа” (YouthNet).

Изразяваните в този документ мнения не отразяват непременно политиката на UNFPA, UNAIDS, USAID, UNICEF или FHI. В своите принципи и политика всяка от агенциите на ООН се съобразява със съответните решения на своя ръководен орган и прилага предложените тук мерки в съответствие с тези принципи и политика и в рамките на своя мандат.

Фондът на ООН за население (UNFPA) е международна организация за развитие, която пропагандира и защитава правото на всяка жена, мъж и дете да се радва на здравословен живот и да се ползва с равни възможности. UNFPA подкрепя страните по света да разработват политики и програми за намаляване на бедността, които се основават на статистически данни за състоянието на населението. Всяка бременност да бъде желана, всяко раждане да бъде безопасно за майката и за детето, всеки млад човек да може да се предпази от ХИВ/СПИН и всяко момиче или жена да усеща зачитане и уважение – това е мисията на UNFPA.

Младежката мрежа за обучение на връстници Y-PEER работи от 2001 г. с партньори в различни страни. Целта на мрежата е повишаване на капацитета на неправителствени и правителствени организации, така че те да могат да ръководят, изпълняват, наблюдават и оценяват програми за обучение на връстници за превенция на ХИВ/СПИН и подобряване на репродуктивното здраве. Инициативата Y-PEER е създадена от UNFPA в партньорство с FHI/YouthNet, УНИЦЕФ и други. Създадена в 27 страни в Източна Европа и Централна Азия, Младежката мрежа за обучение на връстници Y-PEER се разпространява и в други части на света, в това число в арабските страни, Африка и Латинска Америка.

“Младежка мрежа” (YouthNet) е петгодишна програма, финансирана от USAID, с цел подобряване на репродуктивното здраве и превенция на ХИВ сред младите хора. Екипът на YouthNet се ръководи от Международната организация за семейно здраве (FHI), като в състава му влизат КЕЪР САЦ (CARE USA) и АРТИАЙ Интенешънъл (RTI International). Настоящата публикация е финансирана частично благодарение на Споразумението между USAID и FHI за YouthNet, No. GPH-A-00-01-00013-00.

United Nations Population Fund and Youth Peer Education Network (Y-PEER)
220 East 42nd Street, 18th Floor
New York, NY 10017, USA

Family Health International/YouthNet
2101 Wilson Boulevard
Arlington, NC 22201, USA

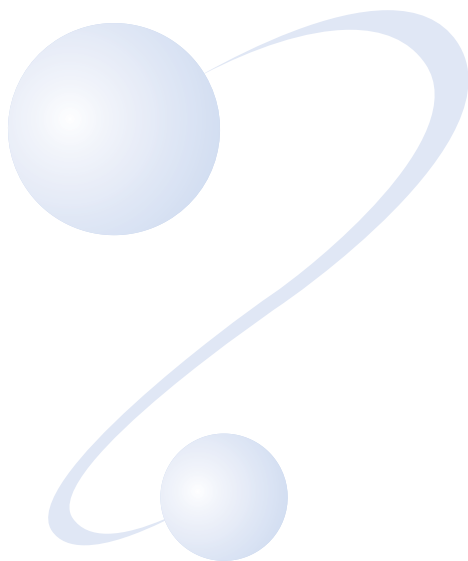
© 2005 by the United Nations Population Fund

ISBN-10: 954-335-037-X

ISBN-13: 978-954-335-037-7

Съдържание

Благодарности	4
Увод	5
Раздел 1. Основни положения	7
Раздел 2. Четири семинара за обучение по образователен театър	15
Семинар 1. От импровизация към драматургичен текст	16
Семинар 2. Създаване на лична история на героите	34
Семинар 3. Съвързване на посланието с аудиторията	44
Семинар 4. Можем ли да поговорим? Ефективна дискусия след представлението	59
Раздел 3. Още театрални игри и упражнения	67
Раздел 4. Театрални програми за напреднали: създаване и изграждане на театрална група	75
Раздел 5. Приложения	85
Приложение 1. Театрални термини, използвани в програми за обучение на връстници	85
Приложение 2. Ранно, средно и късно юношество – подходи, подходящи за етапа на развитие	88
Приложение 3. Анотиран списък с литература и материали за обучение на връстници	91
Приложение 4. Източници	104

Благодарности

Настоящицото ръководство е разработено от д-р Сидел Берлин, изпълнителен директор на Найтстар (NiteStar) – театрална група в Ню Йорк и Кен Хорнбек, театрален консултант, с помощта на многобройни актьори-обучители, преподаватели, участници в семинари, зрители и специалисти по обучение на връстници. Ръководители на изданието са Александър Бодироза от Фонда на ООН за население (UNFPA), който е и инициатор на проекта, и Хали Малер от FHI/YouthNet, която редактира материала.

Редакционната дейност в хода на разработването се извърши от специалистите по обучение на връстници Иля Билич, Озге Карадаг, Атанас Киряковски и Мария Василева-Блажев; Мариан Прибила от FHI/YouthNet и Кати Шроф от UNFPA. Тоня Нягиро и Джоан Люис от FHI/YouthNet и Махуа Мандал от Американската агенция за международно развитие (USAID) рецензираха материала.

От FHI принос към създаването на наръчника дадоха редакторките Сузан Фишер и Клодия Руланд; координаторът на процеса Уилям Фингър и Карен Дикерсън, която участва в оформлението и коригирането. Художественото оформление е дело на Дик Хил от Хил Студио.

Y-PEER използва представените в този наръчник техники, за да развива своите дейности в Източна Европа, арабските страни и Източна Африка. Авторите пресъздават семинарите и дискусиите, проведени по програмата Y-PEER, за да дадат възможност и на други да използват този подход.

Театралните игри “се предават” от едни хора на други и много от тях се използват толкова отдавна, че никой не може да твърди, че са негово изобретение. По тази причина, за много от театралните игри и упражнения в този наръчник не можем да се позовем на автор в традиционния смисъл. Освен това, създателите на наръчника са се учили от много учители, участвали са в десетки конференции и семинари като обучители и лектори и следователно са взаимодействали от твърде много хора, за да ги цитират точно. Много от актьорите-обучители, които работиха с авторите споделиха своите любими игри и упражнения, а самите автори създадоха много от упражненията, предложени тук.

Сред обучителите и училищата, които допринесоха за работата на авторите са Гейл Кронауер от Southern Methodist University, Далас, Тексас; Стенли Зареф; TheatreSports, САЩ, Ню Йорк; Диан Ейнсли; Огусто Боал; The Body Electric School; Tisch School of the Arts, Нюйоркски университет; Ан Богарт; Крис Колмън; Circle in the Square Theatre School, Ню Йорк; Катерда по театрознание на университета Емори в Атланта, Джорджия; Виола Сполин, обучител и автор на импровизация за театъра; Дерик Колдерууд от Програмата за човешка сексуалност в Нюйоркския университет. Накрая авторите благодарят на JLG за търпението и подкрепата.

Увод

Да научиш, значи да откриеш онова, което вече знаеш.

Да правиш, значи да покажеш, че вече знаеш.

Да преподаваш, значи да напомниш на другите, че знаят колкото теб.

Всички ние учим, правим и преподаваме.

Р. Бах

Това ръководство е предназначено за ръководители на програми и обучители на връстници, които имат желание да добавят театрални елементи към своите дейности за превенция на репродуктивно здраве и ХИВ или да подсилят театралния елемент, който е станал част от програмата им.

Театърът в обучението на връстници може да се използва по много начини. Обучителите на връстници могат да включат ролеви игри и сценарии в своите обичайни дейности в училище и на други места. Те могат също да разработят театрална пиеса, като основен елемент на обучителна сесия за свои връстници. Добре разработените театрални програми за обучение на връстници дори могат да се оформят като цялостни пиеси, представяни по време на турне.

Терминът “актьор-обучител”, който се използва в материала, означава обучители на връстници, които участват в програми, използващи театъра като образователно средство. Тези обучители не са “актьори” в традиционния смисъл, тъй като играят в специфична сценка или играят с образователна цел, свързана със знанията, нагласите и поведението. Те не са и “обучители на връстници” в традиционния смисъл, тъй като не представят материала посредством обичайните образователни методи.

За да постигнат своите цели, актьорите-обучители трябва да преминат през специализирано обучение, както по театрално изкуство, така и по здравно образование по подхода “Връстници обучават връстници”. И двете направления трябва да имат еднаква тежест като така се създава нов тип обучител, който умее да представя динамични послания, които ангажират младите и им въздействат по-силно от посланията, представяни от възрастните или в класната стая. Тъй като тези обучители на връстници са подбрани от целевата аудитория, която ще достигат в бъдеще, те трябва да отразяват нейните разнообразни полови, възрастови, етнически, географски и други характеристики.

При възможност, хора с опит в театралното изкуство трябва да помагат на актьорите-обучители да разработят театрални пиеси. Такива експерти има в театралните училища и университети, както и в местните театрални, драматични и музикални клубове.

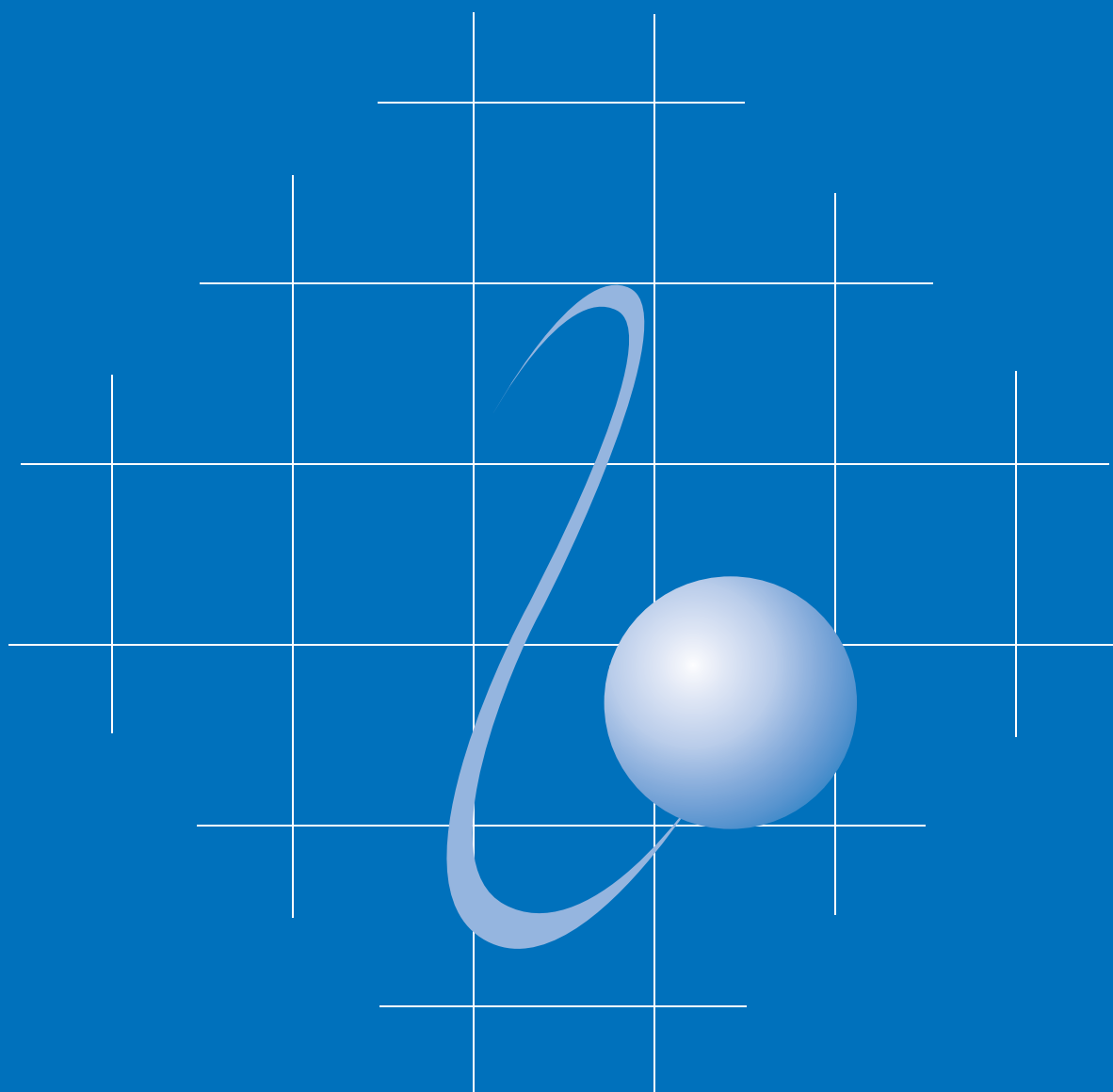
Това ръководство се състои от пет раздела:

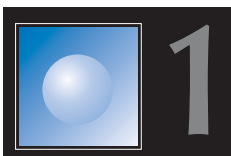
- **Раздел 1. Основни положения.** В този раздел се прави преглед на историческото и теоретично приложение на театъра в образованието, предоставя аргументи за използването му като учебно средство по въпроси на превенция на репродуктивното здраве и ХИВ и описва подхода на авторите към създаването на импровизираните театрални пиеси.
- **Раздел 2. Четири семинара за театрално обучение на връстници.** Този раздел е основен за ръководството. В него се представя програмата за обучение на актьори-обучители, техниките за създаване на театрални пиеси и обсъждане с аудиторията след представлението.
- **Раздел 3. Още театрални игри и упражнения** предлага допълнителни учебни средства за усъвършенстване на актьорските и импровизаторски умения на обучителите.
- **Раздел 4. Театрални програми за напреднали.** Разделът дава информация за създаване на театрална група, избор на актьори и репетиции, режисура и други въпроси, свързани с поставянето на завършени пиеси и представянето им пред публика.
- **Раздел 5. Приложения** включва списък с театрални термини за обучението на връстници, информационен материал за етапите на развитие на младите хора, списък с литература и източници.

Много от упражненията в ръководството използват театрални практики, които намират приложение в Европа и Северна Америка. Много от упражненията, обаче, бяха успешно адаптирани в развиващите се страни. Ръководството е разработено така, че да може да се адаптира към всеки културен контекст. Обучителите трябва да се запознаят предварително с това помагало, за да могат да съобразят неговото приложение с потребностите на аудиторията.

В процеса на четене на ръководството правете, при необходимост, справка с допълнителните материали и списъка с термини в Раздел 5.

Основни положения

Основни положения

“Бъдете промяната, която искате да видите в света.”

Ганди

Този раздел се състои от две части: театърът в образованието и основните елементи на театрална програма за обучение на връстници. В първата част е даден преглед на историческото и теоретично приложение на театъра в образованието и общественото здраве. Обяснява се способността на театъра да влияе върху поведението на хората, необходимостта от съобразяването му с културата и развитието на обществото, основните елементи на добрата фабула и представя идеята за обучителите на връстници като актьори-обучители.

Във втората част се обяснява разликата между импровизацията и традиционната драматургия. Разглеждат се образователните цели и процесът на създаване на “кой, какво и кога” в импровизирания сценарий. Информацията в този раздел предлага най-важните съставни части за онези, които искат да разработват театрални дейности в програма за обучение на връстници. Тази основна информация е необходима за използването на следващите в ръководството материали за напреднали

Театърът в образованието

Кое в театъра привлича интереса на хората от хиляди години и във всяка култура? Театърът е важна част от живота на много хора, тъй като забавлява и представя интересни истории на хора по целия свят. Театърът приема различни форми в различните култури – индонезийски кукли, китайска опера, традиционни африкански приказки и там-тами, както и представления на сцена в стил Бродуей. Независимо от театралния стил, представленията могат да накарат зрителите да се потопят в магията и да изпитат незабравими моменти.

Терминът “театърът в образованието” се отнася към използването на театъра не само за развлекателни цели. По-широката цел е да се променят знанията, нагласите или поведението (или и трите) на аудиторията. В контекста на това ръководство, целта на театъра в образованието е да подобри репродуктивното здраве на младите хора, да предотврати заразяването с ХИВ и да намали стигмата и дискриминацията, с които са свързани нежеланата бременност и заразяването с ХИВ.

История на театъра в образованието и на театъра за обществено здраве

Театърът винаги е бил мост между образованието и развлечението. От най-ранни времена хората го използват, за да разпространяват новини, да споделят истории или да информират хората за събития извън тяхната общност.

Наскоро приложението на драматичните и театралните изкуства за образователни цели се възроди. По-конкретно, епидемията от ХИВ/СПИН е в основата на безброй драматични представления. Телевизионни и радио-пиеси, медийни кампании, комикси и други творчески идеи по цял свят си поставят за задача да информират и влияят върху поведението. Зрителите често виждат себе си в героите на сцената или в радио- и телевизионните пиеси и са мотивирани да участват в дискусии по спорните и чувствителни въпроси на сексуалността, употребата на наркотици, насилието срещу жените и други теми, свързани със здравето.

Изследвания върху използването на театъра за образователни цели

Съществуват все повече данни в подкрепа на ползата от театъра в образованието (виж литературата в Раздел 5). Все повече на него се гледа като на мощно средство за социална промяна. Театърът повишава емоционалната и психологическа сила на посланията и представя по убедителен и интересен начин чувствителни въпроси, особено по отношение на младите хора. Едно внимателно изработено представление може да промени начина, по който човек мисли, а понякога и неговите или нейните действия. Използването на театъра като творческо учебно средство позволява да се опровергават митове, да се представи балансирано мнение и да се повлияе върху поведението. Ако се използва ефективно, чрез него могат да се представят деликатни теми, които обикновено не се обсъждат публично, особено в учебните заведения. С театъра тези послания се представят по увлекателен и интересен начин. В идеалния случай, театралното представление може да промени поведението на младежите и да ги накара да се откажат от рисковия си начин на живот в полза на здравословния.

Как въздейства театърът на хората?

Най-добрите примери на театъра печелят вниманието на хората. Дори младите, които са отегчени от уроците и безвкусните телевизионни програми, се въодушевяват от живия театър.

Театърът ангажира аудиторията като привлича вниманието ѝ и я кара да съпреживява активно. Активното съпреживяване означава участие на емоциите, не само на интелектуалните или когнитивни умения на зрителите. Именно благодарение на тази възможност да докосва емоциите, театърът въздейства върху нагласите така, както традиционното обучение не може. За да промени поведението на младите хора, театърът трябва да предизвиква не просто емоционална реакция. Той трябва да представи своите послания по такъв начин, че младежите да ги разберат и приемат като модел за поведение.

Следователно, театралните представления и семинари трябва да се основават на образователната и поведенческа теория. Театърът за образователни цели трябва да съдържа и елемент на оценка, за да могат ръководителите на програми да разберат как въздейства театърът върху целевата аудитория.

Смисъл на думата

Използването на театъра за образователни цели е известно под много наименования. В това ръководство се използват най-често изразите **“образование и развлечение”** и **“театър в образованието”**. В литературата обаче се използват и изразите **“информация и развлечение”** и **“развлечение и образование”**.

Теоретична рамка

В основата на учебния театър, както и на другите форми на “образованието и развлечението”, са теориите на Албърт Бандура. Бандура приема, че хората се учат как да се държат, и как да променят поведението си, като наблюдават околните. В образованието и развлечението актьорите демонстрират поведение пред аудиторията. Тя следи поведението, както на положителни, така и на отрицателни ролеви модели. От съществено значение за здравнообразователния аспект на театъра е преходният модел: героят, който променя своето поведение от рисково към безопасно и показва на аудиторията, че промяната е възможна и че младият човек има сили и възможности да контролира своето поведение.

Здравноориентираният образователен театър взаимодейства и от изследванията на други учени и специалисти по теория на обучението (виж Раздел 5 за литература). Изследванията показват, например, че подрастващите често възприемат поведението на онези, които за тях са ролеви модели. Тъй като подрастващите често се впечатляват от рисковото за здравето поведение и от хората, които имат такова поведение, това заключение е особено полезно при създаването на преходни модели. При разработването на здравно образование посредством театъра е важно да се създават герои, чиито нагласи се харесват на младите и заедно с това са носители на желаното поведение. Успешният младежки театър често изобразява:

- “готини” или “яки” герои, които носят стилни дрехи и използват подходящ за възрастта (или дадената общност) език;
- типове герои, които са познати на аудиторията. Тези герои може да са се поддали, или да са склонни да се поддадат, на високорисково поведение;
- убедителни мотиви, които карат героите да променят своето поведение и да избегнат последствията на рисковите действия. Например, сцена, която показва как и защо героите се ориентират към безопасен секс и възприемат по-безопасно за здравето поведение.

Театър, съответстващ на културата и етапа на развитие

Театралното образование ще постигне успех, ако е подходящо с оглед на културата и етапа на развитие на младите хора. Подрастващите няма да бъдат впечатлени от театър, предназначен за малки деца. За да бъдат силни и въздействащи посланията, езикът може да е различен за младите хора, живеещи в града и тези в селските райони.

Великолепен сюжет

Успехът на театъра зависи от сюжета и взаимодействието на различни фактори. Както при всяко изкуство, успехът, или неуспеха, на една пиеса са субективни. Това, което за едни е чудесна пиеса, за други е загубено време. По-долу са дадени елементите, които допринасят за увлекателността на сюжета:

- Добре изградени герои със сложни, реалистични и уместни взаимоотношения, които допринасят за придвижването на сюжета.
- Героите влизат в някакъв конфликт, който ангажира аудиторията.
- Сюжетът създава усещане автентичност, което не означава, че самата история е истинска, а че е поднесена честно и зрителите могат да повярват в нея.
- В представлението има хумор, ако е уместно. Когато хората се смеят – макар и не през цялото време – те се забавляват.

Обучителите на връстници като актьори-обучители

Изследователите са установили, че най-голям ефект постига онзи образователен театър, който е създаден и изигран от млади хора, преминали обучение по театрални техники и по подхода “Връстници обучават връстници” в специализирана област като репродуктивно здраве или превенция на ХИВ. Благодарение на специализираното си театрално обучение, обучителите могат да използват театъра като средство за комуникация със своите връстници и да придадат огромна въздействаща сила на посланията, които отправят към тях.

Градивните елементи на театралната програма за обучение на връстници

В контекста на това ръководство, терминът “театър за обучение на връстници” означава оригинални театрални представления, изиграни наживо от млади хора пред техни връстници. (Под “млади хора” тук се имат предвид онези на възраст между 10 и 24 години, но в категорията може да се вложи различно съдържание в зависимост от програмата.) Театърът за обучение на връстници се използва като повод за дискусии и обмен на мнения, които насърчават аудиторията не само да се замисли за представените здравни въпроси, но и да започне да разговаря за тях с връстници, неформални лидери, семейството и приятелите.

Импровизация и традиционна драматургия

Театралните пиеси, използвани за целите на програми за обучение на връстници могат да се разработят по много различни начини. Някои избират традиционния подход, при който възрастни или младежи написват драматургичен текст по дадена тема, а актьори-

обучители изиграват сценария. В настоящото ръководство, обаче, акцентът се поставя върху различен модел на създаване на пиеси, а именно импровизацията.

Импровизацията е процес на създаване на сцена в момента, без предварителен сценарий. Импровизацията има творчески и непосредствен характер. Тя поставя младите хора в центъра на творческия процес и ги насърчава да използват телата и емоциите си, а не само интелекта си.

Създадените чрез импровизация и записани една или повече сцени могат да се развият в драматургичен текст. По този начин, сценарият е дело на самите млади хора и не звучи изкуствено, което се получава когато възрастните се опитват да говорят като подрастващи. Това не означава, че превръщането на сценките от импровизацията в готов продукт е лесно. Тъкмо обратното, този процес може да бъде много труден. В наръчника са описани стъпките при създаване на сцени и драматургичен текст и са предложени семинари, които да помогнат на ръководителите на програми да създадат ангажиращ театър с методите на импровизация.

Възможно ли е да научиш човек на актьорско майсторство, да не говорим на импровизация?

Много скептици смятат, че акторското майсторство (или импровизацията) не могат да се научат. Доводът им е, че в актьорската игра участват емоциите и въображението на актьора и много малко неща могат да бъдат научени. Актьорът-педагог обаче изпълнява много роли:

- ▼ Помага на актьора да изрази и предаде по въздействащ начин онова, което съществува във въображението му.
- ▼ Създава сигурна среда за учащия се актьор, в която той/тя не се страхува от неуспех и следователно спокойно поема рискове и разучава докрай творческия процес.
- ▼ Спомага за изграждането на доверие сред актьорския състав.
- ▼ Води упражнения за повишаване на физическата издръжливост, гъвкавост и релаксация.
- ▼ Помага да се усъвършенства гласовата техника.

Импровизираната игра изисква много добре овладяна техника и умения в горните области, както и някои по-специфични умения като:

- ▼ “Поемане” на реплика (текст от диалога, части от предисторията на героя или други елементи, включени в сцената от партньора).
- ▼ Да не отговаря с “да”, “не” или твърдения, с които сцената “увисва”.
- ▼ Да придвижва сцената към предвидения край.
- ▼ Да търси начини да представи неочакваното вместо предвидимото.
- ▼ Да задържа фокуса върху героите на сцената, а не върху други образи.
- ▼ Да задържа фокуса върху сюжета и посланието вместо върху комичните елементи.

Независимо от подхода, използван в проекта, сцените и пиесите никога не са “завършени”. Колкото повече работите по дадените въпроси, толкова повече ще научите с вашите актьори. Сигурно ще преработите материала няколко пъти, защото едно нещо винаги може да стане по-добре.

Конкретизирайте образователните цели

Образователните цели трябва да се формулират точно преди да започне работа по дадена сцена. Например, ако вашата програма за обучение на връстници е насочена към младежи на възраст между 12 и 14 години и има за цел да им помогне да отложат първия си сексуален контакт, вероятно е добре да ги информирате за промените в тялото, да обясните защо да отложат първия сексуален контакт и да ги научите на умения да не се поддават. Това са образователните цели.

Въпросите на репродуктивното здраве и ХИВ са сложни, защото са свързани с физическото, умствено и емоционално здраве. Те са свързани и с взаимоотношенията със семейството, приятелите и обществото. При драмата съществува изкушението да се обхванат много теми и да се решат всички проблеми на света с една пиеса. Ето защо подходът във вашата работа трябва да бъде целенасочен и конкретен.

Добре определените образователни цели служат като насоки за създаване на етюди. За да формулирате целите, опитайте се заедно с вашия екип от обучители на връстници да отговорите на следните въпроси:

- Какво искате да кажете за здравния проблем?
- Кои нагласи искате да промените?
- Какви нови знания искате аудиторията да усвои?
- Какво искате да е поведението на аудиторията след сцената?

В процеса на разработване на сцената е необходимо да се връщате периодично към целите, за да сте сигурни, че се придвижвате към постигането на по-висшата цел. Обикновено е достатъчно сцената да има една или две образователни цели. Твърде многото цели могат да доведат до разнопосочност на сцената и неяснота на посланието за аудиторията.

Определете кой, какво и къде

След като уточните образователните цели на сцената определете кой, какво и къде. Тези елементи ще ви позволят да създадете сцени, които са логични и имат пряка връзка с образователните ви цели.

Първо определете **какво** представлява конфликтът или противоборството в сцената. Конфликтът трябва да е свързан с образователните ви цели за сцената.

- За какво става дума в сцената?
- Кои са противопоставящите се сили, които създават конфликт?
- Към какво се стремят героите и как противоположните им потребности водят до спор или противоборство?

После създайте **кой**, т. е. героите в сцената.

- Кои герои ще участват в конфликта? Не забравяйте, че в драмата трябва да има логика, иначе няма да бъде правдоподобна.
- Какви са взаимоотношенията между героите? От кога се познават? Каква е властовата динамика във взаимоотношенията им?
- Каква е предисторията на героите? На каква възраст са? Откъде са? На какви етнически или икономически групи са представители? (Това е известно още като личната история на героя.)
- Каква е гледната точка на всеки един от героите към проблема?
- Какви са личните вярвания и ценности на героите по отношение на проблема преди началото на сцената?
- Как ще се променят, или няма да се променят, тези гледни точки в хода на сцената?

При създаването на сцената бъдете максимално конкретни по всички тези факти. Не е необходимо да сте завършили изграждането на героите или конфликтите преди да започне импровизацията, но е задължително в началото да имате поне обща представа. Позволете на образите на героите да се разгърнат. Онова, което трябва да се уточни преди да започне импровизацията е името на героите. По-добре не използвайте истинските имена на актьорите, за да не бъдат отъждествени с героите.

Следващата стъпка е да изберете **къде**, т. е. мястото на действието. Когато то се уточни предварително, актьорите разбират по-добре своята роля. Задължително е мястото на действието, както и героите, да е логически свързано с конфликта. Изборът на място може да се използва и за засилване на драматичното напрежение. Например, ако в сцената двама души се опитват да се разберат за използването на кондом, драматично напрежение се засилва, ако мястото на действието е в спалнята, а не в бара.

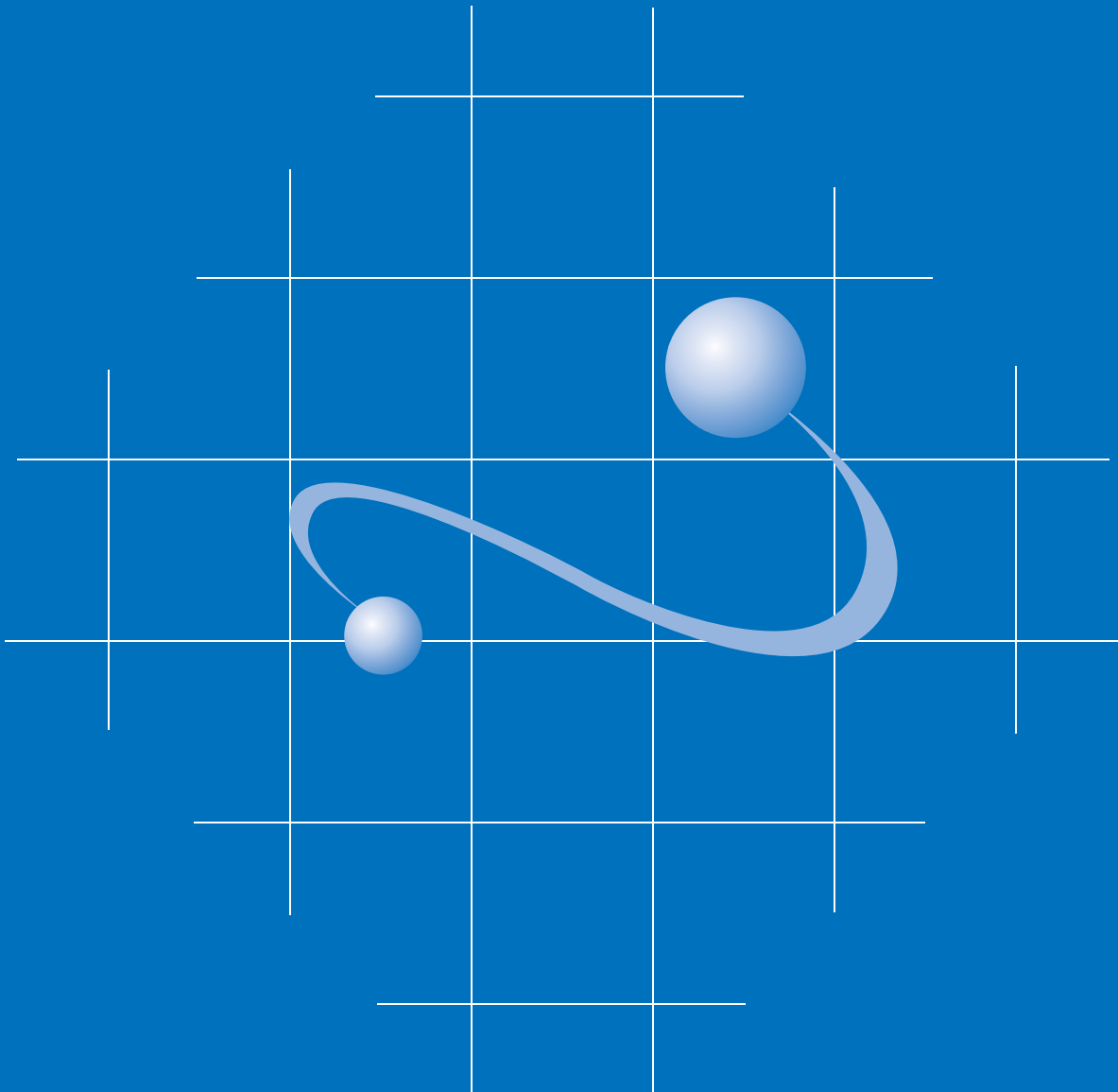
Импровизация, преработка и започване отначало

След като в групата е измислила “кой, какво, къде”, трябва да се уверите, че всички знаят имената на героите, как се развива сюжетът и как ще завърши сцената. Сега може да започне първата импровизация. Всеки герой създава спонтанно диалога без предварителен текст. Нека някой записва сцената на видео, аудио или с бележки. Когато приключите, веднага обсъдете сцената в групата и помислете заедно какво може да се пормени. След това я изиграйте отново и я обсъдете. Този вариант по-добър ли е или по-слаб? Кой от новите елементи е по-сполучлив от предишния път?

Използването на въпросите “кой, какво, къде” в процеса на работа ще ви помогне да създадете суровия драматургичен материал за сцената. От вас и вашия екип зависи как ще използвате създадения материал. Може да ви е необходима само една сценка за определена обучителна сесия за връстници или пък може да създадете меню от сцени, които да се използват като част от едноактна пиеса, която да изиграете в местния театър или на ъгъла на някоя улица. Направете преход между сцените чрез музика, песни, танц, барабани и монолози. В учебния театър има много потенциал и гъвкавост. Използвайте въображението си!

Раздел 2

Четири семинара за обучение по образователен театър

2

Четири семинара за обучение
по образователен театър

Четири семинара за обучение по образователен театър

Този раздел съдържа четири семинара, които помагат на учителите на връстници да бъдат успешни актьори и да създават театрални пиеси, които да постигнат образователните си цели. Тези семинари се надграждат, т. е. трябва да се използват в представения ред. Те дават на актьорите-учители основните похвати за импровизация при създаването на сцени, разработването на подходящи послания и образователни цели, оформянето на личната история на героите и привличането на аудиторията да участва в интерактивна дискусия.

Четири семинара са:

- Семинар 1. От импровизация към драматургичен текст
- Семинар 2. Оформяне на лична история
- Семинар 3. Обвързване на посланието с аудиторията
- Семинар 4. Можем ли да поговорим?

Ефективна дискусия след представлението

След като изнесете семинарите няколко пъти ще установите, че всяка група участници е различна. Понякога има големи различия в опита, притеснителността, въодушевлението, интелигентността и таланта. Поради това и семинарите всеки път протичат по различен начин, което е и едно от интересните неща в работата.

Също като умелия учител, умелият водещ на семинара трябва да може да се съобразява с темпото на всеки отделен участник. Това умение предполага да изслушва въпросите на участниците, при необходимост да проявява изключително търпение и често да се доверява на собствената си интуиция или чувства. Добрият водещ трябва да обяснява инструкциите за упражненията и игрите ясно и стегнато. Отношението му трябва да е открито, топло и да не бъде оценъчно. Това е предпоставка участниците да се изразяват спокойно, което е един от факторите за успех на семинара. Добрите водещи гледат на работата си сериозно и същевременно подхождат към нея с хумор и създават непринуденост и весела атмосфера. Добрите водещи показват, че няма правилен или грешен начин да се играе.

Водещите трябва да намерят деликатния баланс между това да се придържат към задачата (програмата на семинара) и да бъдат гъвкави. Често дискусиите, упражненията или игрите продължават повече от предвиденото или очакваното. Това може да се дължи на различни причини и да е съвсем уместно. Няма полза от притеснения по този повод. Важно е да имате доверие в процеса и, макар да се отклоните малко от програмата, да сте спокойни, че сте обхванали онова, което е най-необходимо на участниците. В крайна сметка, колкото повече семинари е провел един водещ, толкова повече се усъвършенстват уменията му.

Семинар 1. От импровизация към драматургичен текст

Семинар 1 представя инструментите, които могат да се използват за създаване на театрален образователен материал. В този семинар чрез поредица от театрални игри и упражнения участниците се учат как да се отпуснат физически и психически. Упражненията са интерактивни, физически, неагресивни и представени предимно като игра за забавление. В следващите упражнения се въвеждат и практикуват основите на импровизацията, последвани от дискусия за създаване на ефективни образователни послания. Следват още упражнения, които изискват от участниците да разработят кратки образователни сценарии, да ги представят на групата и да оценят тяхната ефективност.

● Цели на семинара

Да предразположи участниците да се чувстват в безопасна среда и обсъждат свободно въпроси на сексуалното здраве.

Да покаже на участниците как могат да се оформят тематични сценарии въз основа на мислите и опита им.

Продължителност 3 часа и половина

Материали

- Една гумена топка или друг подобен предмет, който може да се подхвърля
- По един стол за всеки участник
- Флипчарт
- Няколко маркера в различни цветове
- Предварително подготвени листове флипчарт с надпис:
 1. Добре дошли на семинара “От импровизация към драматургичен текст” с имената на водещите
 2. “Стоп кадър” с номера от 1 до 10 (оставете място за записване на информация)
 3. “Посланието” със следния списък:
 - Образователни цели (оставете място за две образователни цели)
 - Съвети
 - ▼ хумор
 - ▼ кратки сцени
 - ▼ различни имена
 - ▼ отворен край

Упражнение: Разтриване в кръг

Цели

Разчупване на леда и предразполагане на участниците

Участниците да научат имената на останалите

10
минути

Материали

Лист флипчарт с надпис “Добре дошли на семинара “От импровизация към драматургичен текст” с имената на водещите

Процес

Представете себе си и останалите водещи на участниците. Посочете им листа с имената на водещите.

Поканете участниците да застанат в кръг и да се обърнат надясно, да поставят ръцете си върху раменете на участника пред тях и да разтрият неговите рамене, врат и гръб. След няколко минути ги накарайте да се обърнат наляво и да разтрият участника от лявата им страна.

Поканете участниците да кажат на този, който ги разтрива дали им е харесал масажа, да споделят кое им харесва и кое не и как по-добре да ги разтрие. Обезателно да научат имената на хората, които разтриват и след това да благодарят на тези, които са ги разтрили.

Бележка към водещите

Това упражнение може да е неподходящо в някои култури или да е подходящо, ако кръговете са разделени по пол. Адаптирайте упражнението към конкретната ситуация.

В края

Направете няколко положителни коментара върху дейността и помолете участниците да разширят кръга.

Упражнение: Кръг за бързо загряване

10
минути

Цели

Предлага ритуал, който се използва в началото на семинар или репетиция

Помага на участниците да се отпуснат, ободрят, раздвижат и направят дихателни упражнения

Материали

Не са необходими

Процес

Тези упражнения са предназначени за разтягане на основните мускули, те помагат на групата да се съсредоточи и ободряват участниците. Могат да се използват и като ритуал на групата преди началото на репетицията или обучителната сесия.

Поканете участниците да застанат в кръг и всеки от тях да избере партньор, с когото да поддържа зрителен контакт по време на упражнението.

След това водещият провежда с групата поредица от дихателни упражнения, разтягане на мускулите, подскачане и други движения.

Бележка към водещите

В семинара “от импровизация към драматургичен текст” упражнението “кръг за бързо загряване” обикновено е кратко и се води от някой от водещите. Когато се използва като част от репетиция или друг семинар, упражнението може да е по-дълго и да се води от участниците.

В края

Похвалете участниците и ги насърчете да ръкопляскаат след края на упражнението. Помолете ги да останат в кръг за следващото упражнение, което ще им помогне да се опознаят.

Упражнение: Енергиен кръг с имена и ритмична игра с имена**Цели**

Да насърчи участниците да се изразяват физически

Да помогне на участниците да се отпуснат още повече и да се вълечат

Да могат участниците да научат имената на останалите

15
минути

Материали

Не са необходими

Процес

Водещите могат да изберат една от следните игри с имена.

Енергиен кръг с имена

Участниците са в кръг и двама доброволци започват играта. Те застават един срещу друг и единият казва на другия своето име, като същевременно прави някакво движение (например маха с ръка, рита с крак или навежда глава). Другият повтаря името, като обаче го произнася по-силно и прави същото движение, но по-подчертано. След това, вторият се обръща към участника до него и казва своето име, като прави ново движение, което следващият участник повтаря и така нататък докато се изредят всички.

Ритмична игра с имена

Участниците са застанали в кръг, вие пляскате с ръце в ритъм 1-2, 1-2-3 и карате участниците да пляска с вас. Когато всички влязат в ритъм, участниците застават в центъра един по един и произнасят своето име, като правят движение с тялото. Движението и произнасянето на името се правят на 1, след това групата повтаря двете на 2. След това всички повтарят бързо името на участника и движението три пъти на 1-2-3. Първият се връща в кръга, в центъра влиза следващият и така нататък докато се изредят всички.

В края

Похвалете участниците и ги подканете към аплодисменти. Кажете им, че току-що направеното упражнение е било увод към импровизацията. Групата остава в кръг докато вие обясните накратко същността на театъра в обучението на връстници и задачите за деня.

Упражнение: Преглед на възможностите на театъра в образованието и основни правила

15
минути

Цели

Да се направи кратък преглед на възможностите на театъра в образованието като метод в обучението на връстници

Да се обясни на участниците какво могат да очакват от семинара “от импровизация към драматургичен текст”

Да се определят някои основни правила за работа на групата

Материали

Флипчарт и маркери

Бележка към водещите

Краткият преглед на семинара “от импровизация към драматургичен текст” се прави на този етап, а не в началото, защото е много важно да се създаде весело настроение със загревката и игрите с имена и чак след това да се премине към образователните въпроси и основните правила.

Процес

Кажете на участниците, че на семинара ще научат методи за създаване на театрален образователен материал. Ще проведат поредица от игри и упражнения, които ще направят учебния процес забавен. Обяснете им и че ще научат за импровизацията, оформянето на послания и създаването на кратки драматургични импресии.

Обяснете накратко следните факти за историята на театъра в образованието, за да могат участниците да разберат контекста на подхода:

- Всяка култура използва театъра, за да развлича и разказва интересни истории – например африканските приказки, индонезийският куклен театър и китайската опера.
- Театърът се използва и за предаване на новини и постигане на образователни цели.
- Младите хора приемат особено добре образователните послания посредством театъра, за разлика от лекциите.
- Театърът активно ангажира аудиторията и тя се съсредоточава върху конкретния въпрос.

Обяснете, че правилата за работа са важни, защото те предразполагат всички да се изразяват свободно по време на семинара. Помолете участниците да предложат две или три правила. Запишете предложенията на лист от флипчарта. Примери за

правила: само един говори, уважение към останалите актьори и запазване на поверителност (казаното в семинарната зала си остава в залата). Попитайте дали всички участници са съгласни с предложените правила. Проведете мозъчна атака за последиците от неспазването им.

В края

Кажете на участниците, че следващата игра изглежда проста, но е по-трудна отколкото изглежда на пръв поглед.

Упражнение: Предай ритъма

Цел Да сплоти групата и даде целенасоченост на действията ѝ

Материали Не са необходими

10
минути

Процес

Участниците застават в кръг. Обърнете се към участника до вас (няма значение от коя страна), погледнете се в очите и плеснете с ръце. Другият участник трябва да се опита да плесне едновременно с вас. След това той се обръща към участника от другата му страна, двамата плесват с ръце едновременно и така нататък. Това създава впечатление за предаване на ритъма.

Насърчавайте участниците да установят и поддържат ритъма. След като повторите упражнението няколко пъти, прекратете упражнението и го обсъдете.

Попитайте участниците кое прави възможно пляскането в унисон (възможни отговори: установяването и поддържането на зрителен контакт, дишането, ясните намерения, липсата на предварителни очаквания, запазването на ритъма.) Успя ли групата да запази ритъма?

Повторете упражнението, като този път пляскането започва някой от участниците. Сравнете с предишния път.

В края

Подчертайте, че унисонът с останалите актьори-обучители по време на репетициите и представленията е много важен. След това помолете участниците да се раздвижат из залата, като подготовка за следващата дейност.

Упражнение: Сваляне на маските

10
минути
Цели

Да накара участниците да се замислят върху телесната енергия и груповата енергия

Да предразположи участниците да поддържат зрителен контакт с останалите

Да научи участниците да използват цялото пространство в учебната зала

Материали

Не са необходими

Бележка към водещите

Макар че предвиденото време за това упражнение е само 10 минути, то може да продължи много повече, в зависимост от това дали го използвате като замявка за репетиции или като подготовка за създаване на импровизации. Можете да продължите, колкото желаете в рамките на наличното време. Пригответе упражнението към културна среда, в която установяването на зрителен контакт не е широко възприето.

Процес

Участниците запазват мълчание по време на цялото упражнение.

Те започват да се разхождат из залата в каквато посока пожелаят. След около минута ги попитайте как се чувстват. Какво е емоционалното им състояние? Изпитват ли някакво вътрешно напрежение? Как се чувстват физически? Напомнете им да вдишват и издишват дълбоко, докато се разхождат.

Следващата им задача е да огледат залата, докато се разхождат. Кажете им да обърнат внимание на цветовете, предметите и материалите – подробности, които обикновено се пропускат. Това продължава една минута.

След това кажете на участниците да наблюдават останалите, когато се разминават с тях. Кажете им да се гледат така, сякаш се виждат за пръв път.

Кажете на участниците, че това упражнение се нарича “сваляне на маската”. Това означава, че те не трябва да се преструват на доволни, ако не са и не трябва да си “слагат” дружелюбна маска, ако не изпитват такива чувства. При това упражнение няма нужда от спазване на социални норми за поведение. Докато се разхождат из залата, телата и лицата им трябва да отразяват истинското им вътрешно състояние.

Накрая участниците променят темпото и начина на ходене. Например, помолете ги да вървят по-бързо или по-бавно, на пръсти или приведени, както и по всякакви други начини, които ви хрумнат. През цялото време те продължават да се гледат и да изразяват своето истинско физическо и емоционално състояние в момента.

В края

Похвалете участниците и прекратете упражнението. Поканете ги да продължават да се разхождат, докато вие обяснявате правилата на следващото упражнение.

Упражнение: Импулс

Цели

Да насърчи участниците да се изразяват със своите гласове и жестове

Да не се притесняват, че изглеждат глупаво

Да ги накара да се замислят за необходимите енергийни промени при леки движения и тихи звуци

10
минути

Материали

Не са необходими

Процес

Докато участниците продължават да се разхождат, вие започвате упражнението, като почуквате един от тях по рамото. Този участник издава звук и прави движение, като продължава да се разхожда. Всички в залата повтарят този звук и движение, докато докоснете друг участник и процесът започне отново.

Започнете упражнението. Освен че сменяте “лидера” на около минута, можете да внесете промяна и като инструктирате групата движенията да са по-леки или

по-силни и звуците да са по-високи или по-ниски. Групата може да продължи да се разхожда “неутрално” преди да почукате нов участник по рамото.

В края

Участниците продължават да се разхождат и след няколко секунди спират да се движат. Дайте им положителна обратна връзка. Обяснете им, че целта на упражнението е била те да не се срамуват да издават звуци и да правят движения пред аудитория. След това ги подредете по двойки за следващото упражнение. Двойките се разполагат в залата така, че между тях да има достатъчно разстояние.

Упражнение: “Огледало”

10
минути

Цели

Да помогне на участниците да установят връзка помежду си

Да разберат по-добре кинестетиката, да се движат “като един” и да изградят доверие

Материали

Не са необходими

Процес

Двойките решават кой да бъде лицето А и лицето Б. Обяснете им, че А започва с прости и бавни движения, които Б повтаря (като в огледало). Участниците не разговарят и се съсредоточават върху партньора си.

След няколко минути помолете участниците да се сменят, така че Б да играе водещата роля (промяната се прави без пауза). След това участниците отново се сменят и това се прави няколко пъти, като постепенно се намалява времето между две смени.

Когато участниците свикнат с упражнението, инструктирайте ги да продължат да се движат огледално, но вече без да има “водещ” и “имитиращ”. Те трябва да направят това като се “включат на вълната” на своите партньори. След няколко минути им кажете всички постепенно да престанат да се движат.

В края

Направете кратка обща дискусия. Задайте следните въпроси: На кого му беше по-приятно да имитира? На кого му беше по-приятно да води? Кое апомогна за синхрона в движенията ви? Кое му попречи? Обяснете им, че близостта, която са изпитали със своите партньори по време на упражнението наподобява онова, което трябва да постигнат със своите партньори на сцената.

Упражнение: **Машини**

Цели Да се разбере енергията на групата, едновременните движения и ритъма

Да се обърне внимание върху фокуса, звука, движението и въздействието на емоциите върху движението

Материали Не са необходими

Процес

Доброволец застава в средата на стаята и прави повтарящ се звук и движение като машина. Един по един към машината се присъединяват доброволци, които издават звуци и правят движения, наподобяващи машината, към която са се присъединили. От участниците не се иска да имитират човека, който се е свързал с машината точно преди тях.

След като всички участници са се свързали с машината, те започват да се движат по-бавно, а след това по-бързо. Накарайте участниците да си представят, че машината си сменя цвета или настроението (дайте няколко идеи) и да променят съответно своите действия

В края

Изразете похвала (например "Много добре работихте заедно"). След това задайте на групата следните въпроси: "Как се чувствахте като машина? Трудно ли се съсредоточавахте върху звука и движението? Кое ви помогна? Кои промени в темпото, цвета или емоциите ви затрудниха? Кои ви бяха лесни?"

Обяснете им, че това упражнение им помага да свикнат да работят като екип и да променят движенията на тялото в съответствие с различните настроения. Също така, тези умения ще им бъдат необходими, когато започнат да играят в образователни пиеси за обучение на връстници.

Сега обяснете на групата, че ще започнат първата истинска импровизация.

10
минути

Упражнение: **Без реплика**

Цели Участниците да действат според своите физически и гласови импулси, без да подтискат чувствата си

Участниците да разберат как могат да изразяват идеи с тялото си, без думи

15
минути

Материали Не са необходими

Процес

Участниците се подреждат в две редици и застават с лице едни срещу други. Редиците са А и Б. Всеки участник от редица А си намира партньор (този, който е точно срещу него) от редица Б. Определя се участника в единия край на редица А за неин капитан. Участникът от редица Б, който стои точно срещу него е капитанът на редица Б.

Двамата капитани провеждат диалог с помощта на звуци и движения, но без думи. Например, капитан А може да изръмжи с протегнати напред ръце. Цялата редица повтаря звука и движението. В този момент капитан Б отговаря на “казаното” от редица А със свой собствен звук или жест. След отговора на капитан Б, неговата редица повтаря неговия жест и звук.

След като приключи този диалог, двамата капитани отиват в края на редицата, за да могат следващите подред да станат капитани. Процесът продължава, докато всички се изредят. При необходимост, напомняйте на групата, че “диалогът” се води със звуци и движения, а не с думи.

В края

Не забравяйте да похвалите участниците и да им кажете, че това упражнение е стъпка към усвояването на импровизацията. Участниците трябва да останат в две редици за следващото упражнение – импровизация с думи.

Упражнение: ККК

15
минути

Цели Да се представят елементите на етюда

Да се разбере необходимостта от бързо вербализиране на основната информация

Материали Не са необходими

Процес

Всеки участник си избира за партньор този, който е срещу него. Обяснете, че това упражнение ще им помогне да научат основните елементи на етюда – кой, какво и кога, т. е. ККК:

Кой се отнася към героите в етюда, техните взаимоотношения, предистория, възгледи и ценности.

Какво се отнася към конфликта в етюда, за какво става дума в нея и каква е връзката между конфликта и образователната цел.

Къде се отнася към мястото на действие и връзката между мястото, героите и конфликта.

Всяка двойка представя етюд от три реплики. Участник А започва етюда, участник Б отговаря и накрая участник А приключва с третата и последна реплика. В края на всеки етюд от три реплики, участниците трябва да са дали информация за кой, какво и къде. Подчертайте, че е по-добре да се работи заедно, отколкото един участник да представя всички елементи в една реплика. Например, участник А може да произнесе първата реплика и с мимика да представи действие, което отговаря на въпроса къде. След това участник Б отговаря с реплика, която уточнява взаимоотношенията и допълва действието в етюда, т. е. кой. След това участник А пояснява конфликта, т. е. какво в заключителния етюд.

Всички двойки се изреждат в играта. Отделните етюди са независими един от друг – втората двойка създава свой етюд, след като първата е приключила. Участниците не трябва да говорят за етюдите си преди да започнат. По-скоро те трябва да поемат репликата, подадена им от партньора. Подчертайте, че целта на упражнението не е постигането на комичен ефект. Целта е да се работи заедно и да се създаде прост етюд.

След като се изредят всички двойки, прави се бърз разбор, за да се види дали и трите елемента са били обхванати. Накарайте участниците да опитат отново, ако някой от елементите не е бил достатъчно конкретен или им предложете как да бъдат по-ясни следващия път.

Примерен етюд от три реплики

- А:** Ау, мивката е пълна с мръсни чинии! (Дава информация за къде.)
- Б:** Да бе, мамо, страхотен хаос.
(Показва кои са хората и какви са техните взаимоотношения.)
- А:** Ами ако помогнеш, синко, ще свършим много по-бързо.
(Указва какво, иначе известно като конфликтът, който прави диалога интересен.)

В края

Похвалете участниците. Обяснете им, че играта е трудна, но важна. Аудиторията ще разбере сюжета по-добре, ако основната информация бъде представена в самото начало.

Накрая участниците сядат заедно (на столовете или на пода, според предпочитанията) близо до флипчарта, за да обсъдите следващите стъпки в процеса “от импровизация към драматургичен текст”.

Тема

Създаване и оценка на етюда

Упражнение: Мозъчна атака за теми и създаване на етюди

15
минути

Цели

Да се научат участниците да обхващат конкретни въпроси, образователни цели и аудитории при създаване на етюди

Да се упражнява формулирането на образователни цели

Материали

Хартия за флипчарт и маркери

Процес

Обсъдете необходимостта от създаване на етюди за конкретна аудитория. Приканете участниците да помислят по следните въпроси, когато разработват етюди: за кого е предназначен етюдът, т. е. целевата аудитория? Каква е избраната тема и с коя конкретна част от темата искате да се занимаете? Например, проведете мозъчна атака с участниците за конкретните проблеми, ако избраната тема е репродуктивно здраве (например, да отказват сексуален контакт, да разберат, че менструацията и мокрите сънища са нормална част от юношеството и др.) и целевата аудитория са младежи на възраст между 12 и 14 години. Обърнете вниманието върху факта, че ефект постигат онези етюди, които третираат съвсем конкретни въпроси.

Проведете с участниците мозъчна атака за проблемите, които етюдите биха могли да третират и след това се спрете на един от тях.

Обяснете колко е важно да се формулират убедителни и ясни образователни цели. Заедно с участниците запишете две образователни цели за избрания проблем.

В края

Отговорете на въпросите на участниците. След това подредете участниците в кръг като подготовка за следващото упражнение.

Упражнение: Подхвърляне на топка

Цел Участниците да се научат да разбират своите чувства, мисли, идеи и нагласи по отношение на избраната тема

5
минути

Материали Една гумена топка или друг подобен предмет, който не е опасен за подхвърляне

Процес

Припомнете на застаналите в кръг участници избрания в предишното упражнение проблем. Хвърлете топката към един от тях и едновременно с това изразете на глас някаква мисъл, нагласа или емоция, свързани с проблема. Този, който хване топката я хвърля към друг участник, като споделя своите чувства или идеи с останалата част от групата. Продължавайте упражнението, докато всички участници се изкажат или пък групата няма какво повече да каже по темата.

В края

Обяснете на участниците, че това упражнение им помага да дадат бърза оценка на своите мисли и чувства по даден въпрос и да ги изразят. Когато изразяват на глас своите мисли едновременно с хвърлянето на топката, те по всяка вероятност казват първото, което им дойде наум без да се притесняват от реакцията на останалите. Похвалете участниците. След това им кажете, че им предстои игра, в която ще създадат няколко кратки етюда, и то бързо, по избрания проблем. По този начин те ще видят, че е лесно да се създаде много материал по една тема.

Упражнение: Стоп кадър

Цел Да се практикува импровизация по даден проблем

15
минути

Материали Маркери и лист флипчарт с надпис "Стоп кадър"

Процес

Двама доброволци застават пред групата. Кажете на участниците, че ще започнат проста импровизация по темата, избрана при предишното упражнение. Разрешено им е да създават всякакви етюди, герои или ситуации, стига те да съответстват на темата.

Във всеки един момент, участник може да извика "Стоп". В този момент двамата актьори трябва да "замръзнат" на място, а участникът, който е извикал, заема

мястото на единия и изпълнява неговата роля. Двойката започва да играе нов етюд на същата тема, но с различни герои и ситуации.

В началото на играта двамата доброволци започват да играят етюд. Ако след една минута никой не е извикал “стоп”, напомнете на участниците, че е време в играта да влезе нов доброволец. По време на играта записвайте на листа от флипчарта етюдите, които се разиграват.

Бележка към водещите

Тази игра може да бъде източник на много идеи по даден проблем и да подтикне екипа да опита неща, за които иначе не биха се сетили.

Когато повечето участници са се включили в играта или когато идеите се изчерпат, прекратете играта. Съберете участниците около флипчарта и обсъдете списъка с идеи за етюди, породени от упражнението. Напомнете на участниците, че е добре етюдите да се записват в хода на импровизацията, за да не се забравят най-добрите от тях.

В края

Похвалете и аплодирайте участниците. Като използвате бележките си им посочете колко етюда са започнали за много кратко време. Кажете им, че сега им предстои да се занимават с планиране на етюда.

Упражнение: Планиране на етюда в малки групи

20
минути

Цел Участниците да се упражнят върху планиране на етюд, третиращ даден проблем

Материали Лист от флипчарт, маркери за четирите групи и листа с “Посланието”

Процес

Закачете листа с “Посланието” на стената. Разделете участниците на четири екипа. Всяка група провежда мозъчна атака за целевата аудитория, до която иска да достигне, подходящата тема за нея и една образователна цел по темата. Участниците записват своите идеи на празен лист от флипчарт.

Привлечете вниманието на участниците към листа с “Посланието”. Дадените на него съвети – използване на хумор, избор на имена на героите и кратки етюди – могат да са им полезни в хода на мозъчната атака.

В края на мозъчната атака, участниците достигат до решение за аудиторията, темите, образователните цели и имената на героите. След това, всеки екип разработва двеминутен етюд, който съответства на неговите образователни цели. Екипът не трябва да репетира преди да представи етюда пред останалите и не е необходимо в нея да се включат всички негови членове.

В края

След около 15 минути проверете дали всички групи са направили план на етюда. След това поговорете за впечатленията им от процеса. Лесно или трудно е било? Защо? Всички ли са участвали? След това подгответе сцената, на която ще се изиграе представлението и съберете аудиторията.

Упражнение: Етюди “Показвам и казвам”

Цели

Участниците да се упражнят в изиграването на етюди и да изслушват оценките на водещия и останалите участници

Да моделират занятия с въпроси и отговори с героите (по желание)

20
минути

Материали

Лист от флипчарт, маркери, писалки и хартия

Бележка към водещите

Избира се втори водещ или доброволец, който да записва съдържанието на етюдите, за да се използват от групата в процеса на усъвършенстване.

Процес

Един от екипите изявява желание да представи своя етюд.

В началото и в края на всеки етюд, член на екипа казва “етюд”, за да знае аудиторията кога е започнал и кога е свършил етюдът.

Направете положителен коментар. След всеки етюд, задайте на изпълнителите и аудиторията следните въпроси:

- Екип: Какви бяха вашите образователни цели?
- Аудитория: Ясни ли бяха тези цели за аудиторията?
- Екип: Коя беше вашата целева аудитория?
- Екип: Има ли съответствие между подготовката на етюда и неговото изпълнение? Постигнахте ли онова, към което се стремихте?
- Аудитория: Реалистичен ли беше етюдът?
- Всички: Кои части от етюда трябва да се запазят? Какво трябва да променят?

По желание: Въпроси и отговори с героите от етюда

Екипът изпълнители остава в ролята на своите герои. Задайте няколко прости въпроса на отделни изпълнители, насочени към техните герои и ги помолете да отговорят от името на героя. Заедно с групата преценете дали отговорите на изпълнителите съответстват на героите.

Посочете, че от тези занятия с въпроси и отговори има образователна полза за аудиторията след края на етюда.

В края

Направете положителен коментар. Посочете, че тези етюди са само първи стъпки. Оформянето на етюда във вид, подходящ за представяне пред публика, може да отнеме много време.

Упражнение: Следващи стъпки

10
минути

Цел Да разгледа следващите стъпки в процеса на подготовка на етюди, които ще се представят пред връстници

Материали Не са необходими

Процес

Посочете, че всеки път, когато на семинара се представя етюд, групата ще го подлага на оценка, ще прецени кое е било сполучливо и кое не и след това, ако е необходимо, ще го преработва.

Кажете на участниците, че са направили първата стъпка в процеса на създаване на етюди, готови за представяне пред публика. Ще е необходима повече практика преди те да са действително готови за изпълнение пред връстници. Етюдът може да се превърне в мощно средство за обучение и промяна, ако **диалогът** бъде подложен на оценка (дали е точен, логичен, подходящ за възрастта и културата, има ли баланс между хумора и драмата); **героите** (дали са реалистични, логични с оглед на ситуацията и разпознаваеми от аудиторията); **ситуацията** (дали е реалистична, възможна, логична, ангажираща и забавна) и **посланието** (дали е ясно, логично, подходящо за възрастта и културата и актуално).

В края

Направете положителен коментар. Попитайте дали има въпроси. Подредете участниците в кръг за закриване на семинара “от импровизация към драматургичен текст”.

Упражнение: Кръг за довиждане

Цел

Да се усвои ритуал, който може да се използва в края на всеки семинар или репетиция

Материали

Не са необходими

Процес

Спрете се на упражнение, което е лесно, като пляскане с ръце два пъти, щракане с пръсти или потропване с крак. При достатъчно време, упражнението може да е по-сложно.

В края

Благодарете на всички и им кажете кога ще се проведе следващият семинар. Разпуснете групата, но останете в залата, за да могат участниците да задават въпроси.

5
минути

За кръговете за довиждане

Тази дейност се препоръчва при закриване на всеки семинар от програмата. Макар че в наръчника са дадени упражнения, игри или ритуали за закриване на семинар, те са само предложения. Можете да измислите свои кръгове за довиждане, стига да ги прилагате последователно.

Защо са толкова важни кръговете за довиждане? В процеса на създаване на театрални етюди за целите на обучението на връстници се обсъждат много деликатни въпроси. На младите хора трябва да се даде възможност да се отпуснат след сложните емоции, които процесът предизвиква у тях.

Семинар 2. Създаване на лична история на героите

По време на този семинар участниците научават за ролята на вътрешното и външно оформяне на героите. Упражненията помагат на актьорите-обучители да си представят и изразят физическите характеристики на своите герои (поведение, особености, начин на говорене и походка). Освен това, участниците усвояват методи за създаване на лична история на героите: това са подробностите, свързани със семейството, целите, мечтите и опита. Най-сетне, участниците научават как се използват тези подробности за героите по време на занятието с въпроси и отговори след представлението.

● Цели на семинара

Да представи личните истории като метод за изграждане на образите и дискусия след представлението.

Да представи методи за външно изграждане на героите.

Да покаже ролята на логиката и последователността във фактите, представени в етюдите.

Продължителност 3 часа

Материали

- Стол за всеки участник
- Хартия и писалки (за всички участници)
- Маркери
- Лист от флипчарта, озаглавен "Кое ни прави това, което сме"?
- Лепенки

Упражнение: Кое ни прави това, което сме?

Цел

Да привлече вниманието върху опита, чертите, историята и други фактори, които влияят върху човешкия характер

Материали

Лист от флипчарта озаглавен “Кое ни прави това, което сме?” и маркери

Процес

Закачете на стената листа с “Кое ни прави това, което сме”? Когато участниците влизат в залата, поканете ги да вземат маркер и да запишат на флипчарта факторите, които според тях са ги оформили като личности. Дайте някои примери, като пол, сексуална ориентация, икономически фактори, околна среда, култура, религия, семейни ценности и отношение към себе си, околните и обществото. Подчертайте, че няма грешен отговор.

В края

В подходящ момент, прекратете упражнението и накарайте участниците да застанат в кръг в центъра на залата.

15
минути

Упражнение: Статуя

Цел

Да подпомогне участниците да насочат емоциите си към движението на тялото

Материали

Не са необходими

Процес

Кажете на участниците, че всеки един от тях ще има възможност да застане в центъра на кръга, един по един. Когато застанат в кръга, те казват името си и след това застават като статуя, така че да изразят най-добре вътрешното си състояние в момента. Те **не трябва да казват** на глас какво изпитват, а да го покажат със статуята. Всеки трябва да остане неподвижно в позата на своята статуя в продължение на няколко секунди и след това да се върне при останалите.

20
минути

След като всички са представили статуя, задайте следните въпроси:

- Как се чувстваха като статуи? Лесно ли беше? Или трудно?
- На някого трудно ли му е било да изрази своите емоции без думи? Защо? Защо не?
- Как можем да изразяваме чувства без думи?

В края

Кажете на участниците, че няма верни и неверни отговори на тези въпроси. Целта им е те да свикнат да изразяват чувства без думи. Направете положителен коментар. След това представете следващите упражнения за изграждане на образите в етюдите. Участниците създават мислите, преживяванията, целите, мечтите и физическите характеристики ики на своите герои.

Тема

Изграждане на герои

Упражнение: Писмено упражнение – изграждане на герои

20
минути

Цел Да покаже на участниците как се създават герои

Материали Хартия и писалка за всеки участник и листа от флипчарта с “Кое ни прави това, което сме”?, закачен на стената така, че всички да го виждат

Процес

Всеки разполага с 10 минути за създаване на нов герой. Описват се всички негови характеристики – име, място на раждане, възраст и т. н. Тези факти представляват личната история на героя.

Преди да започнат да пишат, участниците да помислят каква друга информация трябва да се включи в историята на героя. Посочете им листа с “Кое ни прави това, което сме”? Възможни други примери:

- вероизповедание, възпитание, традиции
- семейство (родители, баба и дядо, настойници, братя и сестри)
- етническа принадлежност и култура
- лични и професионални цели
- мечти за бъдещето
- взаимоотношения с приятелите, интимни приятелки/приятел
- образование, успех в училището, образователни цели
- евентуален тормоз (физически, психически, емоционален)

- сексуална ориентация
- сексуален опит
- любими хобита и цветове, ексцентричност, интереси – музика, филми и др.

Бележка към водещите

Не е задължително всички тези данни да бъдат записани на флипчарта. Това са само примери, с които да подскажете на участниците евентуални други характеристики.

Участниците започват да пишат. Важно е те да бъдат насърчени да използват въображението си и да запишат колкото може повече информация за 10-те минути, с които разполагат.

В края

Когато изтече времето, помолете участниците да престанат да пишат. Напомнете им, че това е само началото, тъй като творческият процес продължава и след създаването и изпълнението на етюда.

Помолете участниците да оставят листовите, да поставят столовете до стената и да застанат в центъра на залата за следващото упражнение.

Упражнение: Походка на героя

Цел Да подпомогне участниците да обмислят и създадат физическите характеристики и поведение на своите герои

Материали Не са необходими

Процес

Участниците започват да се разхождат из залата, като наблюдават собствената си походка. Къде е центърът на тежестта? Широка ли е крачката им? Махат ли с ръце? Коя част от тялото ги води? След няколко минути започват да подчертават своите движения. След една минута се връщат към нормалната си походка.

20
минути

След това се фокусират върху героите, които току що са създали. Като продължават да се разхождат, те постепенно променят своите физически черти и възприемат тези на своите герои. Каква е походката на героя? Колко е широка крачката му? Как се движи тялото му? След няколко минути, участниците подчертават движенията на своите герои и после се връщат към нормалната си походка.

Следващата стъпка е редуване на собствената походка и тази на героя. Обръща се внимание на разликите и приликите. След още няколко минути прекратете упражнението.

В края

Направете положителен коментар. Попитайте участниците какво са забелязали в телата на своите герои по време на упражнението. Как са се променили? Кое се промени в походката и защо накараха героя си да ходи по този начин?

Обяснете им, че актьорите могат винаги да си представят как се е чувствал героят им докато се е разхождал и по този начин отново да се поставят на негово място.

За да се подготвят за следващото упражнение, кажете на участниците да вземат писмените истории и да си намерят партньор.

Упражнение: Работа с партньор – интервюта и споделяне, създаване на етюд

25
минути

Цели

Да подпомогне участниците да доразвият своите герои заедно с партньор от групата и да включат героите в импровизиран етюд

Да се направи преглед на методите за планиране на етюд

Материали

Личните истории на героите

Процес

Двойките намират тих кът за работа.

През първите осем минути от упражнението участниците се интервюират един друг (четири минути за интервю). Интервюираният е в ролята на своя герой.

След приключване на интервютата, двойките провеждат за 12 минути мозъчна атака върху ситуация, в която и двамата герои могат логично да участват и разработват импровизиран етюд с двама участници, която представят пред останалите. Напомнете им да използват методите за планиране на етюд от семинара “От импровизация към драматургичен текст” – уточняване на целевата аудитория, темата и образователните цели. Участниците не репетират етюда, а само я планират.

В края

След като изтече времето, групата се събира в пълен състав. Сега предстои изпълнението на импровизираните етюди. Кажете им, че основната им цел е да се поставят на мястото на героите – както физически, така и психически.

Тема**Използване на личните истории в етюдите****Упражнение: Изпълнение на етюдите, създадени с партньорите****Цел**

Да придобият опит в изпълнение на оригинален етюд, като използват средствата за изграждане на герои, усвоени по време на обучението

20
минути

Материали

Не са необходими

Процес

Всяка двойка представя своя етюд. След всяко изпълнение, попитайте изпълнителите как са се чувствали. Героите им изненадаха ли ги? Помогна ли им написването на лична история по време на изпълнението? Защо, или защо не? Попитайте останалите дали имат коментар.

В края

Направете положителен коментар. Напомнете на участниците, че добре написаната лична история прави етюдите и героите правдоподобни.

Упражнение: Обсъждане на етюдите и игра “20 въпроса” върху всеки етюд

20
минути

Цел

Да се усвои похват, наречен “20 въпроса”, който помага на участниците да доразвият своите герои и да добавят повече подробности към личните им истории

Материали

Флипчарт и маркери; листа с “Кое ни прави това, което сме?” с отговорите на участниците от предишното упражнение, закачен така, че всички да го виждат; два стола на сцената

Процес

Върнете се към листа с “Кое ни прави това, което сме?” Обяснете на участниците, че дори и след като са написали историите на героите и са провели интервютата, винаги има какво да се добави към вътрешния им живот.

Доброволец и неговият партньор сядат на сцената срещу групата и започват да играят своите герои. Аудиторията задава въпроси, с които историята на героите може да се обогати. След няколко минути на сцената се качват други участници и отговарят на въпроси. Смените продължават, докато всички са отговорили на въпросите или докато изтече предвиденото време. Втори водещ води бележки за героите и записва отговорите върху празни листа от флипчарт.

В края

В началото може да има недоумение защо са толкова необходими подробностите за един герой. Но в хода на репетициите и изпълненията, участниците започват да разбират, че благодарение на тези подробности, могат да “влязат в кожата” на героя, да се ръководят от неговата логика и да играят спокойно ролята си.

Посочете на участниците, че фактите и личната история на двамата герои в етюда са логически свързани с историята, създадена от партньора. Всяко нарушаване на логиката прави етюда неубедителен за зрителите.

Упражнение: **Свързване на точките**

Цел Моделиране на метод за проверка на фактите за героя и оценка на логиката на етюда

Материали Листът от флипчарта, на който са записани отговорите на героите в предишното упражнение, и два маркера в различни цветове

Процес

Изберете един етюд (или повече, ако има време) и поискайте актьорите да моделират това упражнение. Разгледайте отговорите им в играта "20 въпроса". Сравнете отговорите и фактите и проверете дали съвпадат. (Например, единият герой може да е казал, че двамата герои са били сексуално активни в миналото, а другият да е казал, че те никога не са имали сексуален контакт.)

Оградете несъответствията в един цвят, а съвпаденията – в друг. Посочете кои несъответствия трябва да се премахнат. Напомнете на участниците, че ако фактите се разминават, аудиторията няма да има доверие във вас.

В края

Направете положителен коментар. Кажете на участниците, че макар процесът да не е лесен, има смисъл от положените усилия. Внимателната подготовка дава добри резултати на сцената и колкото повече се харесват на аудиторията, толкова по-вероятно е тя да извърши промените, заложили в образователните цели.

15
минути

Упражнение: **История на героите и дискусия с водещ**

Цели Да се анализира целта на личните истории
Да се покаже колко са важни историите в дискусията с водещ

Материали Флипчарт и маркери

Процес

Попитайте участниците защо според тях добре изградената лична история има значение за успеха на етюда. Запишете отговорите на флипчарта. Примери за възможни отговори:

- достоверност на звученето
- изграждане на завършени образи

20
минути

- избягват се стереотипите
- анализират се взаимоотношенията и обстоятелствата, които формират поведението и нагласите

Попитайте участниците защо е необходимо да се проведе дискусия с героите след представлението. Обяснете им, че при този тип дискусия актьорите продължават да играят своя герой и отговарят на въпросите на зрителите така, както би отговорил героят. Запишете отговорите им на флипчарта. Примери за възможни отговори:

- За да е сигурно, че аудиторията е разбрала посланието
- Аудиторията може да помогне на героите да решат своите проблеми и да разреши конфликта в етюда
- За да разсее митове

Обяснете, че дискусията с водещ след представлението, което е темата на този семинар, разширява етюда и допълва неговия ефект.

Попитайте участниците как според тях могат да използват личните истории в дискусията с въпроси и отговори след представлението. Запишете отговорите им на флипчарта. Примери за възможни отговори:

- Личните истории позволяват на актьорите-обучители да различават героите, които играят в други представления.
- Личните истории дават на актьорите-обучители онази основа, която им е необходима, за да отговарят на въпросите на зрителите.
- Личните истории позволяват на актьорите-обучители да разберат мотивите на своите герои и всички фактори, които определят тяхната личност.

В края

Обяснете на участниците, че изграждането на физическите и вътрешни черти на героите е непрекъснат процес. Те не трябва да очакват, че ще изградят герои от плът и кръв само след едно упражнение. Винаги има какво да открият за своите герои и именно тези открития правят работата интересна и жива.

Накарайте участниците да преместят столовете до стената и да оформят кръг за довиждане в средата на залата.

Упражнение: Кръг за довиждане

Цели

Да се запази ритуалът заставане в кръг за довиждане

Да се покаже как предишно упражнение може да се приспособи за целите на изграждане на образите

5
минути

Материали

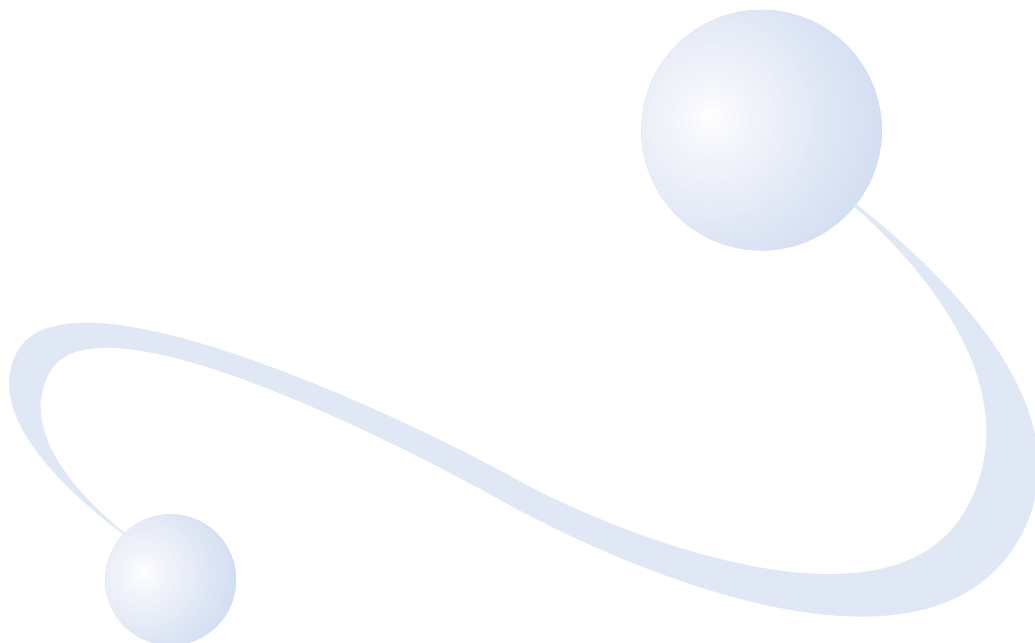
Не са необходими

Процес

Както в упражнението със статуята, участниците влизат един по един в центъра на кръга и застават като статуя. Този път статуята съответства на героя и илюстрира неговото физическо и емоционално състояние.

В края

Приключете занятието с пляскане с ръце, щракване с пръсти и тропане с крак. Благодарете на групата. Кажете им кога ще се проведе следващият семинар. Оставете в залата, за да отговорите на въпросите на участниците след края на семинара.

В този семинар участниците играят две игри, които представят въпросите на ценностите и разнообразието. Те научават, че дори и в един екип за обучение на връстници, младите хора идват от различна среда и имат различен опит, ценности, сексуални преживявания и ориентации. Участниците се връщат назад към ранното юношество и разговарят за различните етапи от развитието на подрастващите. В края на тези игри и упражнения се води дискусия за целевата аудитория, като се обръща внимание по-конкретно на проблемите на възрастта и разнообразието, както и на необходимостта театърът да е подходящ за възрастта и културната среда. За да приложат тези знания на практика, участниците адаптират разработени етюди към зрители на различна възраст или от различни общности.

● Цели на семинара

Да заостри вниманието към огромното разнообразие на аудиториите от гледна точка на ценностите, схващанията, възрастта, културата и сексуалния опит и ориентация.

Да помогне на участниците да адаптират съществуващия материал, за да бъде подходящ и за маргинализираните групи.

Продължителност 4 часа

Материали

- Листа от флипчарта озаглавени “Съгласен” и “Несъгласен”
- Твърдения “Заеми позиция”
- Описание на “Прекрачване на линията”
- Лист от флипчарта, озаглавен “Етапи на юношеското развитие” с три колони: “ранен”, “среден” и “късен”
- Приложение 2. Ранно, средно и късно юношество
- Флипчарт
- Маркер
- Лепенки
- Стол за всеки участник

Бележка към водещите

“Свързване на посланието с аудиторията” е сложен и труден семинар, който може да породи силни емоции. Актьорите-обучители могат да установят значителна разлика между своите ценности и тези на околните. Упражнението “Прекрачване на линията” ги подтиква да разкрият факти за себе си, които по всяка вероятност никога не са споделяли. Участниците се връщат и към ранното юношество, което за някои е особено труден период.

Не забравяйте какъв потенциал има простата възможност да изразиш своите чувства пред групата и да получиш нейната подкрепа. Водещият няма за задача да реши проблемите на даден участник, но той трябва да изслушва, да предложи подкрепа, да насочи към специализирана помощ и да следи ситуацията внимателно и професионално. Участниците може да си тръгнат от семинара без чувството, че са си решили проблема и в това няма нищо лошо. Отделете достатъчно време на кръга за довиждане и непринудените дискусии след края на семинара. Моментът е подходящ за добър контакт с групата, затова предвидете време за анализ и подкрепа.

Тема**Анализ на ценностите и културното разнообразие****Упражнение: Заеми позиция**

Цел Да се анализират и споделят лични ценности

Материали Листата от флипчарта, озаглавени “Съгласен” и “Несъгласен”

Процес

Закачете листа със “Съгласен” на едната стена, а листа с “Несъгласен” – на другата. Не забравяйте листа със “Заеми позиция”. Преместете столовете в края на залата, за да има свободно място в центъра. Съберете участниците там и им кажете, че ще им прочетете списък с твърдения. След прочитането на всяко твърдение те трябва да решат дали са съгласни, несъгласни или не знаят. Те могат да дадат отговора “не знам” само един път, така че трябва да се постараат да вземат страна за всяко твърдение. Ако са съгласни – отиват при листа със “Съгласен”, ако не са – към листа с “Несъгласен”. Ако не са сигурни, могат да застанат в центъра на залата – зоната на несигурните.

20
минути

Прочетете на глас някои от твърденията по-долу. Не е необходимо да изчитате всичките, но е необходимо да ги адаптирате към актьорите-обучители, с които работите. Поискайте участниците да заемат позиция, но без да говорят.

Твърдения, по които участниците заемат позиция

- По-добре е да се почака поне до 18 години преди първия сексуален контакт.
- Мастурбацията е нормална и безвредна за мъжете.
- Мастурбацията е нормална и безвредна за жените.
- Ако едно момче покани момиче да излязат и похарчи 50 лв., тя му дължи секс.
- Не е опасно да се кара кола, ако си изпил само две питиета.
- Ако мъж и жена правят секс и жената забременее, двамата трябва да запазят детето и да се оженят.
- Ако едно момиче покаже, че е готова за секс, съблече се и легне в леглото с момче, тя трябва да прави секс с него, дори и ако в един момент реши, че не иска.
- Бащите и майките носят еднаква отговорност за отглеждане на децата.
- Човек, който е заразен с ХИВ и не го каже на своя сексуален партньор, трябва да бъде пратен в затвора.
- Сексуалният контакт с представител на същия пол не означава непременно, че си гей или лесбийка.
- Тестовите за ХИВ трябва да са задължителни за всички, които водят полов живот.
- Родителството по време на юношеството е приемлив избор.
- Няма нищо лошо да се срещаш и правиш секс с повече от един партньор.
- Ако омъжена жена, която работи, забременее, тя трябва да напусне работа и да си стои в къщи, за да гледа детето.
- На лесбийките и гейовете не трябва да се разрешава да отглеждат деца.
- За човек, заразен с ХИВ, който винаги използва кондом, не е необходимо да информира партньора си за своя статус.

В края

Благодарете на участниците за старанието им. След това ги помолете да седнат в кръг за следващото упражнение, по време на което ще обсъдят извлечените поуки.

Заеми позиция – други варианти

Представеният тук вариант на “Заеми позиция” е известен и като “Принудителен избор”. Изборът е принудителен, защото участниците трябва да решат дали са съгласни или не, не се допуска дискусия по решенията, участникът не може да е “по-скоро съгласен/несъгласен” и да се приближи до съответната страна без да се присъедини към нея и има право да влезе в зоната на несигурните само веднъж.

Сред другите варианти са:

- ▼ **“Социометрия”**. Вместо да изразят категорично съгласие или несъгласие, участниците могат да застанат някъде по невидимата линия, която минава от “съгласен” през “не съм сигурен” до “несъгласен”. Обръща им се внимание върху това, че мненията на хората са много различни и сложни. По време на играта не е разрешено да се разговаря, но след приключването ѝ участниците трябва да обсъдят своите мнения.
- ▼ **“Неутрална зона с дискусия”**. В този популярен вариант има неутрална зона, подобна на зоната на несигурните в другите варианти. Играчите могат да влизат в нея колкото пъти искат, ако в началото не са сигурни какво мислят за дадено твърдение. Участниците могат да бъдат питани за причините за своето съгласие или несъгласие. По този начин, участниците в неутралната зона си изясняват нещата и когато са готови, могат да заемат място в една от двете зони. В този вариант е много важно да се ограничи времето за дискусия, тъй като има опасност тя да се проточи.

Упражнение: Дискусия по заемането на позиция

Цели

Да се изяснят идеите за ценностите и за източника на ценностите и схващанията

Да се обсъди дали учителите на връстници приемат, че имат общи ценности

Да се обсъди какво да се прави, когато личните ценности противоречат на груповите

Материали

Флипчарт и маркери

Процес

Задайте следните въпроси (в този ред) и стимулирайте дискусия, ако разполагате с време:

- Как се чувствахте по време на играта?
- Какво е чувството, когато си сам в едната част на залата?

20
минути

- Какво е чувството, когато си с мнозинството?
- Изненада ли ви нечие мнение?
- Промени ли си (или пожела ли да си промени) някой мнението след отговорите на останалите?
- Откъде идват нашите ценности?
- Създаваме ли си понякога представа за ценностите на другите въз основа на това, което са и онова, с което се занимават?
- Как постъпваме, ако посланието на нашата група е различно от личните ни ценности?

В края

Благодарете на участниците за ентузиазма и честността. Помолете ги да преместят столовете в края на залата и да застанат в редица покрай едната стена с лице към другата.

Упражнение: Прекриване на линията

20
минути

Цели

Да покаже на участниците какво е чувството когато имаш тайна – потенциален източник на срам или гордост – и взимаш решение дали да я споделиш с други

Да помогне на участниците да почувстват какво означава да си маргинализиран и изолиран

Материали

Описания за “Прекриване на линията”

Процес

Всички участници трябва да са се подредили в права редица в едната страна на залата. Кажете им, че играта се играе мълчаливо. Те трябва да си представят, че по средата на залата минава линия. Кажете им, че ще прочетете списък с описания на хора. След всяко описание, онези, които смятат, че описанието се отнася до тях и не се притесняват да се представят, могат да прекриват линията и да се обърнат с лице към групата. Кажете на участниците, че някои от тези описания могат да бъдат много лични. По тази причина, те могат да решат да не прекриват линията и да останат на мястото си, дори ако описанието съответства на тях. Онези, които са прекривали линията, трябва да се върнат в редицата, за да чуят следващото описание. Прочетете следните описания.

Бележка към водещите

Списъкът по-долу **трябва** да се адаптира към групата. Добавете или включете описания в зависимост от културните, етнически и икономически характеристики на групата.

Описания за прекриване на линията

- жени
- мъже
- момичета
- момчета
- жени с кестеняви очи
- мъже със сини очи
- ниски хора
- високи хора
- онези, които са най-голямото дете
- онези, които са най-малкото дете
- хора под 18 години
- хора над 18 години
- хора над 30 години
- християни
- индуси
- мюсюлмани
- онези, на които някога са казвали, че са дебели
- онези, на които някога са казвали, че са тънки
- родените извън вашата страна
- хора, които пушат
- хора, които пият алкохол
- хора, които са били в затвора
- хора, които са се женили
- деца на родители без средно образование
- хора с очила или контактни лещи
- хора, които някога са носили слухово апаратче
- деца на самотни родители
- деца на разведени или неженени родители
- деца отгледани от баба и дядо
- осиновени деца
- хора, които са учили в университет
- хора, които някога са използвали незаконни наркотици
- хора, които са имали интимни взаимоотношения с представители на друга раса/етническа група

- хора, които имат близък
- хора, които са преживяли смъртта на брат или сестра
- хора, които са откраднали нещо на стойност \$100 или повече
- жени, на които са казвали “мъжкарана”
- мъже, на които са казвали “женчо”
- хора, които познават някой заразен с ХИВ
- хора с приятели, които са гей, лесбийки, бисексуални и транссексуални
- хора, които са имали хомосексуален контакт

В края

Благодарете на участниците. Помолете ги да пренесат столовете си в средата на залата, да седнат в кръг и да се подготвят за следващото упражнение.

Упражнение: Дискусия върху “Прекрачване на линията”

20
минути

Цели

Да се обсъдят впечатленията на участниците от упражнението “Прекрачване на линията”

Да се разбере от участниците потенциалното разнообразие на аудиториите

Да се обсъди как тайните, срамът и стигмата ни пречат да работим, а принадлежността към групата ни помага

Материали

Флипчарт и маркери

Процес

Задайте следните въпроси (в същата последователност) и проведете дискусия, докато изтече предвиденото време:

- Какво беше чувството по време на играта?
- Какво е чувството да си в малка група (или сам) когато прекрачиш линията?
- Какво е чувството, когато след прекрачването на линията се окажеш в голяма група?
- Имаше ли някой, който не прекрачи линията, въпреки че много искаше?
- Някой изненада ли се, когато определен човек прекрачи (без да се споменават имена)?
- Какво е чувството, когато прекрачваш, а знаеш, че това е неудобно?
- Защо смятате, че изиграхме тази игра?

Обяснете, че дори и представлението да е предназначено за конкретна аудитория, вероятността от огромни различия вътре в тази аудитория е много голяма. Помогнете на участниците да разберат, че е много важно да създадат чувство на принадлежност у хората, които са различни от тях, вместо да слагат клеймо.

В края

Благодарете на участниците за интересната дискусия. Кажете им, че сега ще разговаряте по-конкретно за посланията на етюда и за включване на цялата аудитория в образователните пиеси.

Упражнение: Ценности и разнообразие – какво е посланието?

Цели

Да се осъзнае от участниците, че техните ценности влияят върху посланията и образователните цели, около които те създават своите етюди

Да се привлече вниманието на участниците върху необходимостта да отчитат разнообразието на аудиторията, когато разработват послания

Да се разбере от участниците, че посланията трябва да съответстват на знанията, нагласите и поведението на целевата аудитория

20
минути

Материали

Флипчарт и маркери

Процес

Съберете групата близо до флипчарта. Напишете върху него буквите З, Н, и П.

Кажете на участниците, че първото, за което трябва да се замислят, когато избират тема на етюда, са посланието и образователната цел. Когато работят върху тях, винаги трябва да мислят за ЗНП и да се запитат дали посланието им се стреми да повлияе върху:

- **Знанията:** етюдът трябва да дава важна информация и полезни факти
- **Нагласите:** посланието трябва да въздейства върху емоциите и мненията
- **Поведението:** в идеалния случай, етюдът трябва да окаже положително влияние върху поведението на аудиторията

След като са наясно с целите, участниците трябва да съставят послания, които не отразяват личните им ценности и пристрастия. Попитайте ги как да постигнат това.

Обяснете им, че не е задължително останалите актьори-обучители да споделят техните ценности просто защото вършат същата работа. По същия начин, това че аудиторията се състои от връстници не означава, че те имат същите ценности като актьорите.

Попитайте участниците дали се чувстват принудени да съставят “правилни” послания, в които не вярват лично. Изпитват ли потребност да създадат послания, които според тях са ценни, но не реалистични и практични? Ако отговорът им, дори и на един от тези въпроси е “да”, как според тях може да се разреши дилемата?

Попитайте участниците защо трябва да ориентират посланията към целевата аудитория. Напомнете им, че посланията трябва да съответстват на аудиторията, защото всяка аудитория е уникална по някакъв начин. Като актьори-обучители, те трябва да съберат колкото е възможно повече информация за целевата аудитория, за да може текстът да отразява нейния жизнен опит. Обучителите не трябва да разчитат на това, което мислят, че знаят за аудиторията, тъй като тези знания може да са оцетени от митове, дезинформация и лични и обществени пристрастия.

В края

Благодарете на участниците за интересния разговор.

Помолете ги да преместят столовете в края на залата и да се настанят удобно на пода за следващото упражнение.

Тема

Медитация върху юношеското развитие

Упражнение: Връщане към 13-годишната възраст – направлявана медитация

20
минути

Цел Да си припомнят участниците етапа на ранното юношество

Материали Въпроси за медитация (виж по-долу)

Процес

Всички трябва да са се настанили удобно на пода и да имат достатъчно място, ако поискат да легнат по време на упражнението. Обяснете, че сега ще направят това, което се нарича направлявана медитация. От тях се иска единствено да се отпуснат, да слушат и да следят собствените си мисли и чувства.

Всички трябва да затворят очи и да се опитат да се отпуснат. По време на медитацията не трябва да говорят и да се движат. Изгасете всички ярки светлини и затворете вратата, за да няма шум. Говорете с тих и успокояващ глас и правете пауза между инструкциите и въпросите, за да дадете възможност на участниците да се върнат назад във времето.

Най-напред ги помолете да си спомнят времето когато са били между 10 и 13 години. За да могат да се фокусират, предложете им да си спомнят определен ден, като например, първия или последен учебен ден, рожден ден или ваканция. Задайте им следните въпроси, с които те ще си припомнят различни неща за своите тела, чувства, мисли и живот на тази възраст. (Въпросите да бъдат подходящи за културата, в която живеят участниците.)

Направлявана медитация

Рано сутринта е и вие се събуждате:

- Как изглежда стаята? Живее ли някой друг в нея?
- Какво ще облечете, когато станете?
- Когато се погледнете в огледалото без дрехи как изглежда тялото ви? Погледнете лицето, косата, шията, раменете, гърдите, кръста, ханша, гениталиите, краката и ръцете.
- Какво мислите за тялото си?
- Колко сте висок? Колко тежите?
- Какво ще правите днес?
- С кого ще бъдете?
- Ще ходите ли на училище? Ще играете ли?
- Кой са ви приятелите?
- Ще закусите ли? С кого?
- Какво ще закусите?
- Кой неща имат значение за вас?
- Кой са любимите ви дейности? Книги? Телевизионни програми? Филми?
- От кого и от какво се състои вашият свят?

В края на медитацията кажете на участниците да обърнат внимание на дишането и ги върнете към настоящия момент.

Бележка към водещите

Тази медитация може да продължи и да обхване средното юношество (между 14 и 16 години) и късното юношество (между 17 и 20 години), в зависимост от времето, с което разполагате и възрастовия състав на аудиторията.

В края

Благодарете им за желанието, с което са участвали в медитацията. Попитайте ги как се чувстват. Обяснете, че сега ще обсъдят своите преживявания и част от тази информация ще бъде написана на флипчарта, като част от анализа на етапите на юношеското развитие. Помолете ги да преместят столовете около флипчарта.

Упражнение: Кратък анализ на ранното, средно и късно юношество

20
минути

Цел

Да се разгледат конгнитивните, емоционални и физически промени, които съпътстват различните етапи от юношеското развитие

Материали

Лист от флипчарта, озаглавен "Етапи от юношеското развитие", маркери и Приложение 2. *Ранно, средно и късно юношество*

Процес

Закачете листа на стената. Попитайте участниците какво са видели, почувствали и помислили за 13-годишната си възраст по време на медитацията. Запишете тези отговори в графата "Ранно юношество". По-нататък, ако медитацията е продължила за средното и късно юношество, попитайте ги какво са видели, почувствали и помислили по време на тези етапи, в т. ч. физическите и емоционални промени. Ако не сте имали време за припомняне на тези етапи, помолете ги да си спомнят нещата от тази възраст. Запишете отговорите в съответните графи.

В края

Направете кратък преглед на основните промени, които съпътстват прехода от ранното към средното и късно юношество. Отговорете на евентуалните въпроси. Благодарете на участниците за усилията.

Упражнение: Създаване на послания и сценарии, подходящи за възрастта

40
минути

Цели

Да се научат участниците да прилагат наученото за юношеството към разработването на образователни послания и сценарии, които са подходящи за възрастта

Да се обясни разликата между ефективните и неефективни послания

Участниците да се упражнят да съставят, представят и оценяват подходящи за възрастта послания в образователния театър

Материали

Флипчарт и маркери

Процес

Направете коментар върху необходимостта да се разбере етапа от юношеството, на който се намира целевата аудитория. Напомнете на участниците, че ситуацията, езикът и поведението на героите трябва да са подходящи за аудиторията.

Разгледайте няколко теми (например, безопасен секс или бременност) и разликата в подхода към образователния театър в зависимост от възрастовата група на аудиторията. (Приложение 2. *Ранно, средно и късно юношество* за информация и идеи.)

След това разделете участниците на три или четири групи и дайте на всяка лист от флипчарт и маркери. В рамките на 15 минути всяка група трябва да състави тема и основното послание по тази тема (примерна тема – предпазване от бременност; основно послание – не правете секс преди да сте обмислили възможните послания и предприели мерки да избегнете забременяване). След съставянето на основните послания, групите преминават към тяхното адаптиране към трите етапа на юношеското развитие и записване на посланията върху листа.

След 15 минути групите представят своите основни послания и адаптацията им към възрастта. Обсъдете дали посланията са подходящи.

В края

Обяснете, че при следващото упражнение ще използват някои от етюдите, които са разработили по време на предишните семинари и ще ги приспособят към възрастта и културата на конкретни аудитории от връстници.

Упражнение: Адаптиране на етюда – планиране

20
минути

Цел Да се научат да адаптират етюди в зависимост от аудиторията

Материали Флипчарт и маркери

Процес

Напомнете накратко следните аспекти:

- **Проявявайте усет към културните и етнически различия.** Научете колкото може повече за традициите и нормите на различни групи хора. Актьорът-педагог носи отговорност за точното представяне на реалността, в която живее целевата група, като това включва влиянието на етническата, расова и културна принадлежност към живота и решенията на аудиторията.
- **Приобщавайте.** Съобразявайте се с факта, че много участници в аудиторията имат семейни и лични въпроси, като развод, проблеми в училището, сексуална идентичност, взаимоотношения и пр. Направете така че театралните пиеси да не отчуждават онези, които са различни от вас.
- **Не забравяйте етапите от юношеското развитие** (виж Приложение 2). Онава, което е подходящо за една възрастова група, често е неподходящо за друга.

Поискайте участниците да намерят партньори от предишни семинари и да адаптират техните етюди, в т. ч. образователните цели, посланията и т. н. към различна възрастова група от първоначално предвидената. Може също така да адаптират своите етюди към различен тип младежи, например, такива, които са напуснали училище за разлика от учещите.

Дайте на участниците 10 минути да обсъдят и планират адаптацията, но им кажете да не репетират.

В края

Подгответе сцената и съберете участниците близо до нея, за да гледат представлението.

Упражнение: Адаптиране на етюд – представяне, дискусия и следващи стъпки**30
минути****Цели**

Да се представят адаптираните етюди, подготвени по време на предишното упражнение

Да се оценят адаптираните етюди

Да се обсъдят следващите етюди в творческия процес на създаване на етюд

Материали

Флипчарт и маркери

Процес

Доброволци представят своите адаптирани етюди, без да казват за кого са адаптирани. След всяко представяне групата се опитва да познае коя е новата аудитория. Обсъдете доколко езикът, ситуацията и мястото на действие са уместни за аудиторията. Добре ли е направена адаптацията? Кое се получи добре и кое можеше да бъде по-добре?

Бележка към водещите

Настоявайте участниците да адаптират правилно своите етюди. Например, посочете, че едно послание може да звучи снизходително, ако е твърде просто за по-възрастна аудитория.

Накрая поговорете за стъпките, които трябва да се предприемат, за да станат тези етюди подходящи за представяне пред публика. Колко репетиции са необходими? Какви промени искат да направят?

В края

Отговорете на въпросите на участниците и им благодарете за усилията. Помолете ги да преместят столовете в края на залата и да застанат в кръг в средата за приключване.

Упражнение: Кръг за довиждане

5
минути

Цели

Да се закрие семинарът с ритуал

Да се благодари на участниците за тяхното усърдие и участие

Материали

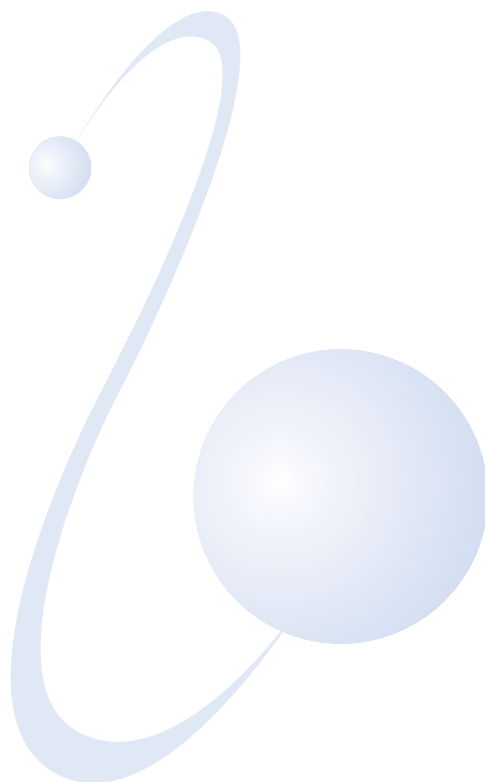
Не са необходими

Процес

Участниците застават в кръг и закриват семинара с тропане с крак, щракане с пръсти или ръкопляскане. (Може да се използват всякакви варианти.)

В края

Благодарете на участниците за техните усилия. Кажете им, че “Връзката между посланието и аудиторията” може да е емоционално преживяване за мнозина и ги покажете, ако желаят, да останат да поговорят с вас или останалите участници след края на семинара.

Семинар 4. Можем ли да поговорим? Ефективна дискусия след представлението

В този семинар участниците се учат да водят дискусии след представление и обсъждат ролята на водещия и актьорите-обучители. Те правят симулация на занятие за въпроси и отговори и след нея обсъждат сполучливите и по-несполучливи моменти.

● Цели на семинара

Да се обяснят различните дейности и роли в дискусията след представлението

Да се разгледат сполучливите техники за водене на дискусия

Да се даде на участниците възможност да практикуват и дадат оценка на дискусия с водещ

Продължителност 3 часа

Материали

- Флипчарт
- Маркери
- Лепенки
- Подготвен етюд за демонстрация

Необходими са двама актьори – или участници в семинара, или външни лица, които да изиграят етюда. Темата е без значение, стига да предизвиква интересна дискусия след представлението. Ако използвате участници в семинара, предупредете ги предварително, за да могат да планират подходящ етюд.

Упражнение: Кръг и упражнения за загаряване
10
минути**Цели**

Участниците да се загреят и отпуснат

Да се представи целта на семинара

Материали

Не са необходими

Процес

Участниците застават в кръг. Проведете с тях серия от упражнения, в т.ч. “Предай ритъма”, “Зип, зап, зоп” или други подобни игри.

Приветствайте ги с добре дошли отново на семинара. Обяснете им, че им предстои да се занимават с дискусия с водещ след представлението.

В края

Попитайте дали има въпроси. Помолете ги да си вземат столовете и да седнат близо до флипчарта.

Упражнение: Водене на семинар - характеристики
20
минути**Цели**

Да се определят основните фигури и техните функции в дискусията с водещ

Да се разгледат факторите, които определят ролята на всяка функция

Материали

Флипчарт и маркери

Процес

Задайте на участниците следните въпроси. Запишете отговорите на флипчарта.

- Как се води дискусия?
- Кое определя успеха на една дискусия с водещ?
- Кои са характеристиките на добрия водещ?
- Кои са различните роли във воденето на дискусия след представление на образователен театър?

Напомняйте характеристиките на воденето на дискусия в карето и споделете всяка важна информация, която не е била повдигната по време на дискусията.

Водене на дискусия

Как се води дискусия след представление?

Това е дискусията, която се провежда след представянето на етюд или цяла пиеса. Тя се води от водещ, който е мост между актьорите (те остават в ролята на своите герои по време на дискусията) и аудиторията. Тази дискусия подсилва образователния аспект, защото при нея се дава допълнителна информация, разсейват се митовете и се отговаря на въпросите на аудиторията.

Кое определя успеха на дискусията с водещ?

Този успех зависи от направеното планиране. Разбира се, при всяко упражнение с жива публика могат да възникнат неочаквани трудности, но колкото по-добре е планирала групата своята работа, толкова по-добре ще бъде ръководството. Трябва да сте наясно с целите на етюда и да помислите как групата може да предостави повече информация по време на дискусията. Обсъдете основните моменти, които искате да представите и ролята на всеки актьор-обучител и водещ в дискусията.

Какъв е добрият водещ? Каква е функцията на водещия?

Добрият водещ е наясно с целите на упражнението. Той води занятието уверено, но не проявява пристрастие или нетърпение. Той трябва да предразположи участниците като се държи дружелюбно, изслушва внимателно, насочва въпросите и проявява одобрение. Той трябва да може да поддържа реда в залата, да води дискусията към основното послание и да осигурява нейния непрекъснат ритъм.

Какъв е добрият актьор-обучител по време на дискусията? Каква е неговата функция?

Добрият актьор-обучител по време на дискусията не забравя образователните цели на занятието и се придържа към ролята си. Например, неговата задача може да е да представи митове, които могат да се опровергаят или да пресъздаде отрицателен ролеви модел. Актьорът трябва да е готов да се ангажира с тези роли, дори и ако има опасност от неодобрение на публиката. По време на дискусията той трябва да продължи да играе ролята на своя герой и отговорите му да съответстват на героя.

В края

Благодарете на участниците за интересния разговор. Помолете ги да застанат в кръг. Обяснете им, че следващата игра ще подчертае някои трудности, свързани с дискусията с водещ.

Упражнение: Подхвърляне на звуци

10
минути

Цел Да покаже нагледно колко напрегнати могат да бъдат дискусиите с водещ

Материали Не са необходими

Процес

Един от участниците издава някакъв звук и едновременно с това имитира хвърляне на топка към друг участник в кръга. Този, който "хваща" звука, след това го подхвърля на друг и така нататък.

Докато първият звук обикаля кръга, втори участник хвърля друг звук. След няколко минути трети участник издава звук, който започва да обикаля едновременно с останалите два. Всичките три звука трябва да се подхвърлят едновременно.

След няколко минути преустановете играта. Обсъдете реакцията на групата. Обяснете, че играта е също толкова напрегната колкото и дискусиата след представление. Водещите трябва да знаят, че много участници ще са развълнувани и ще вдигат ръка за изказване и те самите ще трябва да се справят с много неща едновременно.

В края

Попитайте дали има въпроси и след това помолете участниците да се върнат по местата си близо до флипчарта. Кажете им, че следващата дейност е симулация на дискусия с водещ след представление.

Тема

Представяне на етюда, водене на дискусия и анализ

Упражнение: Демонстрация на представление и дискусия с водещ

30
минути

Цел Да се демонстрира ефективна дискусия след представлението

Материали Подготвеният етюд, флипчарт и маркери (близо до сцената)

Бележка към водещите

В идеалния случай, това занятие трябва да се води от двама обучители, като единият води дискусиата след представлението, а другият води бележки на флипчарта.

Процес

Обяснете, че сега групата ще се престори, че това е истинско представление пред връстници. Участниците ще влязат в ролята на зрителите.

Актьорът-обучител представя подготвения етюд. След като приключи, благодарете на актьорите.

Проведете заедно с участниците добре подготвена дискусиа с "аудиторията" и актьорите, които са подготвили етюда.

Бележка към водещите

Бележките се водят по време на дискусиата и флипчартът е обърнат с гръб към участниците. Разделете листа на три колони: 1) протичане на дискусиата; 2) ефективност на водещия; 3) уместност на отговорите на водещия.

В края

Когато изтече времето, прекратете дискусиата и благодарете на актьорите и аудиторията. Кажете на участниците, че е време да направят оценка на дискусиата.

Упражнение: Дискусиа след представлението
Цели

Да се разгледат силните и слаби страни на демонстрацията на дискусиа с водещ в предишното упражнение

Да се разгледат факторите, които определят успеха на дискусиата с водещ

20
минути

Материали

Флипчарт с бележките от предишната дейност и маркери

Процес

Разгледайте функциите на актьорите и водещия. След това помолете този, който е водил бележки по време на направляваната дискусия да ги покаже. Обсъдете онова, което е отбелязано като положителни и отрицателни страни. Направете мозъчна атака върху възможностите за усъвършенстване на дискусията. Гладко ли вървеше дискусията? Позволяваше ли темпото да се подчертаят основните въпроси? Предразполагаше ли водещият към задаване на въпроси? Създаваше ли впечатление за дружелюбност и некритичност? Останаха ли актьорите в ролята на своите герои и отговориха ли уместно на въпросите?

В края

Отговорете на въпросите на участниците. Направете положителен коментар върху работата на актьорите и участниците. Подчертайте, че добър водещ се става след много практика.

Упражнение: Практикуване на водене на дискусия

45
минути

Цел

Да се практикува от участниците водене на дискусия и изслушване на коментар

Материали

Флипчарт и маркери

Процес

Разделете участниците на три групи, в които влизат партньори от предишни занятия. Всяка група избира етюд, посочва водещ на последващата дискусия и един, който да води бележки.

След като участниците обсъдят своите етюди и воденето на дискусия в рамките на 10 минути, съберете всички групи заедно. Всяка група представя своя етюд и води 15-минутна последваща дискусия. След това, този, който е водил бележки споделя своите впечатления от протичането, воденето и актьорите. Дайте възможност и на останалата част от аудиторията да направи своя коментар.

В края

Благодарете на групите за положените усилия. Напомнете им, че воденето на дискусия след представянето е умение, което се усвоява с опит и практика.

Още за воденето на последваща дискусия

След време, опитните и обучени актьори-обучители (или по-традиционни обучители на връстници, които не участват в представления, но са част от вашия екип) могат да водят дискусията след представлението. Това е идеалното решение, защото тогава всички дейности ще се извършват от връстници. Това, обаче, ще изисква засилено обучение и наблюдение на водещите. Обучението преминава през “стаж” при титуляр и след това практика като ко-водещ. Накрая младият обучител може да води сам, но само под наблюдението (супервизия) на обучител, който седи сред аудиторията и при необходимост винаги е готов да се намеси.

Тема

Последни въпроси и преглед

Упражнение: Водене на дискусия – преглед

Цел Да се направи преглед на основните аспекти на воденето на дискусия

Материали Флипчарт с бележки от предишни упражнения по водене на дискусия, флипчарт и маркери

Процес

Споделете с участниците някои важни умения за добро водене на дискусия, в т. ч.:

- използва се език, който не изразява критичност
- недопускане на конфронтация
- чувство за хумор
- жестове, които показват желание за взаимодействие с аудиторията
- поддържане на зрителен контакт с аудиторията
- задаване на неизказани въпроси
- справяне с бурни участници

Кажете им, че воденето на дискусия е трудна, но интересна работа. Попитайте дали има въпроси.

В края

Направете положителен коментар за приноса на всички участници.

20
минути

Упражнение: Следващи стъпки

20
минути

Цел Да се представят ясно очакванията за бъдещето

Материали Не са необходими

Процес

Ако курсът е еднократен, попитайте участниците как смятат да използват научените театрални техники в обучението на връстници. Ако това е само първата стъпка в по-продължителен процес на обучение и създаване, репетиране и представяне на нови етюди, обяснете какво очаквате от участниците и ги попитайте какви са техните очаквания от вас и останалата част от програмата.

Поздравете участниците за усвоените нови умения в обучението на връстници с театрални методи.

В края

Помолете участниците да преместят столовете си в края на залата и да застанат в кръг в центъра.

Упражнение: Кръг за довиждане

Цел Да се закрие семинарът със структуриран ритуал

Материали Не са необходими

Бележка към водещите

Може би е подходящо, закриването на семинара да е по-официално. Участниците могат да дадат идея за церемония по закриване.

Процес

Помолете участниците да кажат една дума, с която да изразят или как се чувстват в края на семинара, или нещо ново, което са научили.

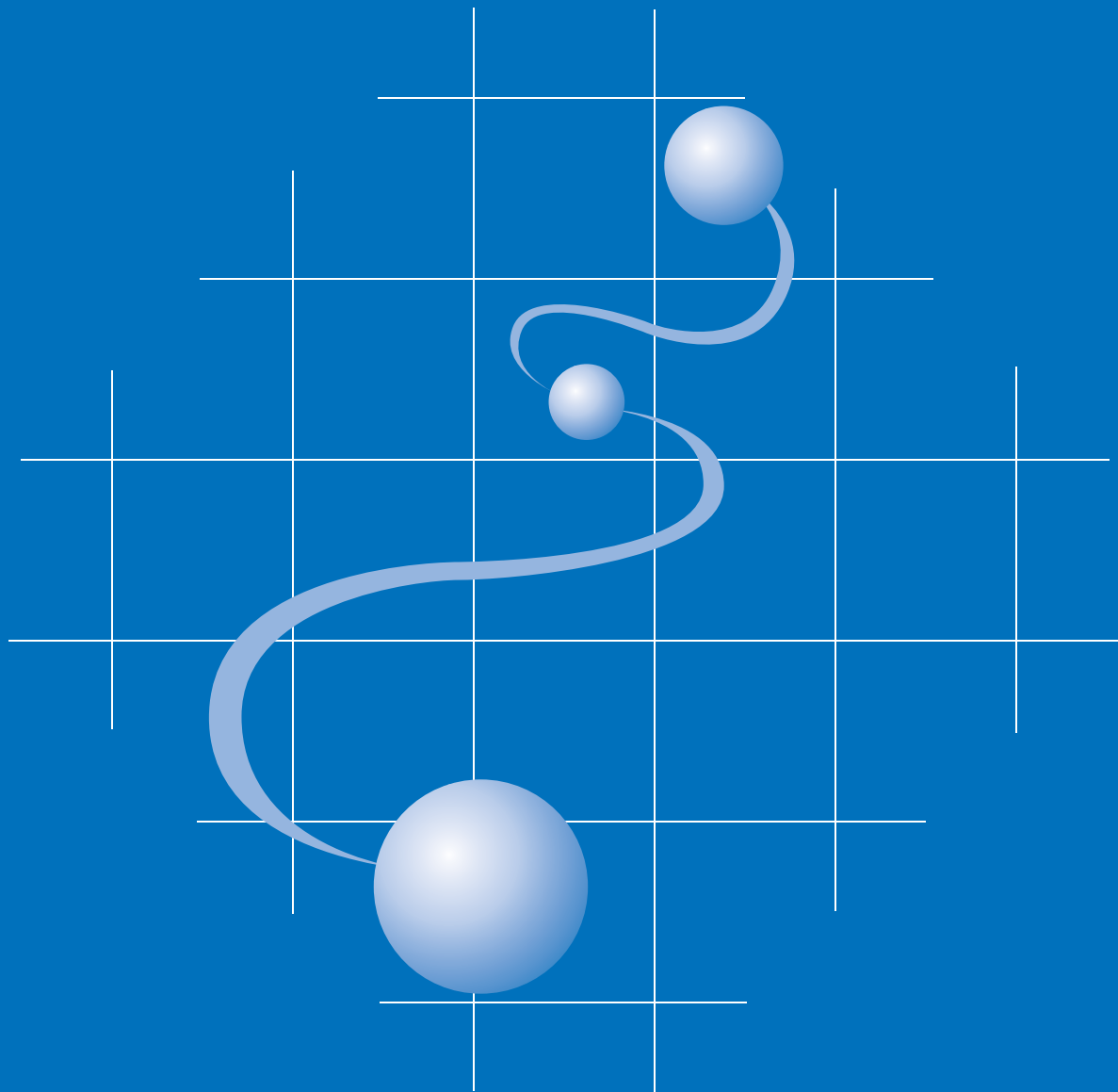
Направете с групата поредица от прости движения (например, тропане с крак, пляскане с ръце и др.), подобни на предишните дейности за закриване на семинар.

В края

Благодарете на участниците за положените усилия. Кажете им, че заедно с другите водещи ще останете на разположение за коментари и въпроси след края на семинара. Напомнете на участниците, че те са едва в началото на една нова форма на образование. Трябва време, за да се усвоят уменията за водене на дискусия и театрална игра, но процесът е интересен. Благодарете им за приключване на поредицата от семинари.

Още театрални игри и упражнения

Още театрални игри и упражнения

Повярвай на тихия глас, който ти шепне: "Може и да стане, ще опитам"

Д. Маришилд

Необходимо е да разполагате с голямо разнообразие от игри и упражнения, които да ползвате по време на обучението и репетициите. Новите игри и упражнения освежават обучението и предлагат повече варианти за решаване на възникнали проблеми с актьорската игра. В този раздел са включени допълнителни игри и упражнения, които не са представени в Раздел 2.

Те са само част от хилядите театрални упражнения, които се използват по цял свят. Те се различават по уменията, които си поставят за цел да изградят. Някои имат за цел да подобрят актьорската игра и техника, други са насочени към импровизаторските способности. Други упражнения помагат както на актьорската игра, така и на импровизаторската техника.

В този раздел има пет категории упражнения:

- изграждане на доверие
- изграждане на екип
- наблюдение и движение
- импровизация
- емоционална отвореност

Изграждане на доверие

Асансьорът

Участник лежи на пода, заобиколен от групата. Всеки неин член има за задача да повдигне определена част от тялото му. Групата постепенно повдига играча над главите си и обикаля залата. Упражнението продължава, докато всички вземат участие.

Скокът

Участниците се подреждат в две успоредни редици на около 30 см една от друга и с протегнати ръце правят "площадка за приземяване". Един по един, участниците скачат от стол или маса (на около метър от земята) и падат върху ръцете на останалите. **Внимание: групата трябва задължително да предпази скачача от падане.** Участниците се редуват в скачането.

Тичане на сляпо

Групата се подрежда в единия край на голяма зала. Един участник с превързани очи тича към редицата. Другите внимателно го хващат и спират, когато той ги приближи. Всички участници се редуват в тичането.

Сляп кръг

Групата прави стегнат обръч около играч в средата, чийто очи са затворени, а краката – събрани. Участниците в кръга предават играча по целия кръг, докато той напълно се отпусне и остави групата да го мести. Всички участници се редуват в центъра.

Изграждане на екип

Един глас

Екипи от по двама до четирима човека се подреждат един по един на сцената. Те поставят ръцете си върху раменете на своите съотборници и се обръщат с лице към другите участници и водещия. Всички членове на екипа започват да говорят на един глас без предварителен текст. Те трябва да говорят бавно и да се гледат в очите. Никой играч не трябва да води, тъй като упражнението е за екипност и доверие. Играта може да се играе по няколко начина. Един от тях, е когато водещият поиска екипът да разкаже някаква история (темата може да се зададе от водещия), да говори като експерт по дадена тема или да отговори на въпроси на групата. Друг начин е двата екипа на сцената да импровизират етюд като двама играчи.

Разказ I

Играчите са в кръг и водещият извиква заглавието на разказа. Играчите в кръга разказват историята, като всеки играч казва по една дума и предава на следващия до него.

Разказ II

Същото като по-горе, но един участник разказва историята донякъде и я предава на съседа си вдясно, който продължава историята и на свой ред я предава.

Разказване на безсмислици

Същото като по-горе, но без да се задава заглавие на историята. Един играч започва и предава история на следващия, но не се използва истински език, а поредица от безсмислени звуци. В края всеки може да напише за какво е ставало дума в историята и да сравнят с останалите.

Движение

Играч в кръга показва движение на съседа от дясно. Един по един, всеки играч го повтаря, докато се върне обратно на първия. В този момент, играчът вдясно започва ново движение и го пуска по кръга. Вариант: към движението се добавя звук.

Зип, зап, зоп

Групата застава в кръг. Първият играч посочва друг срещу него, установява зрителен контакт и казва “зип”. Посоченият посочва друг играч, установява зрителен контакт и казва “зап”. Новият посочен посочва друг играч и казва “зоп”. Играта продължава като думите се предават в указаната последователност. Играчите трябва да се стремят да предават вярната дума. Играта може да се играе и с елиминация, т. е. ако посоченият не произнесе правилната дума, излиза от играта.

Горещ стол

Трима играчи сядат един срещу друг. Играчите от ляво и от дясно трябва да се конкурират за вниманието на играча в средата с всякакви средства (в рамките на разумното и без да го докосват)

Прегръдката

Играчите застават един до друг, прегърнати през раменете. Всички затварят очи и мълчат, докато под ваше ръководство вдишват и издишват дълбоко за около минута. Когато всички се отпуснат, кажете им да излязат от прегръдката, без да отворят очи и, по възможност, да запазят физически контакт. Успяват ли да се ориентират в залата? Къде са останалите играчи?! Къде са те спрямо останалите? Кажете им да се съсредоточат върху тишината и енергията на групата. След няколко минути извадете няколко играчи, които да отворят очи и наблюдават етюда. Постепенно всички отварят очи и започва дискусия.

Наблюдение и движение

Събуждане

Играчите лягат на земята със затворени очи. Инструкцията е да ги отворят и да погледнат света с нови очи, да разгледат тялото си и околната среда, сякаш ги виждат за пръв път. След това постепенно сядат и стават. Упражнението продължава минимум 30-45 минути.

Упражнение с животни

Участниците се разделят на групи от по четири или пет човека. Всеки участник в групата избира какво животно да играе. В това упражнение, групите се придържат към определени граници и в рамките на определено време изучават своето животно и взаимоотношенията с другите животни в групата. Обсъдете упражнението и неговата връзка с работата с героите и т.н.

Движение през пространството

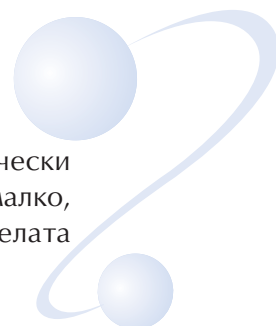
Участниците започват да се разхождат из залата. Водещият извиква физически състояния, например, промяна в темпото, тежест, лекота, по-голямо, по-малко, нервност, балончета, пътуване из облаците и т. н. и играчите реагират с телата си, докато се движат в пространството.

От покой към скорост

Играчите тичат в залата. При команда от водещия, всички застават неподвижни, без да говорят. При следващата команда, групата започва отново да тича.

Промени в темпото

Участниците се разделят на групи от по пет или шест човека. В ясно определени зони, всяка група се движи непрекъснато, с темпо, зададено от водещия. "Едно" се движи съвсем бавно, "десет" много бързо, а "пет" е по средата. Групата трябва да долови промените в темпото в хода на упражнението.

Движение с музиката

Играчите се разпръсват в залата. Водещият пуска различни мелодии, а участниците изучават как тялото им реагира на музиката. След няколко минути, тези движения стават по-силни или по-слаби. Обсъдете връзката между усещането на темпото и сценичната работа.

Неутралност

Играчите се разпръсват в залата и се опитват да намерят напълно неутрално положение на тялото си. Водещият им помага. Поговорете за това, че неутралното винаги изразява отношение.

Игра на глина

Трима играчи излизат отпред и застават с лице към групата в неутрална поза. Тримата други играчи са “скулпторите”, всеки от които извайва тялото и лицето на един играч. След няколко минути, при команда на водещия, статуите оживяват като герои, които изразяват промените в тялото си.

Запълване на пространството

Играчите получават номера едно, две или три. Когато бъде извикан номерът им, те запълват пространството около тях, като не излизат извън определено пространство и стоят в неутрална поза. Например, водещият извиква “двойки!” и всички с номер две излизат за да запълнят празното пространство между себе си и останалите играчи. Вариант за напреднали: играчите играят на три нива – ниско, средно или високо. Водещият извиква: “двойките играят ниско”, “единиците играят високо” и т. н. и играчите запълват тези пространства.

Импровизация

Замръзнали изречения

Играчите се движат свободно из залата. Водещият извиква “Замръзни”. След това посочва един по един играчите и те описват “замръзналото” си положение с едно изречение.

Статуи

Играчите се разпределят в двойки и застават с гръб един към друг. Водещият извиква една дума – чувство, проблем и др. (например, любов, омраза, радост или секс). След това брои до три. На три партньорите се обръщат и веднага застават в статуя, която изобразяват тази дума и замръзват на място.

Танц “Име”

Играчите разполагат с 20 минути да създадат танц, при който изписват името си буква по буква с тяло.

Оркестър I

Един от играчите е диригент. Всички останали “играят” някакъв инструмент (тромпет, цигулка и др.) със звук и тяло. Диригентът води оркестъра, като използва всички играчи в групата.

Оркестър II

Един от играчите е диригент, както по-горе. Участниците се разделят на групи от по трима или четирима и създават оригинална музикална фраза. Най-напред, групите представят своята “песен” пред цялата група един по един. След това, диригентът води всички, като постепенно включва или изключва групи и звукът се засилва или отслабва. Във втория кръг, играчите могат да добавят движение.

Групово състояние

Водещият извиква различни състояния, които цялата група изобразява (като групово статуя или движеща се маса). Възможни състояния: мощен, лек, експанзивен, тежък, сърдит, тъжен, щастлив, притеснен или пиан.

Три думи

Играчите се разделят на двойки. Водещият извиква три думи или фрази, между които няма връзка (например: дърво, ориз и учебници). Играч А трябва да разкаже на Играч Б история, в която са използвани и трите думи. Всички двойки изпълняват упражнението едновременно и в рамките на определено време. След първия кръг, водещият извиква три нови думи и Играч Б е наред да разкаже история и т.н.

Дума по дума

Играта се играе по двойки. Водещият дава на играчите заглавието на разказ. Всяка двойка създава разказа заедно, дума по дума (например, Играч А: “Имало”, Играч Б: “някога”, Играч А: “едно”, Играч Б: “време”, и т. н.)

Третият влиза в залата

От двама играчи се иска да импровизират етюд и им се задават взаимоотношенията, конфликта, мястото на действието и времето. Междувременно, трети играч чака пред залата. Той знае единствено кои са героите и каква информация ще представят в етюда. Когато влиза в залата, играчите, които в момента импровизират, трябва да направят промени. Проведете дискусия за влиянието, което третият играч е оказал върху етюда.

Обратен етюд

Двама играчи импровизират етюд, като им се задават взаимоотношенията, конфликта, мястото на действието и времето. Те изиграват етюда отзад напред, като започват с последния ред, след това предпоследния и така до началото на пиесата.

Представяне на събитията в етюда

Двама играчи импровизират етюд, като им се задават взаимоотношенията, конфликта, мястото на действието и времето. Задава им се и “събитие”. (например, етюдът е за двама братя/сестри, чийто баща е болен от СПИН. На един от героите се обаждат от болницата и му казват: “Баща ви е много зле, елате в болницата”.) Добавянето на събитие придава драматизъм на етюда.

Свобода и веселие

Създавайте атмосфера на свобода и веселие по време на занятията, особено когато играете театрални игри. По различни причини, в началото участниците се плашат от някои от игрите. Силата на това чувство не е еднакво за всички, нито за всички игри и упражнения и може да изненада участниците, дори и след като вече са играли играта. Ако на семинара се създаде чувство, че не можеш да сбъркаш, страхът на участниците ще бъде много управляем и поучителен.

Не забравяйте, че трябва да отчитате културните норми по отношение на физическия допир и да промените някои елементи в съответствие с тях.

Приказка

Групата избира седем или осем елемента на приказка или традиционен разказ (например, дъжд, вятър, светкавица, галопиращи коне, падащи дървета и т.н.). Всеки елемент трябва да бъде придружен от звук – например пляскане с ръце за дъжд).

След това, групата се разделя на две, като едната половина измисля историята с всички елементи, а другата добавя движения към всеки елемент (например, при светкавица всички скачат с вдигнати нагоре ръце). След като приключат с планирането и хореографията, двете групи се събират и едната представя разказа, а другата изиграва елементите.

Чуждестранен филм

Двама играчи са “актьори” в чуждестранен филм, а други двама “дублират”. Актьорите изиграват етюда, а дубльорите говорят вместо тях.

Лъжа

Двама играчи застават с лице към групата: те са деца (братя/сестри или близки приятели). Водещият задава въпрос (например, “Джон и Сюзън, кой боядиса кучето в червено?”), а двете деца обясняват заедно. Единият започва, след това се обръща към другия, който продължава историята и я връща обратно и т. н. Аудиторията може по всяко време да задава въпроси. Колкото по-невероятна е историята, толкова е по-весело.

Емоционална откритост

ДСТА (Доволни-сърдити-тъжни-доволни)

Всеки играч брой до десет. Докато броят, те преминават през емоции: доволен – сърдит – тъжен – доволен. (например, на 1-2-3 те могат да са доволни, на 4-5 – сърдити, на 6-7-8 тъжни, а на 9-10 – отново доволни.)

При това упражнение участниците изучават чувствата и емоциите. То може да се видоизмени като се брой до 5 или до 20 или да се замени с редове от монолог вместо да се брой.

Физическа пречка

Това упражнение е полезно когато участник “блокира” при изграждането на етюд или герой. От играча се иска да произнесе своите реплики в условията на някакво физическо ограничение (например, двама участника му държат краката, докато той се опитва да ходи и да произнесе репликите или пък няколко играчи правят човешка стена, през която играчът се опитва да мине, докато произнесе репликите.)

Внимание: Това упражнение трябва да се използва, само когато между участниците има изградено доверие. Ограниченията трябва да са прости, неагресивни и ясни за групата. Водещият трябва да ги следи.

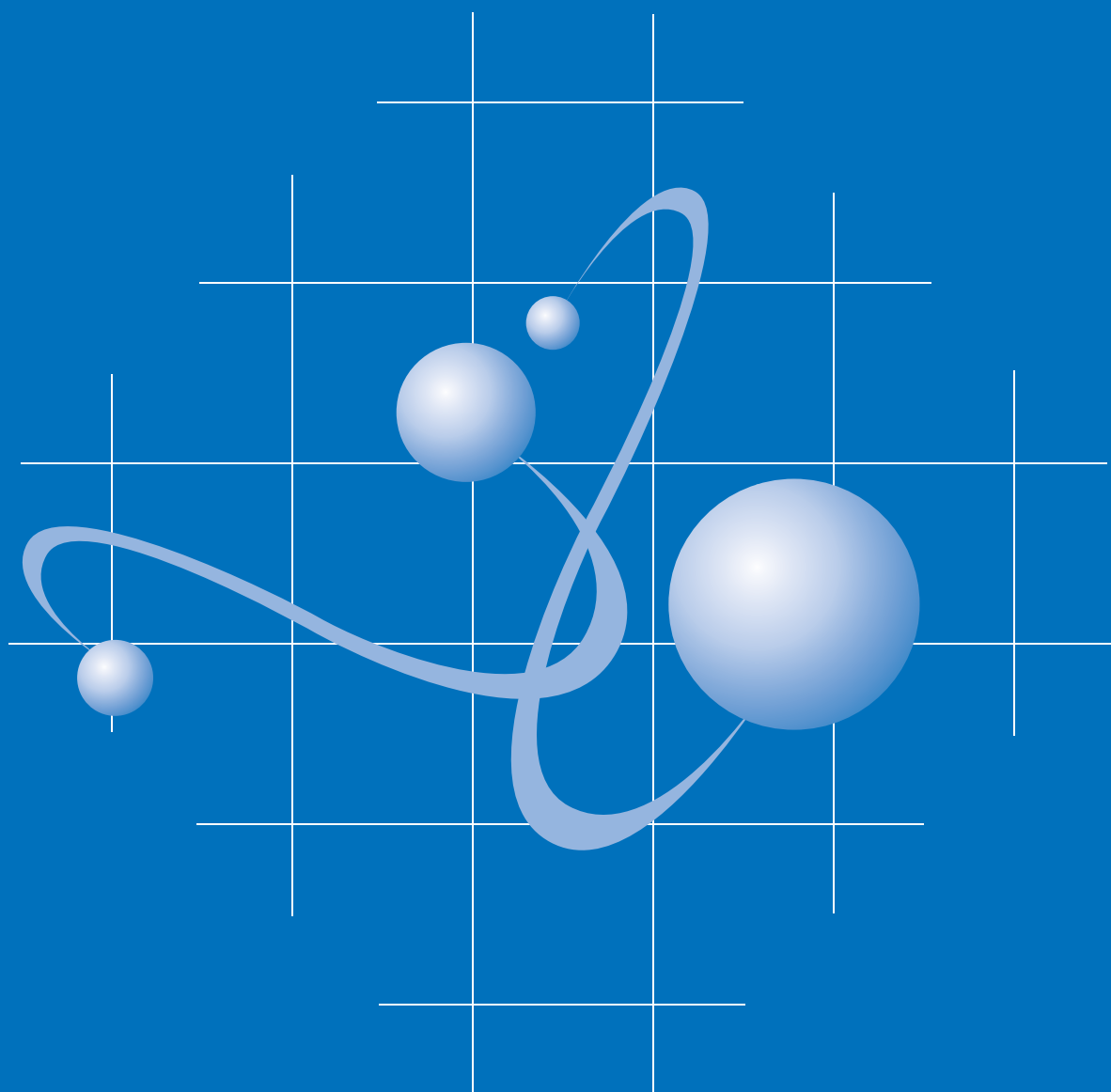
Промени играча

Играчите се разделят на двойки. От всеки играч се иска да предизвика определено чувство или чувства у своя партньор), но никой играч не знае целите на другия. (например, Играч А кара Играч Б да се чувства объркан, Играч Б кара Играч А да се чувства радостно възбуден.

От играчите може да се поиска да предизвикат две различни емоции у своите партньори. Това упражнение се изпълнява най-често мълчаливо, но могат да се използват действия, звуци или безсмислен език. Инструкциите към играчите са да преследват активно своите цели, като същевременно се оставят да бъдат повлияни от техния партньор.

Раздел 4

Театрални програми за напреднали: създаване и изграждане на театрална група

Театрални програми за напреднали: създаване и изграждане на театрална група

*Каквото и да правите или мечтаете, трябва да започнете.
В гързостта има гений, сила и вълшебство.*

Гъоте

Този раздел разглежда основните моменти, свързани със създаването на театрална група. Основните умения, разгледани в Раздели 1 и 2 – разработване на образователните цели, създаване на етюди и тяхното изпълнение – са предварителни условия за работа с Раздел 4. Основните теми тук са: формулиране на целите и приоритетите, определяне на актьорския състав и прослушване, обучение, репетиции, усъвършенстване на етюдите, организационно-технически въпроси и управление и други. Разделът е предназначен за тези, които искат да изградят театрална група, но много от идеите могат да са полезни за всички програми за обучение на връстници с театрални техники.

Формиране на театрална група

Формулиране на целите и приоритетите

Преди да започнете да избирате актьорския състав и прослушванията трябва да уточните каква точно група искате да създадете и какви цели си поставяте за отделните пиеси. Помислете към какво представление се стремите и как можете да постигнете тази цел. Не забравяйте, че целите могат да се променят в хода на работа, поради което е полезно да сте гъвкави и отворени. Изкуството често поема по свой път в процеса на творческата работа.

Полезно е от самото начало да имате яснота по следните въпроси:

- Какви теми ще засегнете в театралната пиеса?
- Актьорският състав ще участва ли в съдържанието или източникът на финансиране определя темата?
- Оригинален материал ли ще създавате или ще работите с предварителен текст? (авторите на наръчника силно препоръчват импровизацията като метод за създаване на драматургични текстове.)

Тези фактори влияят върху краткосрочните и дългосрочни цели, както и върху планирането на репетициите. Например, ако нямате предварителен сценарий и той се създава от самите актьори по време на репетициите, възможните първоначални цели са:

- Набелязване на здравните теми, които ще се повдигнат в спектакъла
- Мозъчна атака по проблемите с метода “кой, какво, къде”
- Импровизиране и уточняване на сценариите
- Работа по свързване и дооформяне на етюдите, създадени по пътя на импровизацията (например, прибавяне на музика и общо оформяне)
- Работа по личните истории и дискусии след спектакъла

За да се постигнат тези цели, необходимо е задълбочено планиране, организация и работа в продължение на няколко седмици или месеци. Също така, обмислете и целите по-долу, които не са толкова конкретни, но са важни ако една театрална група иска да работи на най-високото възможно ниво:

- Изграждане на единство и екипност в групата
- Работа по физическата, емоционална и гласова гъвкавост
- Усъвършенстване на актьорските умения и техника
- Усъвършенстване на музикалните и гласови характеристики

Избор на актьори-обучители

Набирането, прослушването и избора на подходящи актьори-обучители е съществена част от дейността на организация, която иска да постави пиеса или да използва театъра като основен елемент от програмата си за обучение на връстници.

При избора на състав ръководителите на програми трябва да обърнат внимание на поредица от въпроси, произтичащи от характера на постановката. Например, има ли в пиесата музика или танц? Изпълнителите ще свирят ли на инструмент? Важно е да се намери баланс между необходимостта от талантиви актьори и талантиви обучители на връстници. Не забравяйте, че изпълнителите ще трябва да преминат през обучение и в двете области.

Обърнете внимание на уменията за обучение на връстници, нужни на програмата. Необходимо ли е обучителите да имат определени умения за писане? Какви дейности, освен изпълнителските, ще трябва да извършват?

Прослушване на актьори-обучители

Най-добрият вариант е да се проведе прослушване за изпълнители сред целевата аудитория. По този начин ще видите кои младежи имат най-голямо желание да участват в пиеси и обучение на връстници и на какъв творчески потенциал можете да разчитате. По-долу са дадени някои съвети за прослушванията:

- Обявете прослушването сред целевата аудитория по различни начини, като например посетите местни събрания, училища и раздадете листовки в магазините.
- Осигурете достатъчно пространство в залата за прослушване, за да могат младите хора да се движат свободно, както и маса и столове за служителите.
- Ако ще ви трябват музикални инструменти, погрижете се те да бъдат доставени в залата.
- По възможност организирате приемна (за предпочитане с врата, която се затваря), която е отделна от залата за прослушване. Това е необходимо, за да могат служителите и актьорите да разговарят, без да им пречи страничен шум.
- Определете човек, който да записва кандидатите и взема координатите им. За да спестите време, можете да определите помощник, който да води кандидатите до залата и да ги изпраща.

Отнасяйте се с уважение към младежите, които прослушвате, защото те могат да са бъдещите ви актьори-обучители. Уведомете ги без забавяне дали ще бъдат извикани за второ прослушване или ако са избрани за участие.

Контролен списък за прослушванията:

- ▼ Ясна представа какво търсите.
- ▼ Не забравяйте защо провеждате прослушването.
- ▼ Решете колко са ролите и колко момчета и момичета ви трябва за тях. Бъдете отворени и готови за изненади на самото прослушване.
- ▼ Намерете помещение и определете датите и часовете, в зависимост от това кога то е свободно.
- ▼ При необходимост вземете пиано под наем, ако в помещението няма.
- ▼ При необходимост наемете музикант за акомпаниментите.
- ▼ Оповестете прослушването с обяви във вестниците, листовки и лични посещения.
- ▼ Проверете дали обявите са точни и пълни.
- ▼ Намерете помощник и сътрудник достатъчно време преди прослушването. Те трябва да имат подходяща квалификация.
- ▼ Подгответе информационни листа, формуляри за кандидатстване, списъци с имена, списък с чакащи, листа за повторен контакт (по желание, но трябва да решите предварително как ще се свързвате с кандидати за допълнително прослушване), указателни табели и снимки на театралната група. Набавете лепенки, писалки, тел бод и всичко онова, което може да ви е необходимо в деня на прослушването.
- ▼ Предварително решете по какъв начин ще разговарят служителите помежду си по време на прослушването.
- ▼ Отделете две минути след всяко прослушване за обсъждане на кандидата.
- ▼ Определете как ще се свързвате с помощника.
- ▼ Обсъдете всичко предварително, за да се избегнат недоразуменията и напрежението между служителите.
- ▼ Всички служители трябва да са наясно с началото и края на работния ден, почивките и всички останали процедурни въпроси.

Сега е време да се забавлявате. Вече сте готови!

Обучаване на състава по обучение на връстници/здравно образование

Членовете на актьорския състав трябва да бъдат обучени по здравните въпроси, които ще представят. Макар че тук не е включен модул за обучение на връстници по репродуктивно здраве и ХИВ/СПИН, съществуват много наръчници по въпроса, в т. ч. "Наръчник за обучение на обучители" в настоящата поредица. Ако вашата организация не разполага с квалифицирани обучители по здравни въпроси и обучение на връстници, обърнете се към други организации във вашата общност.

Обучаване на състава по театър за връстници

Раздел 2 има за цел да помогне на вас и вашите актьори-обучители да постигнете своите цели. Упражненията помагат за изграждане на дългосрочни умения и много от дейностите трябва редовно да присъстват в репетициите, обучителните сесии, образователните срещи и другите дейности, свързани с обучението.

Актьорите-обучители ще са на различно ниво на опит, умения, откритост и готовност за поемане на рискове. Тези разлики всъщност са много полезни, тъй като участниците се учат едни от други.

Изграждане на театрална група

След като изберете добър актьорски състав, трябва да формулирате краткосрочните и дългосрочни цели, с които ще реализирате идеята си. Определянето на краткосрочни и дългосрочни хоризонти създава логическа последователност на задачите и не ви позволява да вършите всичко наведнъж. Не забравяйте, че създаването и усъвършенстването на материала е продължителен процес. Някои задачи трябва да бъдат извършени сега, а други трябва да се планират за след шест месеца или дори година.

Репетиции

Може би най-важният аспект на изграждането на театрална група е внимателното и прецизно планиране и подготовка на репетициите. Ползата от репетициите зависи от спокойната, динамична, енергична и забавна атмосфера. Направете така, че актьорите-обучители да се чувстват уютно в тази среда, защото от това зависи дали те ще се стремят към творческа работа.

Режисьорът и останалите служители са тези, които задават тона на репетициите. Режисьорът трябва да насърчава изпълнителите да опитват нови неща, да грешат, да успяват и да играят. Хуморът е задължителен. Режисьорът трябва да създаде атмосфера, в която не се говори за правилно и погрешно, за справяне и провал. Той трябва и да помогне на групата да намери баланса между веселата и отворена атмосфера и строгата дисциплина. Всички трябва да пристигат и да си тръгват навреме, да си вършат добре работата и заедно с това да се забавляват.

Организационно-технически аспекти на репетициите

Тъй като че актьорите-обучители имат и други задължения – работа, училище, семейство и извънучебни занимания, имайте предвид следните въпроси:

- Колко е реалистичното време, което съставът може да отдели за репетиции на седмица?
- Кога времето за репетиции е твърде много?
- Кога е недостатъчно?

Допитайте се до състава, преди да вземете важни решения. Като правило, две репетиции седмично са достатъчно от гледна точка на възможностите на участниците, другите им ангажименти и работата по пиесата. Понякога, едва след няколко месеца, става ясно дали това е достатъчно или много.

Ключът към успеха е структурата. Младите хора имат нужда от нея и я харесват, макар да ѝ се съпротивляват. Структура на репетициите, която е последователна до степен на ритуал, дава изумителни резултати.

По възможност – заплащайте

Ако е възможно, осигурете заплащане на актьорите-обучители за репетициите и за транспортни разходи. Можете да ги компенсирате и по други начини. Вие очаквате от тях да пристигат в определено време и да изпълняват конкретна задача, следователно трябва да им се плати, ако бюджетът позволява.

Загряване, игри и упражнения по време на репетициите

Загрявката фокусира енергията и мотивира участниците за работа. Тя може да се направи по няколко начина – виж Раздел 2 и 3 с упражнения за раздвижване. Важното е всяка репетиция да започне с групова дейност, която загрява тялото и гласа, ободрява участниците, помага им да се съсредоточат и служи за ритуал. Благодарение на ритуала, пространството на репетицията се превръща в “общо пространство”. Заедно с това, той показва, че репетицията е започнала.

След загрявката преминете към поредица от театрални игри и упражнения. Отделете 30-45 минути за този вид дейност, така че да се изиграят поне три или четири различни игри. Редувайте физическите упражнения с умствени. По-долу е даден примерен план на 45-минутно занятие с игри и упражнения (описание на игрите е дадено в Раздел 2 и 3).

Зип, зап, зоп (5 минути)

Предай ритъма (3 минути)

Сваляне на маската (10 минути)

Упражнение “Огледало” (10 минути)

Машины (12 минути)

Създаване и развиване на етюд

Най-много репетиционно време трябва да се отдели за разработване и усъвършенстване на постановката. Създаването на нов етюд чрез импровизация и подготовянето му за представление изисква целенасочена работа и трябва да се извършва постъпателно.

След като актьорите-обучители са създали нови етюди, поискайте от групата да помисли върху тях. Без този размисъл, етюдът може да не се усъвършенства. Отговорите на въпросите по-долу са полезни при оценка на въздействието на етюда.

- Спомага ли етюдът да се постигнат образователните цели?
- Подходящ ли е етюдът (включително героите и конфликтът) за целевата аудитория ?
- Подходяща ли е за възрастта ѝ?
- Подходящ ли е езикът за възрастта и културата на аудиторията?
- Прекалено съвременен ли е езикът? Дали жаргонът няма да остарее бързо?
- Отразява ли езикът пристрастие към един от половете?
- Етюдът съчетава ли хумор и конфликт?
- Етюдът съдържа ли послание, без да морализаторства и заклеймява?
- Етюдът интересен ли е за гледане?
- Успява ли етюдът да заостри вниманието, да информира, образова, изгради умения и подтикне към ново поведение?

Непрекъснато си задавайте тези въпроси в хода на работата. Не се страхувайте да сложите край на несполучлив етюд, дори ако сте му посветили много усилия.

Поканете външни лица да видят пиесата и споделят своята оценка. Така ще разберете дали с това, което сте създали сте постигнали целите си. Обратната информация и промените са много полезни, така че не се страхувайте от критика.

След като сте създали, оценили и импровизирали отново етюдите, време е да ги поставите, което означава да ги запишете като драматургичен текст. След като сте ги изпълнявали в продължение на около месец, ще имате по-добра представа за необходимите промени с оглед на аудиторията.

Къде да внимаваме?

- ▼ Не включайте твърде много герои в един етюд. Фокусът лесно се размива при пренаселване.
- ▼ Пазете се от етюди с конфликт и конфронтация. Те могат лесно да се превърнат в “надвикване”, което намалява възпитателната им стойност.
- ▼ Дължината на етюда – по-кратките етюди са за предпочитане.
- ▼ Не слагайте твърде много думи в устата на героите. В реалния живот ние използваме малко думи. Поведението също говори, при това често много по-интересно.
- ▼ Не се страхувайте от хумор.

Хумор и драматично напрежение – как да се постигне баланс

Намерете подходящия баланс между хумора и драматичното напрежение, независимо от това дали представяте един етюд или цяло представление, съставено от няколко етюда. Хуморът е полезно средство по много причини. Той помага на аудиторията да се отпусне, а когато се отпусне, тя по-лесно ще възприеме вашето послание. Хуморът, особено в началото на изпълнението, привлича вниманието на аудиторията и ѝ помага да се съсредоточи, като заедно с това я подготвя за по-драматичните моменти, които следват. Ако сте използвали хумора правилно, по-късно ще си “спечелите” драматичен момент и аудиторията, като правило, ще реагира по-добре на драмата.

Заедно с това, обаче, хуморът трябва да се използва внимателно. Той може и да постига ефект в етюд за полово-предавани болести, но едва ли е уместен когато темата е изнасилване. Всяка група и нейните ръководители трябва да огледат внимателно развоя на представлението. Непрекъснато оценявайте неговия емоционален баланс.

Сюжет на пиесата

В сюжета влизат наситените и спокойни моменти, смяната на темпото, засилването и отслабването на емоциите. Най-общо казано, сюжетът е началото (героите започват от точка А), средата (те поемат по някакъв път в етюда, което създава промяна) и край. Не е необходимо краят да разреши конфликта, но е задължително нещо да се е случило, което променя или ще промени живота на героите.

Въпроси на групата и кръг за довиждане

В края на репетицията можете да посветите 15 минути за точка “разни”, т. е. евентуални съобщения от участниците, уточняване на графика на репетициите, както и информация за предстоящи представления или пътувания. Важно е да се отдели това време, дори и само за неофициален обмен. То е част от процеса на сближаване.

В края на репетицията групата застава в кръг и приключва с ритуал. Той трябва да е нещо много просто, като две потропвания с крак и пляскане с ръце или три щракания с пръсти и поемане на въздух, песен, или дори медитация. Ритуалът може да е различен при всяка репетиция и да се води от различен актьор-обучител. Важното е да се направи нещо, с което репетицията завършва, а не да се оставят участниците просто да напуснат залата.

Режисура

В този наръчник не се говори за театрална режисура. Ако сред служителите няма специалисти по театър, опитайте се да намерите някой, който да ви помогне. Не е задължително това да ви струва скъпо: в много местни университети и колежи има студенти по режисура, които ще се зарадват на възможността да работят по външен проект. Местната или регионална театрална група може да има специалист по режисура, който ще помогне или на доброволни начала, или за малък хонорар. Идеалното, разбира се, е да имате на щат блестящ, пълен с идеи и вдъхновение художествен директор, който работи неуморно и себеотрицателно за програмата. Докато търсите този човек, обаче, наемете режисьор-консултант и вижте раздела по-долу, където са дадени някои основни, но полезни съвета за усъвършенстване на материала.

Основни съвети за режисура

- Една от функциите на режисьора е да направи така, че в етюда да има фокус, т.е. да реши върху кои герои да привлече вниманието на аудиторията в определен момент. Ясен фокус може да се постигне посредством "блокиране", т.е. движението на персонажите на сцената. Посредством движение, неподвижност, местоположение на сцената и взаимоотношенията между героите се постига не само фокус, но и драматично напрежение. Задайте си въпроса, ако не можете да използвате диалог, как ще разкажете историята само с визуални средства?
- Друга роля на режисьора е да следи отделните етюди, а и цялото представление, да са свързани в общ сюжет (виж по-горе). Режисьорът е жизнено важното трето око, което следи сюжета и се грижи пътуването да е ясно, фокусирано, логично и правдоподобно. Пряко свързано със сюжета е централното събитие на всеки етюд – ключовото действие. Всичко в етюда води до този ключов момент. Той променя всичко след себе си. Разбира се, в един етюд има много други “моменти” и задачата на режисьора е да осигури нейния фокус.
- Режисьорът следи за баланса между хумора и драматичното напрежение и взема окончателните решения за използването на хумор и драма за конкретната тема.

- Режисьорът, заедно с актьорския състав, решават как да направят пиесата правдоподобна и убедителна. Пиесите не трябва да се импровизират на сцената пред аудиторията. Целта е те да бъдат изпълнявани отново и отново. Разбира се, всяко представление е различно от останалите, но театърът е изкуство, защото отразява живота. Той е репетиран диалог, който е изработен толкова майсторски, че го възприемаме като истински.

Дългосрочни цели

След като сте започнали да изпълнявате пиесата и смятате, че тя постига добър ефект върху аудиторията, можете да започнете работа по някои дългосрочни цели. Тези цели са различни за различните театрални групи, но нещо, върху което си заслужава да се помисли, е да се осигурят по един или дори двама дубльори за всеки актьор. По този начин всеки актьор ще има заместник при болест или други конфликти. Необходимо е време, за да репетира актьорите различните роли. Постепенно, актьорите трябва да разберат, че никой от тях не е собственик на определена роля. Един актьор може да пресъздаде етюд или герой, но акцентът в този тип театър е екипът, в който цялата група е собственик на всичко.

Други възможни дългосрочни цели са промени и пренаписване на етюдите, добавяне на етюди към нови теми, усъвършенстване на уменията за водене на дискусия, промяна в танцовите етюди или добавяне на нова музика. Редовните срещи помежду ви ще поддържат тесния контакт, както като театрална група, така и като “семейство”.

Най-важното е плановете ви да бъдат гъвкави. Да, целите и задачите, както краткосрочни, така и дългосрочни, са необходими. Да, планът е необходим. Но бъдете готови да се откажете от него, особено ако се случи нещо изключително. Ако един етюд е много успешен, не госпирайте, защото програмата ви казва да работите по нещо друго. По-късно ще се радвате, че сте го направили.

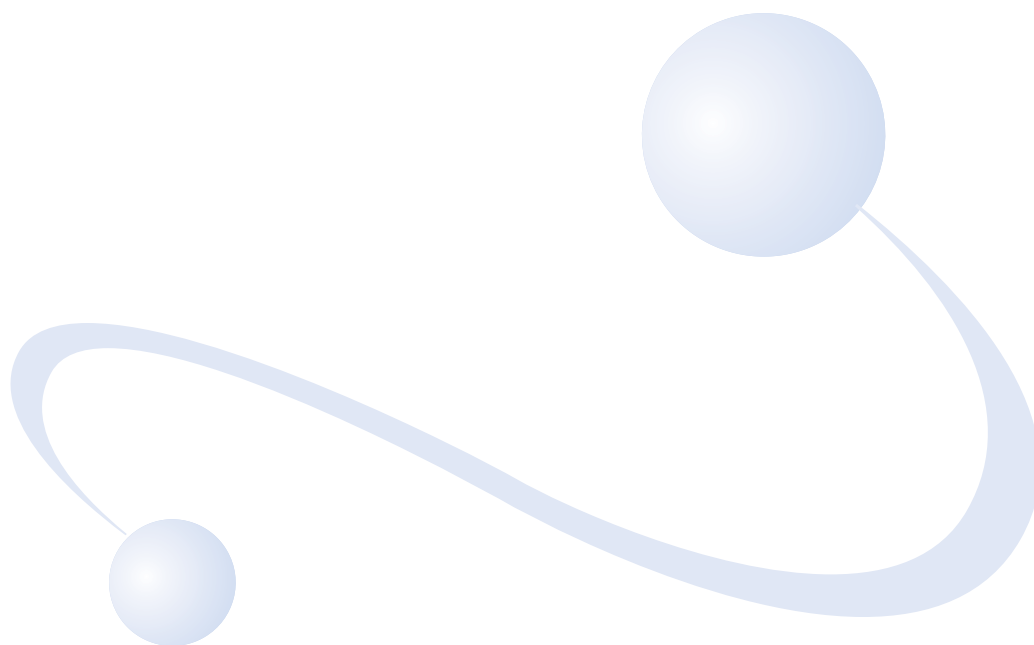
Поддържане на качеството

Примамливо е да се мисли, че след като веднъж сте разработили, репетирали и подготвили един етюд или представление, всичко ще върви по план всеки път. За съжаление, това рядко се случва. Сменят се актьорите и служителите, информацията в етюдите се актуализира или променя с оглед на нови проблеми и статистики, текстове се губят или актуализациите не се записват. Изпълнителният директор, художественият директор или служителят, който отговаря за цялостната концепция и качество на театралната група или програма за обучение на връстници, трябва да редовно и внимателно да преосмисля етюдите, изпълненията и семинарите с дискусии. С течение на времето качеството се влошава, ако никой не носи пряка отговорност за него.

Музика и танци

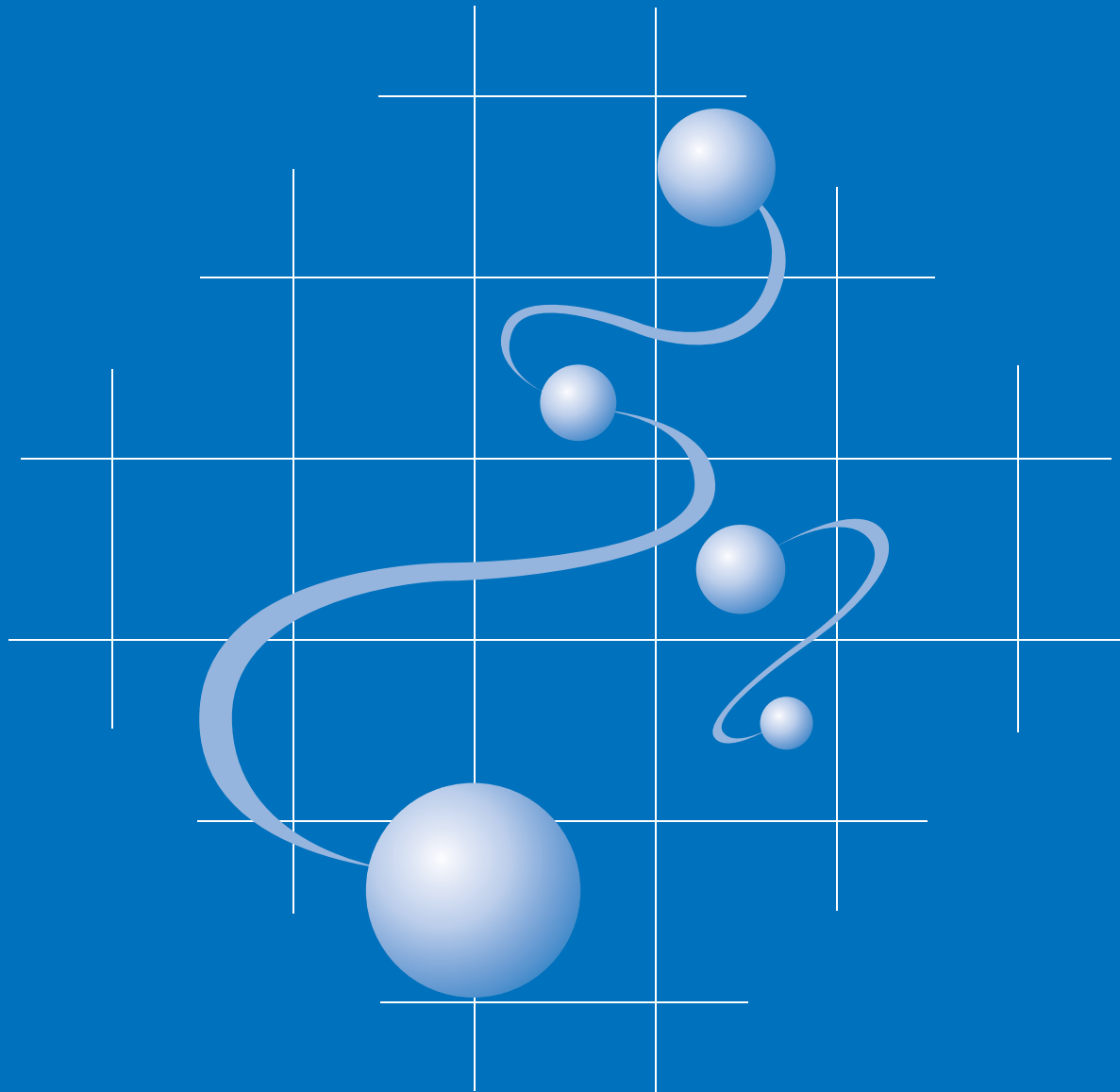
Оригиналната музика и театър могат да дадат много добри резултати в театралните програми за обучение на връстници. Музиката може да се използва по оригинални начини: за емоционално въздействащо откриване, връзка между етюдите, подчертаване на посланието и повишаване на емоционалното ниво по време на представлението. Когато използвате музика, провеждайте музикални репетиции заедно с другите.

Танцът, както и музиката, са полезно допълнение към етюдите. Танцът е мощно средство, но ефективното му използване изисква много време за репетиции и професионална помощ от консултанти.

Раздел 5

Приложения

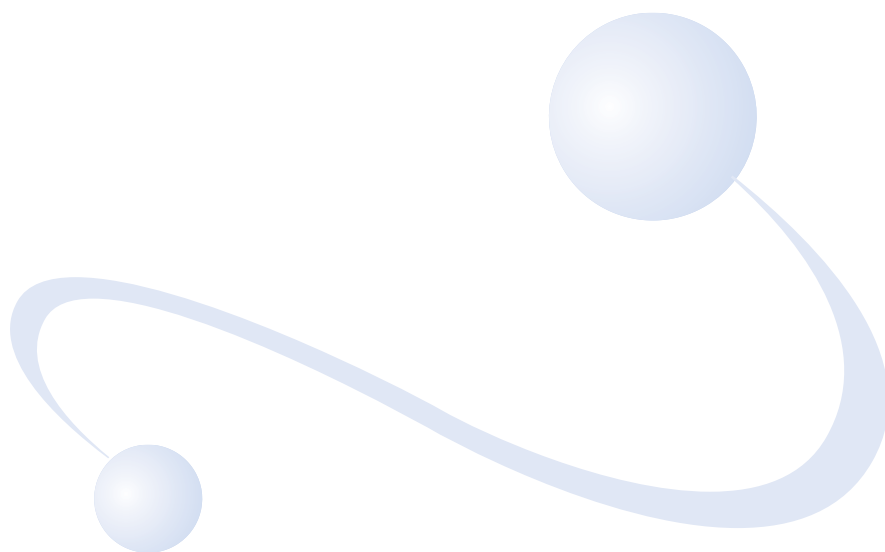

Много от представените по-долу термини са често срещани и техните значения са добре известни. Някои от тях, обаче, са адаптирани от обучители в театрални програми по следния начин.

Актьор-обучител	Участва в създаването на текстове въз основа на импровизации, изпълнява роли в етюди, представяни пред аудиторията от връстници и остава в ролята на героя по време на последващата дискусия. Актьорите-обучители преминават през интензивно обучение по театрални и импровизационни техники, както и по здравни въпроси.
Подходящ/съответстващ на възрастта	Онова, което е разбираемо, логично и ангажиращо за група лица на близка възраст. Когато се създава етюд подходящ за възрастта, трябва да се има предвид не само възрастта на целевата аудитория, но и тяхното ниво на развитие и опит (жизнен, сексуален и т. н.).
Лична история	Историята на героя, така както е създадена от актьора-обучител. Личната история включва както всички факти за героя отразени в текста, така и много такива, които не са. Личните истории съдържат подробности за семейството на героя, условията, в които живее, неговите симпатии и антипатии, ежедневни дейности и т. н.
Блокиране	Сценично движение (т. е. движението на героя на сцената, кога и къде седи, става и т. н.), което обикновено се определя от режисьора. Актьорите обикновено отбелязват блокирането в своите текстове и ги заучават по същия начин, както и диалога.
Подходящ/съответстващ на културата	Онова, което е разбираемо, логично и ангажиращо за група лица, които са близки по етническа, расова или друга културно-определена принадлежност.
Образователни цели	Добре замислени цели за образователно-възпитателни мерки, използващи театрални методи (ролеви игри и етюди). Образователните цели са свързани с въздействие върху знанието, нагласите и поведението (например, информиране за методи за предпазване от бременност).
Дискусия с водещ	Интерактивна дискусия между актьорите и аудиторията след представянето.

Водещ, треньор, ръководител на програма	Взаимозаменяеми понятия, които се отнасят към отговорниците за обучение на връстници и театралните програми за обучение на връстници. Ръководството често се разпределя между младежи и възрастни. В този наръчник най-често се използва термина “водещ”, когато става дума за дискусиата след представлението. Другите термини се използват за ръководители на програми, водещи на семинари и други, които изпълняват ръководни функции.
Жест	Физическо движение с част от тялото. Означава и групово движение, като танца или емоционален момент по време на пиесата (движение, изразяващо мъка).
Импровизация	Най-общо казано, игра без предварително подготвен текст. Актьорите могат да усвоят методи за усъвършенстване на своите импровизаторски умения и групите често използват подготвен план, когато импровизират етюд. Но, за да бъде едно изпълнение импровизирано, не трябва да има научен текст.
Импулси	Най-добре може да се определи като спонтанен подтик. Повечето от нас се научават да подтискат своите импулси в ежедневиия живот. Те, обаче, са много ценни за актьорите.
ЗНП	Знания, нагласи, поведение. Образователно-възпитателните дейности трябва да повишават знанията, да въздействат положително върху нагласите и поведението.
Кинестетична енергия	Най-невидимата енергия, стимулирана от движенията на тялото, която е всепроникваща и свързва в едно всички аспекти на живота. Използването на тази енергия е целта на много от театралните игри и упражнения, представени в този наръчник.
Послание	Общата, обединяваща учебна цел на етюдите и представленията. Общото послание определя конкретните образователни цели (например, подрастващите трябва да знаят, че няма да им стане нищо, ако почакат да пораснат преди да започнат полов живот).
Неутралност	Изправено положение на тялото, при което тежестта не се прехвърля върху единия или другия крак, с изправени рамене и свободно отпуснати ръце и изправена глава. За актьорите е важно да намерят неутралното положение на своето тяло, защото всяко друго положение може изрази някаква идея или да отклони вниманието на аудиторията.
Наизуст	Запомняне на текста. Режисьорът определя дата, до която всички актьори трябва да са научили текста наизуст.

Ролева игра	Прост етюд между двама или повече души, която обикновено се изпълнява с образователна цел от обучители, връстници или членове на аудиторията. Ролевите игри често или не са репетирани, или са репетирани слабо. Често се използват при преподаване на комуникативни умения и решаване на проблеми.
Сценарий	Друга дума за “етюд”. Пълният сценарий съдържа завръзка, кульминация (основното събитие или конфликт) и развързка. Много сценарии обаче завършват без развързка.
Ремарки	Общоприети термини, използвани от актьори, режисьори, танцьори и други театрални дейци, които се отнасят към частите на сцената и указания за сценично движение. В средата е центърът на сцената, вдясно от актьора се намира дясната част, вляво – лявата част. Близко до публиката е долната част на сцената, а далечната спрямо нея част е горната част на сцената. Например, инструкциите към актьора да отиде вдясно и да се отдалечи от публиката гласят “към горната част вдясно”.
Целева аудитория	Аудиторията, до която програмата иска да достигне. Тя може да има тесен или широк демографски обхват. Ефективните дейности по обучение на връстници са насочени към целевата аудитория.
Образователен театър	Театър, който се използва за образователно-възпитателни цели.
ККК	Съкращение на фактическите елементи, използвани при изграждане на етюд: <i>кой</i> (героите и техните взаимоотношения), <i>какво</i> (конфликтът, основното действие) и <i>къде</i> (мястото). Определянето на тези фактори от самото начало придвижва етюда напред.

Насоките по-долу отразяват общите етапи в развитието на юношите. Сексуалното образование и подходите към ХИВ/СПИН трябва да съответстват на културата и на етапа на развитие.

Ранно юношество

Младите хора обикновено:

- започват да се борят за независимост от родителите и семейството
- започват да отхвърлят съветите на родителите и други авторитети
- чувстват се подтиснати от зависимостта си от възрастните
- отдават по-голямо значение на взаимоотношенията си с връстниците (обикновено от същия пол) и тяхното влияние
- възхищават се от по-големи юноши и знаменитости
- замислят се за ценностната си система и проявяват интерес към разликата между добро и зло
- интересуват се от ролите на половете и очакваното поведение на мъжете и жените
- интересуват се и се притесняват от настъпващите физически и емоционални промени
- интересуват се от въпроса: “Нормален ли съм?”
- съставят си положителна или отрицателна представа за себе си, в зависимост от физическото развитие и характеристики
- започват да проявяват романтичен или сексуален интерес към околните

Съвети за обучение на връстници, което е съобразено с етапа на развитие:

- ранното юношество е подходящ момент за образование по въпросите на сексуалността, тъй като им дава знания преди да станат сексуално активни
- юношите на този етап се нуждаят от информация за промените, които настъпват при пубертета и за зараждащата се сексуалност. Тази информация обаче ги кара да се чувстват неудобно и да се срамуват. Поради това, те понякога се смеят, чувстват се неудобно или се държат неподходящо.
- те трябва да знаят, че не всички юноши се развиват по един и същи начин и че промените и новите сексуални вълнения, които изпитват са нормални
- по време на групови дискусии те се успокояват, че не са сами
- сексуалното образование на групи от един пол е полезно при разглеждане на най-притеснителния материал
- като всички младежи, юношите на тази възраст приемат най-добре образование, което им предлага варианти и ги учи да разсъждават преди да вземат решения
- юношите в тази възраст често гледат на по-възрастните от тях обучители като на ролеви модели и ценят техните знания и съвети
- юношите в тази възраст приемат по-добре активното учене посредством игри и дейности отколкото лекциите
- юношите в тази възраст са склонни да приемат по-добре конкретните дискусии, отколкото твърде абстрактните

Средно юношество

Младите хора обикновено:

- изпитват силни притеснения и са погълнати от физическите промени и силните емоционални и сексуални чувства, които са характерни за този период
- чувстват се несигурни и имат лошо самочувствие
- изпитват силна потребност да бъдат приети и харесвани от връстниците
- често изпитват самота и изолираност
- започват да поставят под съмнение ценностите, които са приемали като нормални
- проверяват границите (своите и наложените от другите) и поемат рискове
- чувстват се неуязвими и безсмъртни
- създават близки взаимоотношения с връстници от същия пол
- интересуват се повече от настоящето, отколкото от миналото

Съвети за обучение на връстници, което е съобразено с етапа на развитие:

- юношите в тази възраст понякога все още имат нужда от информация за пубертета, но на този етап се интересуват от физическите промени по-слабо отколкото в ранното юношество. На този етап те се интересуват от информация за бременност, взаимоотношения, полово-предавани болести, контрацепция, хомосексуалност, безопасен секс и т. н.
- юношите в тази възраст приемат добре упражнения за изясняване на ценностите и взимане на решения, както и на дискусии, които им дават възможност да сравнят своите мнения с тези на връстниците си
- юношите в тази възраст не са толкова склонни да се възхищават на своите обучители, но се влияят от действията и нагласите на своите връстници. Когато обучителите покажат, че не се страхуват да говорят за кондоми и сексуалност, това може да има положителен ефект върху отношението към безопасния секс на аудиторията.
- груповите дискусии могат да им помогнат да преодолеят чувството за изолираност

Късно юношество

Младите хора обикновено:

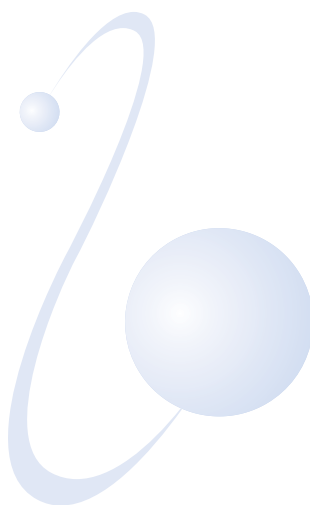
- се интересуват от вземането на решения и евентуалните им краткосрочни и дългосрочни последици
- не са толкова податливи на влиянието на своите връстници и се чувстват по-уверени в себе си
- интересуват се от интимни и любовни взаимоотношения
- настроени са алтруистично и идеалистично, интересуват се от света и другите
- могат да мислят по-абстрактно и проявяват философски и екзистенциален интерес към смисъла на живота

Съвети за обучение на връстници, което е съобразено с етапа на развитие

- юношите в тази възраст често разполагат с фактическа информация за сексуалността, бременността и превенцията на болестите. Може да им е необходимо да чуят тази информация отново, но е по-вероятно да предпочетат упражнения и дискусии за решенията и вариантите, които избират.
- тъй като могат да мислят абстрактно, те харесват дискусии по по-философски въпроси, като стереотипи за половете
- юношите в тази възраст обикновено приемат добре учителите-връстници и ги харесват заради това, че са положили усилия да помогнат на другите да се предпазят
- юношите в тази възраст може да пожелаят да се занимават със застъпническа дейност в сексуалното образование и свързани с него въпроси. Подобна дейност може да спомогне за положителна промяна в поведението.

Източник:

Berlin C, Schnee E. Unpublished peer education materials based on developmental stages identified by Jean Piaget and Erik Erikson. (Непубликувани материали за обучение на връстници въз основа на етапите на развитие, формулирани от Жан Пиаже и Ерик Ериксон)

Бележка към водещите: всички материали, с изключение на книгите под т. 1 – Материали за театъра, се предлагат безплатно, освен ако е посочено друго.

1. Материали за театъра

Дадените по-долу книги съдържат основна информация за театралните техники, които са полезни в обучението на връстници.

Contaminating Theatre: Interactions of Theatre, Therapy, and Public Health (Взаимодействие между театъра, терапията и общественото здраве)

MacDougell J, Yoder PS (eds.). Northwestern University Press, 1998.

The Development of Africa Drama (Развитие на африканската драма)

Etherton M. London and Hutchison, 1982.

Games for Actors and Non-Actors (Игри за актьори и не-актьори)

Boal A. Routledge, 1992.

Improv! A Handbook for the Actor (Наръчник за актьора)

Atkins G. Heinemann, 1994.

Improvisation for the Theatre (Импровизация за театъра)

Spolin V. Northwestern University Press, 1963.

Improvising Real Life: Personal Story in Playback Theatre (Импровизация на реалния живот: личната история в театъра)

Salas J. Kendall/Hunt, 1993.

Learning through Theatre: New Perspectives on Theatre in Education (Учене посредством театъра: нови гледни точки към образователния театър)

Jackson A (ed.). Routledge, 1993.

Theatre for Community, Conflict and Dialogue: The Hope Is Vital Training Manual (Театър за общността, конфликта и диалога: надеждата е жизнено важна)

Rohd M. Heinemann, 1998.

Theatre in Search of Social Change (Театърът търси социална промяна)

Epskamp K. CESO, 1989.

Theatre of the Oppressed (Театър на подтиснатите)

Boal A. Theatre Communications Group, 1985.

2. Насоки за обучение на връстници/участие на младежи

European Guidelines for Youth AIDS Peer Education

(Европейски насоки за обучение на връстници в областта на СПИН)

Svenson G, et al. (eds). European Commission, 1998

Това е издание на *Europeer* (Европейска мрежа за обучение на връстници), в което са дадени насоки за създаване, изпълнение и оценка на проекти за обучение на връстници в областта на СПИН. Първите две глави разглеждат предимствата и недостатъците на подхода обучение на връстници.

На английски, немски, гръцки, италиански, португалски, испански, шведски и чешки език.

Може да се намери в Интернет на адрес: <http://webnews.textalk.com/europeer.youth/>, по пощата на адрес: Department of Child Health, Church Lane, Heavitree, Exeter EX2 5SQ, UK, или по електронна поща: europeer@exeter.ac.uk

Guide to Implementing TAP (Teens for AIDS Prevention)

(Насоки за изпълнение на програмата “Пограстващи за превенция на СПИН”)

Advocates for Youth, second edition, 2002

Целта на това подробно ръководство е да помогне на възрастните и подрастващите да разработят и осъществят програма за обучение на връстници по ХИВ/СПИН в училища и на местно ниво. Включени са планове за 17 занятия с дейности и описания на текущи проекти.

Може да се намери в Интернет на адрес: <http://www.advocatesforyouth.org/publications/tap.htm> или по пощата: Advocates for Youth, 2000 M Street NW, Suite 750, Washington, DC 20036, USA

How to Create an Effective Peer Education Project: Guidelines for AIDS Prevention Projects

(Как да се създаде резултатен проект за обучение на връстници)

Family Health International

В този документ са дадени практически насоки за планиране и изпълнение на проект за обучение на връстници и са описани възможни трудности.

Може да се намери в Интернет на адрес: <http://www.fhi.org/publications>, или по пощата: Family Health International, Attn: Publications, P.O. Box 13950, Research Triangle Park, NC 27709, USA

Peer Approach in Adolescent Reproductive Health Education: Some Lessons Learned

(Подходът “Обучение на връстници” в образованието за репродуктивно здраве за пограстващи)

UNESCO Asia and Pacific Bureau for Education, Thailand, 2003

Тази брошура изследва как обучението на връстници способства за по-здравословно поведение на подрастващите, обобщава практически опит и предлага насоки на разработващите политиката и изпълнителите на програми за адаптиране на стратегиите в зависимост от специфичните условия.

Може да се намери в Интернет на адрес: http://www.unescobkk.org/fileadmin/user_upload/arsh/IPs/IP_peerapproach.pdf

Peer Learning (Обучение на връстници)

Harey M. UK Youth, second edition, 2000, £11.00.

С предлаганите в изданието инструменти могат да се обучат млади хора да управляват програма за обучение на връстници. Дадени са ясни насоки и гъвкава структура, която може да се прилага при различни нива на участие на млади хора в разнообразни ситуации. Подходящо е за работа по ширък кръг актуални теми, като престъпност, демокрация и гражданско поведение и участие. Изданието съдържа области на дейност, планове на занятия за привличане и обучение, развиване на основни и съществени умения, и идеи за последващи дейности. Може да се използва в комбинация с Yes Me! (Да, аз!) – книгата за учителите на връстници (виж 3. Наръчници за обучение, по-долу).

Може да се поръча по Интернет на адрес: <http://www.ukyouth.org>, или по пощата: UK Youth, Kirby House, 20-24 Kirby Street, London, EC1N 8TS, UK

Peer to Peer: Youth Preventing HIV Infection Together

(Младежи за превенция на зараза с ХИВ)

Advocates for Youth, 1993, US\$4.00.

Този материал е адресиран към специалисти по планиране на програми и работещите с младежи. Разглежда философията и изследванията върху подхода “Обучение на връстници” към намаляване на риска с акцент върху превенция на ХИВ. Описва подробно успешни програми за обучение на връстници.

Може да се намери само по Интернет на адрес: <http://www.advocatesforyouth.org>

Peer, An In-Depth Look at Peer Helping, Planning, Implementation, and Administration

(Задълбочен поглед към подкрепата, планирането, изпълнението и администрацията на програми за връстници)

Tindall, JA. Accelerated Development, revised edition, 1994.

Вниманието е насочено към консултиране на връстници и ефекта върху някои обществени проблеми. Адресирана е към онези, които се занимават с планиране, изпълнение и администриране на програми за подпомагане на връстници.

Може да се намери по пощата на адрес: Accelerated Development, 1900 Frost Road, Suite 101, Bristol, PA 19007-1598, USA

3. Изследвания

3.1. Общи изследвания

Peer Education and HIV/AIDS: Concepts, Uses, and Challenges

(Обучението на връстници и ХИВ/СПИН: Идеи, приложения и предизвикателства)

Joint United Nations Programme on HIV/AIDS, Best Practice Collection, 1999.

Тази брошура представя теорията за обучение на връстници, преглед на литературата и резултатите от оценка на потребностите, проведена в Ямайка през април 1999 г. На английски, френски и испански език.

Може да се намери в Интернет на адрес: <http://www.unaids.org>, или по пощата на адрес: UNAIDS, 20 Avenue Appia, CH 1211 Geneva 27, Switzerland, или по електронна поща: unaids@unaids.org

Peer Potential: Making the Most of How Teens Influence Each Other

(Потенциалът на връстниците: как да използваме влиянието на подрастващите върху техните връстници)

National Campaign to Prevent Teen Pregnancy, 1999, US\$15.

Три научни статии, които разглеждат положителния ефект на влиянието на подрастващите върху живота на връстниците им и възможните опасности от това влияние. Съдържат и някои полезни насоки за разработване на политика, използваща потенциала на връстниците.

Поръчки по електронна поща: orders@teenpregnancy.org или по пощата на адрес: The National Campaign to Prevent Teen Pregnancy, 1776 Massachusetts Ave., NW, Suite 200, Washington, DC 20036, USA

Summary Booklet of Best Practices

(Обобщение на положителния опит)

Joint United Nations Programme on HIV/AIDS, 1999.

В брошурата са описани 18 проекта ориентирани към младите хора. Основните цели са:

- насърчаване на сексуалното здраве
- изграждане на умения за живот у младите хора
- намаляване на риска от зараза с ХИВ/СПИН
- предотвратяване на риска от насилие и попадане в сексуалната търговия
- изграждане на мрежа за подкрепа на връстници
- ограничаване на дискриминацията срещу хора с ХИВ/СПИН
- да се помогне на младежите да продължат своето образование и да се осигури дългосрочна социална и икономическа сигурност на участниците

Повечето от проектите включват обучение. На английски и френски език.

Може да се намери в Интернет: <http://www.unaids.org>, по пощата: UNAIDS, 20 Avenue Appia, CH 1211 Geneva 27, Switzerland, или по електронна поща: unaids@unaids.org

3.2. Наблюдение и оценка на програми за и с млади хора

Learning to Live: Monitoring and Evaluating HIV/AIDS Programmes for Young People

(Да се научим да живеем: наблюдение и оценка на програми по ХИВ/СПИН за млади хора)

Webb D, Elliott L. Save the Children, 2000, £12.95.

Практическо ръководство за разработване, наблюдение и оценка на опита на програми по ХИВ/СПИН за млади хора въз основа на опита на проекти от цял свят. Акцентът е върху нови знания за обучението на връстници, училищно образование, болнична помощ, достъп до особено уязвими деца и работа с деца, заразени с ХИВ/СПИН. Предлага се съкратен вариант на английски и португалски език.

Може да се намери в Интернет: <http://www.savethechildren.org.uk> или по пощата: Save the Children, 1 St. John's Lane, London EC1M 4AR, UK

3.3. Изследователски методи

The Narrative Research Method – Studying Behaviour Patterns of Young People by Young People

(Разказвателният изследователски метод – изучаване на поведенчески модели на млади хора от млади хора)

World Health Organization, 1993, order no. 1930054, 8 Swiss francs/US\$7.20.

Този изследователски метод се използва широко за да се разбере поведението, в т.ч. сексуалното, на млади хора в контекста на тяхната културна среда. Събрана е основна група млади хора, за да се състави представителен разказ за поведението в тяхната общност. Разказът след това е трансформиран във "въпросник", който се разпространява сред други млади хора в района. Констатациите от тази методология на участието могат да се използват за разработване на местни или национални планове за действие за популяризиране на здравни и здравно-информационни продукти за подрастващи, в които членовете на основната група могат да участват като водещи. На английски, френски и испански език.

Може да се намери в Интернет: <http://www.who.int>, или по електронна поща: publications@who.org

4. Наръчници за обучение

4.1. Наръчници за обучение на връстници

The Crunch: Negotiating the Agenda with Young People. A Peer Education Training Manual

(Как да се договорят приоритетите с младите хора. Наръчник за обучение на връстници)

The Health Education Board for Scotland, 1997, £20.

Описан е контекста, в който се развива обучението на връстници, предлага се теоретична рамка за работа по обучение на връстници и се предлагат практически насоки за добра практика. Наръчникът илюстрира теорията и практиката с примери от обучение, насочено срещу наркотиците, алкохола и тютюна. Въпреки това, насоките могат да се използват за всички форми на обучение на връстници.

Може да се поръча по пощата на адрес: Fast Forward, 4 Bernard Street, Edinburgh, EH6 6PP, UK, или по електронна поща: admin@fastforward.org.uk

Know the Score

(Кой печели)

Youth Clubs UK, 1999, £17.95

Образованието, насочено срещу наркотиците е в центъра на този материал на обучение на връстници. Предназначено като помощно средство при разработване на програма за обучение на връстници, това издание включва:

- практически съвети за силните страни и трудностите на работата по обучение на връстници
- материали за обучение, които могат да се фотокопират и използват при обучение на обучители на връстници
- дейности, които обучители на връстници могат да използват или адаптират за повишаване знанията на младежите за наркотиците

- различни начини за оценка на инициативи за обучение на връстници по въпросите на наркотиците
- анализ на два конкретни проекта за обучение на връстници

Може да се намери в Интернет: <http://www.ukyouth.org>, или по електронна поща: UK Youth, Kirby House, 20-24 Kirby Street, London, EC1N 8TS, UK

Peer Education: A Manual for Training Young People as Peer Educators

(Обучение на връстници: ръководство за обучение на обучители на връстници)

Книжка 1: Обучението на връстници : увод

Книжка 2: Обучение на обучители на връстници (15 занятия в 5 модула)

Книжка 3: ХИВ/СПИН и сексуалност (занятия за обучение)

Murtagh B. National Youth Federation in association with the Health Promotion Unit, Ireland, 1996, €13.00

Тези три ръчника съдържат информация, насоки и модели на проекти за обучение на връстници. Всички материали се основават на практически опит. В Книжка 1 се изяснява понятието "обучение на връстници" и се дават насоки за неговата оценка. В Книжка 2 са включени два модула за обща подготовка и обучение на потенциални обучители на връстници. Книжка 3 съдържа два модула: обучение на обучители на връстници по ХИВ/СПИН и аспекти на сексуалността.

Може да се намери в Интернет: <http://www.nyf.ie/>, по пощата: National Youth Federation, 20 Lower Dominick Street, Dublin 1, Ireland, или по електронна поща: info@nyf.ie

Together We Can: Peer Educator's Handbook and Activity Kit

(Заедно можем: ръчник и инструментариум за обучителите на връстници)

Jamaica Red Cross HIV/AIDS Peer Education Project, 1995.

Ръководство за обучители на връстници по превенция на ХИВ/СПИН и ППБ. Включва дейности за управление на рискови ситуации, оценка на личните ценности и изграждане на умения за използване на кондоми.

Може да се намери в Интернет: http://www.gysd.net/doc/resources/TWC_InstructorManual.pdf и http://www.gysd.net/doc/resources/TWC_ActivityKit.pdf, или по електронна поща: jrcs@mail.infochan.com

Yes Me!

(Да, аз!)

Youth Clubs UK, 1996, £12.00

Лесна за ползване програма за саморазвитие, с която обучителите на връстници могат да усвоят познанията и уменията, необходими за ръководене на група за обучение. "Да, аз!" се състои от шест части: "В началото", "Как да накараме другите да говорят", "Решаване на здравни въпроси", "Работа с групи", "Планиране на тактиката" и "Работа в реални условия". "Да, аз!" съдържа 23 занятия, по които младите хора могат да работят самостоятелно или в група. Заглавие, радващо се на силна популярност, книгата разглежда теми като безсловесна комуникация и групова динамика и насърчава младите хора да планират проектите систематично и да оценяват собствените си качества и силни страни.

Може да се намери в Интернет: <http://www.ukyouth.org/resources>, или по електронна поща: publications@ukyouth.org, или по пощата на адрес: UK Youth, Kirby House, 20-24 Kirby Street, London, EC1N 8TS, UK

Y-PEER: Peer Education Training of Trainers Manual

(Мрежа за обучение на връстници: ръководство за обучение на обучители на обучители на връстници)

UNFPA and FHI/YouthNet, 2005.

Това второ издание на първоначалния наръчник за обучение (2003) предлага разширено съдържание, насочено към глобална аудитория с допълнителни материали. Включва преглед на концептуални въпроси, примерна шестдневна учебна програма, примерно занятие, ръководено от обучител на връстници по ХИВ/СПИН, 20 материала за раздаване и приложение с допълнителни материали (източници, упражнения и др.)

Може да се намери в Интернет: www.unfpa.org или www.fhi.org/youthnet

За запитвания – електронната поща: y-peer@unfpa.org или youthnetpubs@fhi.org

4.2. Материали за обучение по темата

Action with Youth, HIV/AIDS and STDs: A Training Manual for Young People

(Дейности, насочени към младите, ХИВ/СПИН и ППБ: наръчник за обучение на млади хора)

International Federation of Red Cross and Red Crescent Societies, second edition, 2000.

Това ръководство е предназначено за млади лидери, които искат да разработят програма по ХИВ/СПИН за младежи. Съдържа най-важната информация за ХИВ/СПИН и въздействието на епидемията, насоки за планиране на програмата и идеи за образователни дейности и проекти на местно ниво. На английски, френски, испански и арабски език.

Може да се поръча по Интернет: <http://www.ifrc.org/publicat/catalog/order.asp>, по пощата: International Federation of Red Cross and Red Crescent Societies, PO Box 372, CH-1211 Geneva 19, Switzerland, или по електронна поща: jeanine.guidera@ifrc.org

AIDS: Working with Young People

(СПИН: работа с млади хора)

Aggleton P, Horsley C, Warwick I, et al. AVERT, 1993.

Това ръководство за обучение е предназначено за работа с млади хора над 14 годишна възраст в младежки клубове, програми за обучение и училища. Включва упражнения и игри с уводен текст, в който се представят медицинските и социални аспекти на СПИН, както и съвети за образование по ХИВ/СПИН.

Може да се намери по Интернет: <http://www.avert.org>

Exploring Healthy Sexuality

(Анализ на здравословната сексуалност)

Jewitt, C. Family Planning Association UK, 1994.

Ръководство, адресирано към млади активисти без опит в сексуалното образование.

Може да се поръча по пощата: Family Planning Association UK, 2-12 Pentonville Road, London N1, UK

Games for Adolescent Reproductive Health. An International Handbook

(Игри за репродуктивно здраве на подрасстващите. Международен наръчник)

Program for Appropriate Technology in Health, 2002.

Този наръчник стимулира въображението на обучаващите с практически съвети за това как да започнат; 45 игри, които са забавни, лесни за ползване и възпитателни; насоки за разработване на собствени игри и готови комплекти карти.

Може да се намери по Интернет: <http://www.path.org/publications/pub.php?id=676>

Gender or Sex, Who Cares?

(Социален или биологически пол: какво значение има?)

de Bruyn M, France N, IPAS and HD Network, 2001.

Пакет, в който влизат наръчник, карти с учебна програма и слайдове/материали за раздаване. Въвежда в темата за пол и сексуално и репродуктивно здраве (СРЗ).

Може да се намери по Интернет:

http://www.synergyaids.com/documents/3858_060602_GenderBook.pdf

It's Only Right. A Practical Guide to Learning about the Convention of the Rights of the Child

(Така е справедливо. Практическо ръководство за изучаване Конвенцията за правата на детето)

United Nations Children's Fund, 1993.

Това ръководство е предназначено за лидери на младежки групи и учители на подрастващи над 13 годишна възраст. Съдържа широк кръг от дейности, благодарение на които децата могат да научат своите права и планират дейности по въпроси, свързани с правата. На английски и френски език.

Може да се намери по Интернет: http://www.unicef.org/teachers/protection/only_right.htm

Life Planning Education: A Youth Development Program

(Образование за житейско планиране: програма за развитие на младите хора)

Advocates for Youth, 1995, US\$60.

Пакет за обучение с интерактивни упражнения по сексуално образование/образование за умения за живот за млади хора между 13 и 18 години. Предназначен е за използване в училищна или друга среда с млади хора.

Може да се намери по Интернет: <http://www.advocatesforyouth.org/publications/lpe/>, или по пощата: Advocates for Youth, 2000 M Street NW, Suite 750, Washington DC 20036, USA

A Participatory Handbook for Youth Drug Prevention Programs: A Guide for Development and Improvement

(Наръчник за програми за превенция на наркотици сред младите: разработване и усъвършенстване)

UN Office on Drugs and Crime (UNODC) and The Global Youth Network, 2002.

Наръчникът е адресиран към младежки групи и има за цел да набележи наболели проблеми, свързани със злоупотребата с упойващи вещества. На английски, китайски, френски, испански, руски и арабски език.

Може да се намери по Интернет на адрес: http://www.unodc.org/youthnet/youthnet_youth_drugs.html

Primary Prevention of Substance Abuse: A Facilitators Guide

(Първична превенция на злоупотреба с упойващи вещества: ръководство за водещия)

WHO/UNODC, 2000.

Може да се намери по Интернет: http://www.who.int/substance_abuse/activities/global_initiative/en/primary_prevention_guide_17.pdf

Project H - Working with Young Men to Promote Health and Gender Equity

Instituto Promundo, 2002.

(Работа с млади мъже за развитие на здравето и междуполовата равнопоставеност)

Този наръчник разглежда пет области: сексуалност и репродуктивно здраве, бащинство и грижи, насилие срещу мирно съжителство, разум и емоции, превенция на ХИВ/СПИН и живот с него. Всяка тема съдържа теоретична част и поредица от интерактивни дейности за водене на групово работно с млади мъже на възраст между 15 и 24 години. На португалски, английски и испански език.

Може да се намери по Интернет: <http://www.promundo.org.br/controlPanel/materia/view/103>, или по електронна поща: promundo@promundo.org.br

Right Directions: A Peer Education Resource on the UN Convention of the Rights of the Child

(Правилната посока: материал за обучение на връстници по Конвенцията на ООН за правата на детето)

Save the Children in association with The Guides Association, UK, 1999, £4.99.

Това ръководство кара младите хора да се замислят за правата си посредством поредица от забавни дейности на тема Конвенцията на ООН за правата на детето. Включените 40 дейности обхващат редица вълнуващи младите хора въпроси, като тормоз, дискриминация, бедност, бездомност, здраве и самоизява.

Може да се намери по Интернет: <http://www.savethechildren.org.uk>

Working with Street Children. A Training Package On Substance Use and Sexual and Reproductive Health, Including HIV/AIDS and STDs

(Работа с безпризорни деца. Материали за обучение по използване на упойващи вещества и сексуално и репродуктивно здраве, включително ХИВ/СПИН и ППБ)

World Health Organization, 2000, order no. WHO/MDS/MDP/00.14.

Тозе цялостен пакет за обучение е предназначен за онези, които работят с безпризорни деца и се състои от две части:

- десет модула за обучение, които дават информация за проблемите на безпризорните деца и задължителните умения и знания, от които се нуждаят хората работещи с тях, за да могат да функционират в динамичната среда на улицата
- *Практически съвети на учителя*, ръководство, което предлага идеи за преподаване, информация по избрани теми и варианти за приспособяване към местните потребности и ресурси.

Може да се намери по Интернет: http://www.who.int/substance_abuse/activities/street_children/en/, или по електронна поща: publications@who.org

Young People and Substance Use: A Manual

(Младите хора и употребата на упоїващи вещества: ръководство)

Monteiro M. (ed.). WHO and Mentor Foundation, 1999, order no. 1930151, 30 Swiss francs/US\$27.

Лесно за използване ръководство, което помага на здравните работници без пространно обучение и модерни средства да разработят образователни материали. Особено внимание се обръща на нуждите на безпризорните деца. Ръководството показва разнообразни начини за ангажиране на младите хора в разработването, използването, разпространението и оценката на образователните материали.

Може да се поръча по електронна поща: msb@who.int

100 Ways to Energise Groups: Games to Use in Workshops, Meetings and the Community

(100 начина за ободряване на групите: игри за семинари и срещи)

The International HIV/AIDS Alliance, 2002.

Сборник с дейности за ободряване, предразполагане и игри, които могат да се използват от всички, които работят с групи на семинари, срещи или на местно ниво. На английски, френски и испански език.

Може да се намери по Интернет на: <http://www.aidsalliance.org/sw7452.asp>

4.3. Материали за обучение за консултиране (не конкретно консултиране на връстници)

Counselling Skills Training in Adolescent Sexuality and Reproductive Health. A Facilitator's Guide

(Развиване на умения за консултиране по сексуалност и репродуктивно здраве на подрастващите: ръководство за водещия)

World Health Organization, revised edition 2001.

Това ръководство има за цел да помогне на водещите да проведат петдневно обучение за умения за консултиране по сексуалност и репродуктивно здраве на подрастващите. Обучението съчетава основна информация за сексуалността, репродуктивното здраве и принципите на недидактичното консултиране с обучение по междуличностни комуникативни умения.

Може да се намери по Интернет: http://www.who.int/child-adolescent-health/New_Publications/ADH/WHO_ADH_93.3.pdf, или по електронна поща: cah@who.int

5. Важни източници

Annotated Bibliography about Youth AIDS Peer Education in Europe

(Анотирана библиография по обучение на връстници в областта на СПИН в Европа)

Svenson G, et al. (eds), European Commission, 1998.

Може да се намери по Интернет: <http://webnews.textalk.com/europeer.youth/>, по пощата: Department of Child Health, Church Lane, Heavitree, Exeter EX2 5SQ UK, или по електронна поща: europeer@exeter.ac.uk

Resource Guide for Sex Educators: Basic Resources that Every Sex Educator Needs to Know About

(Важни източници за обучители по въпросите на сексуалността)

Huberman B. Advocates for Youth, 2002, US\$10.

Може да се намери по Интернет: <http://www.advocatesforyouth.org/publications/ResourceGuide.pdf>

6. Други материали

Hettema J, Steele J, Miller WR. Motivational interviewing. Annual Review of Clinical Psychology 2005;1:91-111.

LeFevre DN. New Games for the Whole Family. New York: Perigee Books, 1988.

Miller WR, Rollnick S. Motivational Interviewing: Preparing People for Change (2nd edition). New York: Guilford Press, 2002.

New Games Foundation. The New Games Book. Pella, IA: Main Street Books, 1976; New Games Foundation. More New Games. Pella, IA: Main Street Books, 2001.

Rollnick S, Miller WR. What is motivational interviewing? Behavioural and Cognitive Psychotherapy 1995;23:325-34.

Selverstone R. Training Guide for Mental Health Professionals. New York: Sex Information and Education Council for the United States (SIECUS), nd.

7. Списания

Xcellent. The journal of peer education in Scotland

(Шотландско списание за обучение на връстници)

Published by Fast Forward Positive Lifestyles Ltd., абонамент: £10 на година

Списанието излиза три пъти годишно и е насочено към развитието на обучението на връстници в областта на здравето, споделя положителен опит, осигурява форум за дискусия, публикува полезни източници и предстоящи събития, като курсове за обучение и възможности за изграждане на мрежи.

Може да се поръча по пощата: Fast Forward Positive Lifestyles Ltd., 4 Bernard Street, Edinburgh, EH6 6PP, или по електронна поща: admin@fastforward.org.uk

8. Полезни адреси в Интернет

<http://www.advocatesforyouth.org/>

“Застъпници за младите” се занимава с въпроси на сексуалното и репродуктивно здраве на младежите от цял свят и предоставя информация, обучение и стратегическа помощ за организации, работещи с млади хора, ръководители, млади активисти и медиите.

<http://www.avert.org>

AVERT (“Авърт”) е международна благотворителна организация, работеща по въпросите на ХИВ/СПИН и предлага полезни статистически данни, информация за млади хора, новини, актуални данни и ресурси за хомосексуалността.

<http://www.europeer.lu.se/index.1002--1.html>

Europeer (“Европиър”) е ресурсният център на университета в Лунд и Европейския съюз за обучение на връстници в Западна Европа. Вниманието му е съсредоточено върху здравето, развитието и овластяването на младите хора.

<http://www.fhi.org>

Family Health International (“Семейно здраве”) си поставя за задача да подобри репродуктивното и семейно здраве в цял свят посредством биомедицински и социални научни изследвания, новаторско медицинско обслужване, обучение и информационни програми.

<http://www.goaskalice.columbia.edu>

Университетът Колумбия спосорира тази програма за здравно образование по Интернет, която е ориентирана към младите хора и е лесна за ползване, забавна с образователни въпроси и отговори.

<http://www.hsph.harvard.edu/peereducation/>

Този сайт съдържа материали за обучение на връстници, в т.ч. учебни средства, стандарти и планове на уроци разработени в рамките на проект между Факултета по обществено здраве на Харвардския университет и различни държавни агенции в Южна Африка. Включена е поредица от шест тома, наречена “Стандарти при обучението на връстници по ХИВ/СПИН в Южна Африка, от Чарлз Дойч и Шарлен Шварц.

<http://www.ippf.org>

International Planned Parenthood Federation (Международната федерация за планирано родителство) е най-голямата доброволна организация, работеща по въпросите на сексуалното и репродуктивно здраве. Задачата ѝ е да утвърди правото на мъжете и жените да решават свободно броя и възрастовата разлика на своите деца и правото на възможно най-високото ниво на сексуално и репродуктивно здраве.

<http://www.iwannaknow.org>

Информационен сайт за млади хора на Американската асоциация за сексуално здраве.

<http://www.nitestar.org>

Найтстар е Програма за театър за социална промяна, чийто домакин е болницата Сейнт Люк Рузвелт в Ню Йорк. Програмата използва театър, за да помогне на младите хора да си изяснят здравните и социални проблеми, пред които са изправени, да променят нездравословните нагласи и възприемат здравословен начин на живот.

<http://www.savethechildren.org.uk>

Save the Children (“Да спасим децата”) е водещата английска благотворителна организация стремяща се към по-добър свят за децата. Работи в 70 страни и помага на децата в най-бедните части на света.

<http://www.siecus.org>

Съветът за информация и образование по въпросите на сексуалността на САЩ работи за цялостно образование по тези въпроси и се застъпва за правото на отделния човек да прави отговорен сексуален избор.

<http://www.teenwire.com>

Сайт за сексуално образование, за планирано родителство, където могат да се намерят много статии, написани от и за млади хора.

<http://www.unaids.org>

Съвместната програма на ООН за ХИВ/СПИН обединява ресурсите и усилията на осем организации от системата на ООН, за да помогне за предотвратяването на нови зарази с ХИВ, осигуряване на грижи за вече заразените и намаляване на въздействието на епидемията от ХИВ/СПИН.

<http://www.unfpa.org>

UNFPA помага на развиващите се страни по тяхна молба да подобрят достъпа и качеството на услугите по репродуктивно здраве, особено семейното планиране, безопасното майчинство и превенцията на полово-предавани инфекции, в т. ч. ХИВ/СПИН.

<http://www.unicef.org>

УНИЦЕФ работи с партньори в цял свят за признаване и осъществяване правата на децата. В сайта има връзка към: <http://www.unicef.org/programme/lifeskills.html>, където е дадена пространна информация за образование, развиващо умения за живот.

<http://www.unodc.org/youthnet>

Глобалната младежка мрежа е инициатива на Международната програма на ООН за контрол върху наркотиците. Целта е да се засили участието на младите хора в усилията на международната общност за разработване на политика и програми за превенция на употребата на наркотици.

<http://www.youthclubs.org.uk>

Тази британска мрежа подкрепя и разработва дейности и образователни възможности за млади хора.

<http://www.youthhiv.org/>

Уеб-сайт на “Застъпници за младите хора”, създаден от и за младежи с ХИВ и обучители на връстници. Целта му е да предоставя информация за сексуално и репродуктивно здраве, подкрепя на местно ниво, възможности за застъпничество, източници и обучение на връстници по Интернет.

<http://www.youthpeer.org>

Y-PEER – Младежка мрежа за обучение на връстници от връстници изгражда капацитета на национални неправителствени и правителствени организации да реализират висококачествени програми за обучение на връстници в Източна Европа, Централна Азия, Северна Африка и Източна Африка. В уеб-сайта са дадени връзки с повече от 25 национални сайта и материали.

www.eFriends-bg.net

Младежка служба за онлайн консултиране “eFriends” за подобряване на сексуалното и репродуктивно здраве на младите хора в България.

Младежката секция на Дружеството на психолозите в България в партньорство със Софийски университет “Св. Климент Охридски”, Нов Български Университет и Българска асоциация по психотерапия, реализира проекта “Младежка служба за онлайн консултиране – “eFriends”. Проектът се финансира от Фонда на ООН за население (UNFPA) и има за цел чрез професионалните услуги от 20 млади психолози (eFriends) да допринесе за по-отговорното и безопасно сексуално поведение сред младите хора в България. Младежката служба ще предоставя чрез сайта си www.eFriends-bg.net онлайн консултиране и психологическа помощ, пренасочване към специалисти и служби, и информиране на всички посетителите между 11 до 25 години по въпросите на сексуалното и репродуктивно здраве. Страницата стартира на 15 октомври 2006 година.

www.Staying-Alive.Org

Staying Alive е глобалната младежка инициатива за ХИВ и СПИН на MTV. Електронната страница е създадена за млади хора в партньорство между MTV, Youth Net и Kaiser Family Foundation, както и USAID, UNAIDS и Световната банка. Тяхната мисия е да “информират младите хора за вируса, да насърчават безопасни избори в живота, да предоставят информация за местни организации и да мобилизират младите хора да превъзмогнат стигмата и дискриминацията, заобикалящи ХИВ/СПИН, и да се борят за край на разпространението на ХИВ/СПИН”.

Bandura A. Social Foundations of Thought and Action. Englewood Cliffs, NJ; Prentice-Hall, 1977.

Berlin C, Berman L: The other partner: the young man's role in adolescent pregnancy. *Family Life Educator* 1994;12(3):4-10.

Berlin C, Berman L: Theater, peers and HIV prevention: a model. *Family Life Educator* 1995;14(1):8-13.

Berlin C, Lieberman, L. Program: The NiteStar STARLO theatre education approach to pregnancy and disease prevention for pre- and early adolescents. *Health Education and Behaviour* 2003;30(2):129-32.

Bosompra K. The potential of drama and songs as channels for AIDS education in Africa: a report on focus group findings from Ghana. *Quarterly of Community Health Education* 1992;12(4):317-42.

Chamberlain R, Chillery M, Ogolla L, et al. Participatory educational theatre for HIV/AIDS awareness in Kenya. In *PLA Notes Issue 23(69-74)*. London, International Institute for Environment and Development, 1995. Available at: http://www.iied.org/NR/agbioliv/pla_notes/pla_backissues/documents/plan_02314.PDF

Dalrymple L, Jaffa A. DRAMAIDE, a project in schools in Kwazulu-Natal, South Africa 1996. In *AIDS Education: Interventions in Multi-Cultural Societies*. Scheker G, Sober-Friedman FS (eds.) New York: Plenum Press, 1996.

Dalrymple L, Toit MK. The evaluation of a drama approach to AIDS education. *Educational Psychology* 1993;13(2):147-54.

Denman S, Davis P, Pearson J, et al. HIV theatre in health education: an evaluation of "Someone like you." *Health Education Journal* 1996;55(2):156-64.

Glik D, Novak G, Valente T, et al. Youth performing arts entertainment education for HIV/AIDS prevention and health promotion: practice and research. *Journal of Health Communication* 2002;7(1):39-57.

Harding CS, Safer LA, Kavanaugh J, et al. Using live theatre combined with role playing and discussion to examine what at-risk adolescents think about substance abuse, its consequences, and prevention. *Adolescence* 1996;31(124):783-96.

Shelner-Rogers CL, Rogers EM. Evolution of the entertainment-education strategy. Paper presented at the Second International Conference on Entertainment-Education and Social Change, Athens, Ohio, May 7-10, 1997.

Maritz G. Educational Theatre at the Edge of the Crush. The Use of Theatre as Entertainment-Education in HIV and AIDS Awareness and Prevention in the South African Mining Sector – Opportunities for Change. Pretoria, South Africa: Centre for the Study of AIDS, Department of Drama, University of Pretoria, 2004. Available at: <http://cscwww.cats.ohiou.edu/aas/happenings/conf/upload/Gerrit%20paper1.doc>

Ward L. Drama: an effective way to educate about AIDS. *Social Casework: The Journal of Contemporary Social Work* 1988;69(6):393-96.

